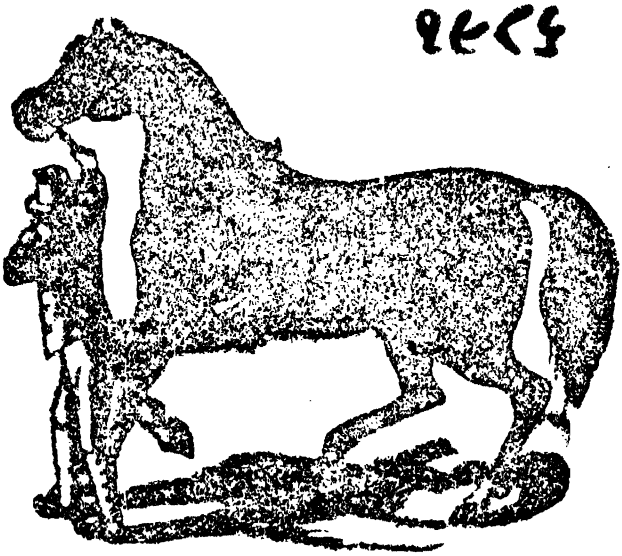
ક સાર સંગ્રહ.

સુધારા તથા વધારા સાથે

છપાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર

ચુનીલાલ અમથાશા

૧૯૮૬

અમદાવાદમાં

માણેકચોક નજીક કાગદીઓળમાં ખાંડ ઢોરનામકાનમાં

અમદાવાદ "વિક્ટોરિયા પ્રેસમાં"

છગનલાલ ઉમેદચંદે

છાપ્યો

સંવત ૧૯૪૦ સને ૧૮૮૩

કિમત રૂ ૧—૪—૦

આ વિગરે ઘણી જાતની બુકો અહીં

વૈદકનો સાર સંગ્રહ.

શ્રીગણેશાય નમ

દોહરા.

સાજુ હોય શરીર તો, સઘળી વાતે સુખ;
નહીતો નાણુ બહુ છતાં, દિન દિન મળ્યે દુખ. ૧
ભણતાં ભણતાં બહુ ભણ્યો; વિદ્યા અન્ય અનેક;
શરીર સાચવવી તણો, અક્ષર ન ભણ્યો એક. ૨
તે તો ભણતર તુચ્છ છે, વળી બુદ્ધિ પણ વ્યર્થ;
શરીર સાચવણિ વિના, સરે ન સઘળો અર્થ. ૩
માટે વૈદક વાંચજો, પુરણ રાખી પ્રીત.
જેથી કાંઇ પણ જાણશો, રોગ મટવાની રીત. ૪
વૈદકથી આયુશ વધે, સુખમાં રહે સદાય;
માટે વિદ્યા વૈદ્યની, જરૂર જેવી જણાય; ૫
જો ધનછે ઘરમાં ઘણુ, હોય શરીરમાં શુળ;
તો તેના મનમાં ગણે, ધન સઘળુ તે ધુળ. ૬
જેની ઘણી જરૂર છે, શોધી તવો સાર;
રૂડુ આ પુસ્તક રચ્યુ, બહુ સુખ દેનાર. ૭
મિતા અહારજ રાખજો, દીવશને વળી નિશ;
વિવેકી એમ વર્તશો, થાશે લાભ અતિશ. ૮

માણસના ચારે વિકારની બાબત.

જાણવું જે ઇનસાન તથા હેવાનની કાયાનુ બંધારણ ચારે તત્વ અને આતસ, પવન, પાણી તથા ખાખથી છે; તેથી કરીને ઇનસાનના બદનમાં ગરમી, તથા શરદી, તથા તરીખોસકી હોયછે જેને એ ચારેનુ જોર બરાબર અને સમધાત હોય, તેના બદનને તનદુરસ્તી તથા શરીરની શાંતી હોય, કદાપી તે ચારેમાંથી એકનું ર કમીબેશ થાય, ત્યારે ઇનસાનની તબીઅત નાદુરસ્ત થા

જો કે ગરમીના જોરથી હરેક બીમારી પેદા થઇ ની નીશાની એ જે; પાણીની તરસ ઘણી લા પર અગન બળે, અંગ પીળુ અથવા લા કરયાથી જીવને રાહત થાય, કદાપી તે

ય તો તેની નીશાની એ જે, માથુ ભારે હોય અંગમાં આળસ આવ્યા કરે, માંથુ ફરયા કરે, મોહોડાનો સ્વાદ મીઠો હોય, અંગ ઉપર લાલી હોય, જીભ લાલ હોય, ગુમડાં તથા ફોલીઓ થાય, પારામાંથી તથા નાકમાંથી લોહી નીકળે અંગમાં સુસ્તી હોય અને સાંધેસાંધા દુખે, કદાપી તે ગરમી પીતના વધારાથી હોય. તો તેની નિશાની એ જે, બદન તથા જીભ તથા આંખના ડોળાનો રંગપીળો હાય અને મોહોડાનો સ્વાદ કડવો હોય, અને જીભ સુકાય તથા જાડી અને ખડબચડી થાય, અને નાક સુકાય, અને તરસ ઘણી લાગે, ભુખ બેશી જાય, ને ખાવાનુ ભાવે નહી, બેશુદ્ધ તથા ઘુમરી તથા કંપેરો થાય.

શરદીના જોરથી હરેક દરદ પેદા થયુ હોય તો, તેની નિશાની એ છે જે; તે માણસને પાણીની તરસ તથા અંગમાં જલન હોય નહી અને અંગનો રંગ સફેદા અથવા કાલાટપર હોય કદાપી તે શરદી બલગમીના વધારાથી હોય તો અંગે સફેત થાય અંગમાં સુસ્તી હોય અંગ થંડુ હોય, ખાણુ હજમ નહી થાય ખાટા ઓટકા આવે, ઉંઘ ઘણી આવે, મગજ ભારે રહે, મોહોડામાંથી લબઅને હોજ ગરે, નાકણાંથી પાતળુ અને થંડુ લીટ આવે, કદાપી તે સરદી સોદાના વધારાથી હોય તો અંગ દુબળુ થાય અને કાલાટ મારે લોહીનો રંગ કાલાટ પર હોય ને ઘાડુ થાય, ફીકર તથા અંદેસો પેદા થાય ને જુઠી ભુખ લાગે.

કદાપી તરીના જોરથી હરેક આજાર પેદા થયો હોય તો તેની નિશાની એ છે જે, બદનમાં સુસ્તી ઘણી હોય ને નિચે ખુશ્કીની બાબત કેહેવામાં આવે છે તેનુ ઉલટુ હોય કદાપી તરી ગરમીના વધારાથી હોય અથવા એકલી ગરમીથી હોય, અથવા લોહીના વધારાથી હોય તો તેની નીશાની ગરમીમાં કહી છે તેવી સમજવી, કદાપી તે તરી એકલા શરદીના વધારાથી હોય, અથવા બગલમ સાથે હોય તો તેની નિશાનીઓ શરદીમાં કહીછે તેથી સમજવી.

[illegible]દાપી ખુશ્કીના જોરથી હરેક આજાર પેદા થયો હોય તો તે[illegible]ની એ જે, મોહોડુ સુકાય. અંગ દુબળુ થાય, ચામડી ક[illegible]ડાનો શિક્લ ફરી જાય, કદાપી તે ખુશકી પિતના [illegible]ઉપર ગરમ પિતના વધારાની નીશાનીયો ક[illegible]પા તે ખુશકી સોદાના વધારાથી હોય [illegible]ી બાબતમાં કહીછે તેથી સમજવા.

હવે માલમ કરવું કે માણસના અંગમાં ચાર વિકાર છે તેમાં એકતો લોહી વિકાર, બીજુ બલગમ એટલે જેરસ વિકર અને ત્રીજુ પિત્તવિકાર, અને ચોથુ સોદાવિકાર, પણ વધારો મેજે હિંદુના વૈદો સોદાના વિકારમાં ગણતા નથી, કેમકે ત્રણ વિકારમાંથી એક વિકારના બગડવાથી સોદા થાય છે તેમ વળી, હિંદુ લોકોનાપંડિતો વાયુવિકાર પણ ગણે છે; અને ઘણું ખરૂ અંગરોગનુ નીપજયું એ ચારે વિકારોમાંથી એકની વધઘટ થયાથી થાય છે, જયાંસુધી એ ચારે સમતોલ હોય ત્યાં સુધી આજાર પેદા થતો નથી, વળી જાણવું કે લોહી જે છે તેની ખશીયત ગરમ તથા તર છે પિત જે છે તે ગરમ તથા ખાશક છે અને બલગમ જે છે તે શરદ તથા તર છે અને સોદા શરદ તથા ખોશક છે હવે ઇનશાનના બદનમાં પવન જે છે તે એક બાફ છે કે તે ઉપર કહેલા વિકારોમાંથી પેદા થાય છે પણ તે અગત્ય કરીને તો બલગમ તથા સોદામાંથી નીપજે છે, પણ તે કાંઇ માણસના હરેક વિકારને દાખલ કરતો નથી..

માણસના બદનની તથા નાડીની પરિક્ષા.

જાણવું કે માણસના બદનની અંદર સાત ચીજ ઘણી બોજરગ અને મોટી કેહેવાય છે, અને આદમીની જે નગદી તે સાતે સલામત રહ્યથી હોય છે. કદાપી તેમાંથી એક ઓછી થાયતો આદમી હરગીજ જીવે નહી. અંગની ઉપરની ચીજો જેવી કે આંખ, નાક, કાન, જીભ, ઇંદ્રિ, હાથ, પગ અને એવી એવી બીજી ચીજો ઓછી થાય, તો અલબત તે આદમી જીવે, પણ તે ભીતરની સાતમાંથી એક પણ ઓછી થાય, અથવા કઠણ ઘાયલ થાય તો, હરગીજ આદમી જીવે નહી અને એ સાતમાંથી હરેકનો જરા પણ બિગાડ થાય તો આદમી કઠણ બિમાર થાય હવે એ સાતમાંનું પેહેલુ દીન, બીજુ દમાગ યાને ભેજુ, ત્રીજુ કલેજુ, ચોથુ બંધે ગોરદા, પાંચમુ પિતો, છઠુ ફેફસુ, સાતમી તલી હવે સમજવું કે એ સાત મધ્યેથી જે લદી તે બદનનો પાતશાહ છે, અને ભેજુ તેનો જીવ છે. વળી કેટલાએક કહેછે કે ભેજુ પાદશાહ છે, ને દીલ વજીર છે. અને દીલ તથા દમાગની વચે એક મારગ છે કે તે મારગે હમેશાં એક બીજાને જુએછે, અને મળતા રહેછે વાસ્તે એ દીલ તથા દમાગ સહુથી મો[illegible] પન

ણુસનો જીવ તથા રૂહ દીલમાં હોય છે કે તે વતે માણુસ જીવે છે. અનેખોરાઈ રાહાને પીછાને છે. અને દીલ હમેશાં હીલીય કરે છે કોઈ વેળાએ હીલતુ રેહેતું નહી, અને અક્કલ તથા યાદદાસ્ત ભેજામાં હોય છે. અને કલેજુ દીન સાથે તાલુકો રાખેછે. અને ગુસા તથા જોર તથા હીંમત પિતાથી હોય છે, અને શરમ તથા હએયા તથા કીના કપડ તળીથી હોય છે. અને દમનું આવવું જાવું તથા બોલવું સરવે ફેફસાથી હોય છે. અને સેહેવત તથા ઈદ્રિનું જોર તથા સ્ત્રીભોગનું કઉવત બને ગોરદાથી હોય છે

હવે જ્યારે માલમ થયું કે દિલ જે છે તે બદનનો પાદશાહ છે તે સદા હીલતુ છે. તે દીલ સાથે બદનની સઘળી મોટી રગો લાગેલી છે. તે મોટી રગોમાંની એક રગના હીસા બંધે હાથમાં આવેલા છે જેને વેદ લોકો નમજ અથવા નાડી કરી કહેછે અને નાડીના જોવાથી દેલ તથા દેગામની કષ્ટિની અથવા સુખાકારીની ખબર પડે છે. ગરમી અથવા શરદી અથવા શમધાત હોય છે તે માલુમ થાય છે અને નાડીના હાલવા ઉપરથો દિલને હાલવાની ખબર પડે છે. વાસ્તે વૈદ લોકોએ નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે, અગર એ બદનની બીજી રગો પણ એ પ્રમાણે હાલતી છે, તે જોયાથી ખબર પડે પણ અદબ થકી દાનાઓએ બદનના બીજા માંધાની નાડી જોવાનું મોકુફ રાખીને હાથની નાડી જોવાનો કાયદો રાખેલો છે.

હવે પ્રથમ નાડીની પરખ એ છે જે નાડીની ચાલ પાંચ તરેહની હોય છે. એક તો નબળી, બીજી ભારે. ત્રીજી ઉતાવળી, અને ચોથી વેહેતી દોડે, પાંચમી ઠસો ખાઇને ચાલે. જ્યારે કોઇની નાડી નબળી ચાલે ત્યારે સમજવું કે તેને ફેફસાં અથવા આંતરડાં અથવા મગજમાંથી દરદ ઉઠેલુ છે. અને જેની નાડી ભારે ચાલે તેને જાણવું કે લોહીનું જોર છે. અને જેની નાડી ઘણી ઉતાવળી ચાલે તેને સમજવું કે મગજમાં ગરમી થયેલી છે. ને ગરમીથી રોગ ઉઠેલો છે અને જેની નાડી નરમ અને ઉતાવળી ચાલે તે સાથે અંગ ઠંડુ હોય તેને ઘણી નબળાઇ તથા શરદીનું જોર જાણવું. ને જેની નાડી બે ત્રણ વાર ચાલીને ઠસો ખાતી હોય તેને ઘણી નબળાઈ અને વધારે બિમારી સમજવી.

જ્યારે હરેક માણસની નાડી જોવી હોય ત્યારે હાથનાં ચારે [illegible] મુકીને જરા દાબીને જોવું. જો કદાપી ના

ડા જોરમાં ચાલતી હોય તો આંગળાં ભારે રાખવાં. ને નરમ ચાલતી હોય તો આંગળાં હલકાં મુકવાં. પછી જોવું કે નાડીનુ ઉઠવું તથા બેસવું કેવું છે, જો ઉતાવળીઉઠ બેશ કરતી હોય, અને ઉતાવળી ચાલતી હોય તો ગરમી થએલી સમજવી. જો ધીમી ઉઠ બેશ કરતી હોય તો શરદી થએલી સમજવી. ને તે ઉપરથી તથા ઉપર કહેલી પાંચ રીત પરથી ઇનશાનના મરજની ઉત્પતિને પીછાનવી. કદાપી તે ધીમી ઉતાવળી ચાલતાં સમજ નહી પડે તો ઘડીયાળ લઇને જોવું કે મીનીટમાં અથવા અઢી પલમાં નાડી કેટલી વખત ચાલે છે. જો કદાપી જુવાન આદમીની ૭૫ થી ૮૫ વાર સુધી એકમીનીટમાં ચાલે તો જાણવું કે તે માણસની તબીયતસારી છે. શરીરમાં કશું ખલલ નથી. કદાપી ૮૫ ઉપરચાલે તો ગરમી અથવા તપ થએલી સમજવી. કદાપી ૭૫ અંદર ચાલે તો સરદી અને વાયુની અસર થએલી સમજવી. અને જ્યારે જોરાવર તપ થઇ હોય ત્યારે નાડી એક મીનીટમાં ૧૨૦ સુધી ચાલે અથવા તેથી પણ વધારે ચાલે, પણ સઘળા માણસની નાડી સારા હાલમાં બરાબર એક ધારા મુજબ ચાલતી નથી. વાસ્તે સારા હાલમાં પાંચ સાત વખતે નાડી જોએલી હોય, ત્યારે તેની તબીયતનો તથા નાડી ચાલનો ધારો માલમ થાય. કાંજે કોઈ માણસનો મિજાજ એવો પણહોય છે કે હમેશાં સારા હાલમાં પણ ૮૦ ની અંદર ઘણી ઓછી ચાલે છે, અને કોઇની ૮૫ ની ઉપર ઘણીવારે ચાલે છે તે ધારો તપાશીને બીમારીની વેળાએ તે ઉપર કેટલી વધી છે અથવા કેટલી ઘટી છે તે ઉપર સુમાર રાખવો જોઇએ છે. માણસની સુખાકારી વખતમાં નાડીની ચાલનો એક ધારો ૮૦ ની ચાલ ઉપર મુકરર છે. અને જેની નાડી હમેશ એક મીનીટમાં ૮૦ થી તે ૮૫ વાર ચાલે તેની તબિયત ઘણી સારી છે. એમ સમજવું. અને કોઇ વેળાએ માણસ ગુસામાં આવ્યું હોય, અથવા ફીકર અને ધાસ્તીમાં હોય, તે વેળાએ પણ માણસની નાડીનો અંદાજો રેહેતો નથી. ને ગણતીમાં તેના ધારા કરતાં તે વધી જાય છે વાસ્તે નાડી જોતી વેળાએ તે પણ તપાશીને અમલ કરવો. અને નાહાનાં બચાંની નાડી ઉંઘાયેલું હોય ત્યારે તપાસવાથી બરાબર માલમ પડે, જાગતું હોય ત્યારે તે રડે અથવા બેગાનાને જોઇનેગભરાય અથવા ચલ વસલ થાય. તેથી દુરસ્ત હાથમાં આવે નહી.

ને ગણતરીમાં વધારે થાય. જ્યારે બચ્ચું પેંદા થાય છે ત્યારે તેની નાડિ એક મિનીટમાં ૧૨૦ થી તે ૧૪૦ વાર ચાલે અને બચાંયે પેહેલા વરસમાં ૧૦૮ થી તે ૧૨૦ સુધી ચાલે. ત્રીજે વરશે ૮૦ થી તે ૧૦૦ સુધી ચાલે. ચોથે પાંચમે ને છઠે વરશે પણ ૮૦ થી ૧૦૦ સુધી ચાલે. અને સાતમા વરસથી તે અગીયારમા વરસ સુધી ૭૨ થી તે ૭૫ સુધી ચાલે અને બારમે વરશે ૭૦ થી તે ૭૫ સુધી ચાલે. અને જ્યારે જવાની ઉપર આવે ત્યારે ૬૦ થી તે ૮૦ સુધી ચાલે, અને જઇફ આદમીની નાડિ કોઇ ઘણી ઓછી પણ ચાલે, વળી કાંઇ જવાન આદમીની નાડીના ઓલો પણ ધારો હોય છે કે સુખાકારીના વખતમાં છેક ૨૫ સુધી ઓછો ચાલે છે. સઘળા માણસની નાડીનો એક ધારો નથી, બેઠેલા કરતાં સુતેલાની નાડિ ચાર પાંચ વધારે ચાલે, અને હરેક જવાન માણસને જ્યારે તાપ આવે ત્યારે તેની નાડિની ચાલ તેના ધારા કરતાં ઘણીજ વધી જાય, પણ તેની ચિંતા રાખવી નહી. પણ દવાની તાકીદ રાખવી અને કોઇ વેળાએ કોઇબચ્ચું માંદુ થાય અથવા તાવ આવે ત્યારે તેની નાડિ એક મિનીટમા ૧૦૮ થી પણ વધારે ચાલે. ત્યારે તેને તરસ ઘણી લાગે ને હાંફણુ ચાલે ખવાય નહિ, કરે તે ફલ બેકલથી કરે પણ તેને કોઇ વેળા એ ઘાતમાં સમજવું જે વૈદ હરેક માણસની નાડિ સુખાકારીના વખતમાં ઘણીવાર જોએલી હોય તે વૈદ્ય બીજા અજાણ્યા વૈદ્ય કરતાં તેની બિમારી વખતની નાડિની પરિક્ષા ઘણી સારી રીતે કરી શકે. કાંય જે તેની નાડીનો ધારો પેલા વૈદના હાથમાં આવી રહેલો, તેથી બિમારીના વખતમાં તેના રોગની પરીક્ષા બરાબર કરી શકે, માટે એકવાર જે વૈદથી ફાયદા થએલો હોય તેનેજ ફરી નાડ દેખાડવી.

માણસની જીત અને પેશાબ જોવાથી બીમારીની પિછાનત.

જાણવું જે માણસના ચાર વિકાર જે લોહી તથા પીત તથા રસ તથા સોદા છે, તે ચારેના ચાર રંગ જુદા જુદા હોય છે તે રંગ ઉપરથી માણસના પેશાબનો રંગ આવે છે, અને એ ચારેમાંથી જેનુ જોર વધારે થયું હોય છે. તે રંગનો પેશાબ થાય ચાર રંગમાં પેહેલો સફેત, બીજો લાલ, ત્રીજો પીળો અને

ચોથો કાળાશ ઉપર એ પ્રમાણે હોય છે હવે એ હરેક રંગમાં બીજી ઘણીએક જાતી હોય છે તે સઘળું આ જગોએ બોલતાં લંબાણ થવાની ધાસ્તીને લીધે ટુંકામાં કહુછું કે બીમારના પેશાબનો રંગ પીળો હોય તો પિત વિકારથી તેનીબીમારી સમજવી. અગર સફેત રંગ હોય તો રસવિકારથી અથવા શરદીથી તેની બિમારી સમજવી. લાલ રંગ હોય તો રસવિકાર અથવા શરદી જાણવી. અગર તે કાલાટપર હોય તો સોદા અથવા વાઇનો વિકાર જાણવો. હવે એ ચારેમાના હરેક રંગસાથે બીજા રંગ મળેલા હોય છે ત્યારે તેની ખાશિયત જુદી હોય છે, તે એ રીતે કે પેશાબનો રંગ ચળકતો લાલ હોય તો શરદીસાથે જોશથી તે મરજ ઉઠેલોજાણવો. કદાપી ઘેરો લાલ હોય તો ગરમી સાથે તરીથી ઉઠેલો સમજવો. અગર કાલાટપર હોય તે ઉપરથી ફીણ આવે ને બીમારના અંગમાં તપ હોય તો વાયુને ખોશકીથી જાણવો. અગર સફેત સાથે ધોળો હોય, તો રસવિકાર અને શરદીથી જાણવો, અગર ઘેરો પીળો હોય તો અજીરણથી જાણવો, અગર ઘેરો કાલાટ પર હોય તો સોદા અથવા સનેપાત વાયુ જાણવો, પણ એ નિત જોવાને કાયદો એ છે કે, જે જેની નિત જુએ તેણે તેની ગઇ રાતના કાંઇ ખાણું અથવા દવાઇ ખાધી નહી હોય ત્યારે ચોકસ નીત જોવાથી સમજ પડે, કાંય જે હરેક ખાણાનો તથા મેવાનો તથા દવાઇનો રંગ પણ પેશાબમાં ઉતરે છે તેથી કરીનબરાબર પરીક્ષા થઇ શકતી નથી, અને પેશાબ ઝીલે તે સોજા સાફ બીલોરના વાસણમાં ઝીલીને રાખવો જોઇએ, વળી પેશાબ કરયા પછી ૬ કલાકની અંદર રેહેવી જોઇએ કાંજે તે પછે તેનો રંગ ફરી જાય છે તેથી પણ પરીક્ષામાં તફાવત પડે છે.

જાણવું કે ઓરતના તથા મરદના પેશાબમાં કાંઇ એક તફાવત પડે છે કાંજે ઓરતે કમ મેહેનત તથા થોડી હાલચાલ કરયાના સબબથી અંગમાં કસર મરદ કરતાં વધારે રેહે છે, તેથી કરીને ઓરતની કસર નીત ગદલી અને ઘેરી સફેદ હોય છે અને જે ઓરતની નીતનો રંગ લાલ અથવા પીળો હોય, તે ઓરતને અસુખ થએલું જાણવું અને મરદની નીતને જ્યારે કે હલાવે ત્યારે જરા કાલાટ મારે કે તે કાલાટ ઉપરથી હોય ને ઓરતની નિત કાલાટ નહી મારે એમ કરતે કાંઇ એક કાલાટ મારે તો તે કાલાટ નીચેથી હોય, હમેલદાર ઓરતની નીત સાફ હોય, અનેએ

ને તે ઉપર સાફ પરપોટા આવે અને કોઇ હમેલદાની નીતનો રં ગ પીળો ચળકતો પણ હોય અને હમેલ પેહેલા દાહાડા ઉપર પીલા ટ અથવા સફેતી સાથે વધારે ચલકાટ મારે, અને છેલા જણવાના દાહાડા ઉપર લાલી ઉપર હોય ને તેને હલાવે ત્યારે કાંઇ એક કા લાટ મારે તો તે છોકરૂ વખતે અધુરૂ કુટી પડવાની નીશાની હોય છે.

નીત યાને પેશાબમાં તેલનો છાંટો નાખવાથી પરિક્ષા

પેશાબની અંદર ઘાસની સળીવતે તેલના છાંટો પાડવે, પછે તે ની પરીક્ષા કરવી. જો તે નાંખતો તળે જઈને પાછો ઉપર જઇ ને પાછો ઉપર આવે ને તેમાં આતરડુ પડે ને તે પેશાબનો રંગ કાળો હોય અથવા ત્રાંબાના રંગ જેવો હોય તો તે માણસને ઘણુ બીમાર જાણવું, અને છાંટો નાખતા પસરી ગયો તો તેની બીમારી સેહેજ જાણવી, કદાપા છાંટો નાંખે તેવોજ રેહે; અથવા નીચે બેસે તો તેની બીમારી ઘણીજ જાણવી, કદાપા વાયુનુ જોર વધારે હોય તો, છાંટો નાંખતાજ પસરી જાય અને પેશાબનો રંગ લાલ અને તે ઠંડો હોય કદાપી પિતનુ જોર, ઘણુ હોય તો તે છાંટામાં પરપોટા આવે, અને પેશાબનો રંગ પીળો અને તે પેશાબ ગરમ હોય, એ મુજબ પરીક્ષા કરવી.

ઝાડાની પરીક્ષા

કદાપી વાયુનુ જોર ઘણું હોય તો ઝાડો ફીણ જેવો અને સુકો ભરાટ કરતો આવે, અને તેનો રંગ ભુરો યતા ચોથો ભાગ પાણીપાણી સાથે આવે, અને પીતનુ જોર ઘણુ હોય તો ઝાડો લીલો પીળો વાસ સાથે કઠણ અથવા પાણી જેવો ગરમ આવે કફનુ જોર વધારે હોય તો ઝાડાનો રંગ સફેત અને તે દરદ સાથે રાતો ચીકાશના જેવો આવે છે. કફવાયુનું જોર હોય તો કાળો ચળકતો અને પીળો ભેલ ગાંગડીની મીશાલે આવે છે. સોદા વિકારથી હોય તો કાળો તથા લીલો. રાતો ભેળો આવે ને તે પણ ગાંગડાને મીશાલે કઠણ આવે છે, અજીરણ વિકારનો ઠંડો જેવો અને પાતળા આવે જલંદરનો ઝાડો ઘણાખરા બેવાસ સાથે સફેદ હોય છે, ક્ષયના આજાર વાળાનો ઝાડો અતિસારની મીશાલે વયારા ચેલો ગંધાતાં કાળો લાલ ઉજળો અને ગોસના પાણી જેવો બે રંગી હોય એ મુજબ ઝાડાની પરિક્ષા કરીને દવાઇ આપે તો હરેક રોગ ઉતાવળો સારો થાય.

જીભ ઉપરથી બીમારીની પરિક્ષા.

વાયુનું જોર હોય તો જીભ ઉપર કાતરા પડેલા દખાય અને જીભનો રંગ કાંઇએક પીળાશ ઉપર હોય. પિતનું જોર હોય તો જીભ પીળી અથવા લાલ કાળી ભેગ નજરે આવે. કફના જોરથી હોય તો જીભ ઉજળી અને ચળકતી જેવી દખાય, અતીસારવાળાની જીભનો રંગ મધના રંગ જેવો હોય, પરમો અને સંઘરણી વાળાઓની જીભનો રંગ લાલ ઘેરા જેવો હોય, ટાંકીનો આજાર થયો હોય તો તેની જીભ ફાટીને ખરબાઈ કાંટા સરખી થઇને તેમાંથી પાણીની મિશાલે નજર આવે છે. માણસની અજલ વખતે જીભ સુપરાની મિશાલે અને તરણાચેલી જેવી ફીણ સાથે માલમ પડે છે.

આંખની પરિક્ષા

વાના જોરથી આંખ સુકી અને ભુરા રંગ સાથે ઘેરી હોય છે પિતનું જોર હોય તો આંખના ડોળા ચીળા અને લાલ રંગના હોય છે અને સુરજ અથવા ચીરાગની રોશની જોવાતી નથી કફનું જોર હોય તો સફેદ અને ઘેરી નજર આવે અને તે ચીકાભરેલી જેવી દખાય છે.

ચેહેરાની પરિક્ષા.

સવારમાં બીમારનું મોહોડું શામળુ અથવા કાળુ જો દખાય તો વાયુનું જોર જાણવું, મોહોડાનો રંગ પીળો અને સુજેલાની મિશાલે માલમ પડે તો તેની બીમારી પિતના જોરથી સમજવી. ઘેરો કાળો રંગ હોય અને તે સાથે ડોળા ગળગએલા જેવા દીસે તો તેની બીમારી કફના જોરથી જાણવી. બીજાં સરવે બહારનાં દરદોને દાબી જોમથી તથા તેના રંગથી પિછાન કરીને દવાઇ આપી જોઇએ. તેની વિગત તે દરદમાં કહી હશે, તેમ તેની પરિક્ષા પણ કરીને આપવી.

બોલવાની પરિક્ષા

વાયુનું જોર હોય તો તેનો અવાજ ગુંગરાએલા જેવો નિકળે. પિતનુ જોર હોય તો અવાજ મોટો અથવા સારી હાલતના માણસ કરતાં મોટો નિકળે. કફનું જોર હોય તો અવાજ ભારી અને ઘરઘરતો નિકળે. એ ઉપરથી બોલવાની પરિક્ષા કરીને દવામાં આપેથી તે દવા ઉતાવળે ગુણ કરયા શિવાય રેહેશે નહી. તે માણસને ખુબ રીતે સમાલવું કે કોઇ પણ રીતે ધાસ્તી

અથવા ગુસ્સો આવ્યો હશે તો તે પરિક્ષામાંતફાવત માલમ પડશે.

એ બનાવવાની રીત એ છે કે સીંદુર સારો ચોખો શેર ૧, મીઠું તેલ તલનું શેર ૧, મીણ પીળું તો. ૨, કપુર તો. ૨, એ ચાર જણશોમાંથી પેહેલો સીંદુર એક લોઢાની કઢાઇમાં નાંખીને ખુબ ઘુંટવો પછી તેમાં તેલ નાંખીને ચુલા ઉપર મુકવો અને નિચેઅગ્નીની ધીની આંચ કરવી. તેને એક જોસ આવે એટલે જોવું કે તે ઉભરાઇ જાય નહી. અગર જો ઉભરાયાપર આવે તો હેઠેની આંચ કાઢી નાંખવી અને પંખો પાસે રાખવો. તે લેઇ મલમ ઉપર વા નાંખવો. તેથી ઉભરાનો જોસ બેશી જશે એ

કાળો મલમ સીંદુરીઓ બનાવવાની રીત.

પ્રમાણે તપાસતાં રેહેવું. પછી તે મલમ અજમાવી જોવો એ કફુલીયામાં થંડુ પાણી લેઇને તેમાં પેલા મલમનાં ટીપાં એક બે નાંખવાં પછી તેને જોવું કે જેવો જોઇએ તવો કઠણ અને કાળો થયો છે. જો સુમારે થયો હોય તો ઉતારતી વેળાએ મીણ તપાવીને મધ્યે કપુર વાટીને નાંખવો ને તે બેઉને મેળવીને મલમમાં નાંખી ઘુંટીને એક રસ કરી ઉતારી પાડવો. એટલે કાળો પલાસ્ટર થયો એ મલમ આપણા હિંદુસ્તાનીઓજ વધારે વાપરે છે, અને એમલમ ઘણાજણ બનાવે છે. તે નીચે લખેલા દરદ ઉપરતરત લાગુ પડી ગુણ કરે છે. કાખબલાઇ, ગુમડાં, બદપાટાં, નાસુર, ચાંદી, ગરમીના ફોલાઓ, તથા હરેક જખમો ઉપર એ મલમ ઘણો ગુણદાયક છે. એ મલમના બે ગુણ છે. પેહેલો એ કે હરેક દરદ કાચુ હોય તો તેને પકવે, અને બીજો ગુણ તે દરદને રૂઝાવે. અને ઉપર લખેલાં દરદો વગર બીજા રોગને પણ મટાડે છે. તેની વિગત હરેક જાતની નરમ ગાંઠ તથા એવાં બીજાં નરમ દરદો વરસોળી (રસોળી), વાયુની ગાંઠ વિગરે જાતનાં ઘણાં દરદ મટાડી શકે છે. એ મલમમાં પારો મેળવીને પટી મારે તો દરદ બેશી જશે, પારો મેળવવાની રીત. મલમ તોલા ૯ લઈ તેમાં પારો તોલો. ૧ નાંખીને પટી મારેતો દરદ બેશી જશે.

છીકણી હરેક દરદી માણસને દર સપર સુ ઘાડવાની છે તેનો વિચાર.

એ છીકણી બનાવવાની વિગત એ જે અરીઠાની છાલ સુકી મસો ૧ાાનવસાગર માસો ાા તંબાકુ માસો ૧ કાળાં મરી [illegible]

સરકા મરી માસો ૦ાા કડવાં તુરીયાંનો ગર મુકો માસે ૧ કલીચુનો પથરનો માસા રાા એ સઘળાં વસાણાં કુટી બારીક કરીને મજબુત બુચનાં બાટલી ભરી રાખવી. પછે નીચે લખેલાં દરદ ઉપર સુંઘાડવી. માથુ દુખતું હોય, વાઈની ઘુમરી, નસમંધ નાયુ, છાતીના દરદ બીજા શરદીનાં દરદ જે માણસને હોય તેને એક ચપટી સુંગાડવાથી છીંક આવીને તરત માથું હલકું પડશે. અને ઉપર લખ્યા પ્રમાણે બીજા દરદ પણ સારાં થશે. આ છીકણી દરદી માણસને ઘણી ઉપયોગી છે.

વઈદકનો સાર.

કાનના દરદનો ઉપાય.

વા, ગરમી તથા નબળાઇ કે લોહીથી કાનમાં દરદ થાય છે તથા તે વગર કાનમાં પાણી જાય કે કીડા બગઈ કાનમાં પડે તેથી કાનમાં દરદ થાય છે.તેની સમજ નીચે પ્રમાણે.

વાથી કાન દુખતો હોય તો ઉપલેટ તથા ઈસબંધ ખાંડી ઝીણો ભુકો પાણીમાં બાંધીને. રોટલી બનાવવી. પછી મીઠું દેવતા ઉપર ઉનુ. કરીને તેમાં એરંડનાં રેટલી બાળવી તે બળી જાય ત્યાર પછી બહાર કઢીને તે રાખ તેલમાં નાંખીને કાનમાં ટીપાં મુકવાં તેથી કાન દુખતો રહી જશે.

૨ ગરમીથી કાન દુખતો હોય તો સ્ત્રીનુ દુધ કાનમાં પાડેથી મટી જશે, અથવા લીંબુના રસના ટીપા પાડવા તેથી પણ ઘણો ફાયદો છે.

૩ લોહીથી કાન દુખતો હોય તો ફસ્ત ખોલાવવી.

૪ કાનમાં કીડા પડ્યા હોય, ને બહાર નીકળતા ન હોય ત્યારે એળીયો અને ગાયનુ ઘી એકઠું કરીને ઉનુ કરી કાનમાં રેડે તો કીડા મરી જાય.

૫ કાનમાંથી હમેશ પરૂ વેહેતુ હોય તો ટંકણખાર ખાંડી ઝીણો ભુકો કરીને કાનમાં ભભરાવવો પછી ઉપર લીંબુના રસનાં ટીપાં પાડવાં તેથી મટશે.

૬ કાનમાંથી માખની માફક ગુણ ગુણ એવો અવાજ નિકળતો હોય તો બદામનું તેલ કાનમાં મુકવુ. તથા કુંચીના બીનું તેલ મુકવું. ને દીવસમાં ચાર વાર જમવું.

૭ કાન બેહેરો થાય છે તેનો ઉપાય એ છે જે આકડાના પાંદડાં દેવતા ઉપર ઉનાં કરીને તેનો રસ કાઢી તેનાં ટી

પાં દીન ૧૪ સુધી કાનમાં મુકવાં કે તેથી કાન ઉઘડશે ને ધાક પડેલી મટી જઈને બરાબર સંભળાશે. અથવા ઊંટનું મુતર દરરોજ રાતે સુતી વખતે કાનમાં મુકે તો ફાયદા થાય પણ તેઉપાય દરદ થતાંજ તરત કરે તો ગુણ કરે; વીલંબ થયા પછી ફાયદો થોડો થાય.

કંઠમાળા એટલે ગળામાં ગાંઠો થાય છે તેનો ઉપાય.

ગળામાં ગાંઠ થાય છે તેને કોઇ બહાર કઢી શકતું નથી એનો ઉપાય એ છે જે ચીતા વાઘનું હાડકું ઘશીને તેમાં જરાક સિંધવ નાંખી ગળા ઉપર માસ છ સુધી ચોપડે તો દુખ મટી જાય એ દુખમાં દસ્તકારી કરેતો નસ્તર મુકવાની રજા છે શા મટે જે પાકું થયા પછી તેના ઇલાજ નથી વાસ્તે દસ્તકારી કરે તો નસ્તર મુકવું.

કોઢ તથા ગળત કોઢનો ઉપાય.

વઇદોએ કહ્યું છે જે કોઢ શિવાય ગળત કોઢ અઢાર જાતનો થાયછે તે અઢારે બગડેલા લોહીથી થાયછે એ રોગ ઘણોજ ખરાબછે કે કોઈએ પણી પાસે બેસેય નહી. તેનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે જાણવો.

ઉમરડાના ઝાડની અંતર છાલ છાંયડે સુકવેલી શેર ૬, બાવચી સેર ૨ એ બેઉ જણશોને ખાંડી ઝીણો કરી તેની ફાકી હમેશાં ૬ પઇશાભર ખાય તો, કોઢ તથા ગળત કોઢ અઢારે જાતનો મટી જાય પણ કપરી ન પાળે તો રોગ મટે નહી; મીઠાઇ, મીઠાવાળી રોટલી; સાકર, ગોળ, તથા ચીકણી વસ્તુઓ ખાવી નહી.

લીબડા છાલ પઇસા ૩ ભાર, બાવચી પઇશા ૨ ભાર એ જણશોને ખાંડી ઝીણો ભુકો કરી તેને ઝીણે લુગડે ચાળી તેમાંથી હાથેળી ૧ ભરીને માસ ૬ સુધી કોઢીયા માણસ સવારમાં ફાકે ને ઉપર કહેલી કપરી પાળે તો રોગ મટે, ફકત મગ ખાવા, એ શિવાય બીજી ચીજ ખાવી નહી.

વળી બાવચી તથા ભીલામા માસ ૬ સુધી ખાય તો કોઢને જડ મુળમાંથી કાઢી સાફ કરે પણ પ્રથમ રગ પાંચનુ લોહી કાઢવું જોઇએ બેઉ હાથની રગનુ તથા બેઉ પગની રગનુ તથા પેશાબની રગનુ એ પાંચે રગનુ લોહી કમ કીધા પછી તેને જુલા

બ આપવો, જુલાબથી શરીર સાફ થાય ત્યાર પછી ઉપર લખે લો ઉપાય કરે તો એ રોગ મટી જાય.

ખઈ અને દમનો ઉપાય.

ખઈ બે જાતની થાય છે, એક વાથીને બીજી લોહીથી

૧ વાથી થઇ હોય તો ખસખસના પોમ માસા. ૨ ભાર, સુંઠ પઇશા ૨ ભાર, ધાવરીના ફુલ પઇશા ૧ ભાર. એ રીતે ત્રણ જણશો લાવી પાણી શેર ૬માં ઉકાળી પછી પાણી શેર ૧ રેહે ત્યારે લુગડે ગળી રાત્રીએ સુતી વખત પીયે તો રોગ મટે.

૨ ખઇ રોગ લોહીથી થાય છે તેથી કાંઇ તરી બાહાર નીકળે છે જો તે થતાં વેતજ બે ખભાની નસોમાંથી લોહી કઢાવે ત્યાર પછી મરી અને હળદર પાય તો એ રોગ મટે રોગ જુનો થયા પછી ઘણા ઉપાય કરે તો પણ લાગે નહી. માટે તરત ઉપાય કરવો

૩ ખઇરોગ વાળાને થતાં વેત મારેલુ સોનુ ખવરાવે છે તેથીકેટલાએકને રોગ મટે છે. કપુરના રસથી પણ ફાયદો થાય છે.

દમનો ઉપાય એ છે કે એળીઓ મધ સાથે ખાય તો સાસ દમ મટે છે. બીજુ મોથ પઇશા ૧ ભાર. ખેર પઇશા ૧ ભાર, મરી પઇશા ૧ ભાર, પીપર પઇશા ૧ ભાર, વાયડંગ પઇશા ૧ ભાર, ચીત્રો પઇશા ૧ ભાર સુંઠ પઇશા ૧ ભાર, એ રીતે સરવે વસાણા ઝીણાં ખાંડી હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર ફાકે તો સ્વાસ, પંડરોગ, કમળો, સુર, તથા, વાનો ગોળો એ સરવે રોગ મટે.

બીજો ઉપાય સાસ, ઉધરશ તથા હાંફણનો, પીપર પઇશા ૧ ભાર, ધોળા મરી પઇશા ૧ ભાર, હરડેદળ પ, ૧ ભાર જીરૂ પ, ૧ ભાર, સિંધવ પ, ૧ ભાર, સંચળ પ, ૧ ભાર, જવખાર પ, ૧ ભાર; ચીતરો પ, ૧ ભાર, એ સરવેને બારીક ખાંડી ભુકો, હવાલે ચાળી દરરોજ સવારે ખાય તો ખાંસી મટે, બીજુ કાલેરાનો રસ શેર ૦। કહાડી તેમાં સિંધવ પઇશા ૦॥ ભાર નાંખીને દરરોજ પીએતો સાસ ખાંસી તથા દમ એ સરવે મટે કાળા મરી શેર ૧ આકડાના દુધમાં સુકવીને ખાય તો નફો થાય.

ખઇરોગની નિશાની એ છે જે ફેફસામાં જખમ પેદા થાય છે તેથી હમેશા ઉધરશ બહુ આવે છે ઉધરશ ખાતા ખાતા ગળફા પડેછે તથા જીભ જાડી થાય ઘાંટો બેશીજાય, થુંકની જગાએલોહીને પરૂ બાહાર આવે ને જીવ ઘણો ગભરાય, એદુખ થયાં ઘણાં

દાહાડા વીતે ત્યાર પછી રોગીનુ શરીર ઘણું નબળુ થઇ જાય. પણ શરીર નબળુ થયા પેહેલા દરરોજ ગધેડીનુ દુધ પીએ તો રોગ મટી આરામ થાય.

મોઢા ઉપર ખીલ થાય છે તેનો ઉપાય.

ઘણા ખરા જવાન માણસના નાક તથા કપાળ તથા ગાલ ઉપર ખીલ થાય છે તેથી માણસનુ સોહામણું મોહોડુ બીહામણું દીસે છે તે ખીલને દાબીને કાહાડે ત્યારે અંદરથી ચીકણો બાચો અથવા પરૂ જેવુ ચીકણું નીકળે છે તે ખીલ થાય ત્યારે પ્રથમ તો એળીયાની મેળવાણીની ગોળીઓનો જુલાબ લે પછે મડનોઆટો શરકામાં ભીજવીને મોહોડા ઉપર ચોપડવો અથવા મરઘીના ઇંડાના કોચલા અથવા મુરઘીના હાડકા બાળીને તેને સરકામાં મેળવીને ચોપડે અથવા કડવા વલનો આટો સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથી મટે, ને એ સરવેથી ગુણ નહી થાય તો પછે દરાખના ઝાડનુ લાકડુ બાળીને તેની રાખ સરકામાં મેળવીને ચોપડે તેથીમટે

ખીલનો બીજો ઉપાય

આદમીનું માથુ એવું ખીલાઇ આવે જે સેમાંથી તરી તથા જરદાબ નીકળે ને બખતે [illegible] તેમાંથી નીકળે તે ચારણી મારૂક નાહાના છેદ પડે તેનો ઉપાય એ છે જે શરાબ (દારૂ) તથા સરકો દાડમની છાલ, મધ નિમક એ સરવે એકઠું કરીને માસા ૪ સુધી માથા ઉપર ચોપડે તો આરામ થાય.

ખસનો ઉપાય.

ખસ લોહીના બીગાડથી થાય છે તેની શરીર ઉપર ફોલા થઇને તેમાંથી પરૂ વેહે છે માટે ખસ વાળા માણસે ઉતાવળેથીપોતાના બને હાથની ફસ ખોલાવવી, તથા કઠણ રેચ ઉપરા ઉપરી આપતા રેહેવુ તે નિચે લખ્યા પ્રમાણે રેવંચીના શિરાની મેળવણીની ગોળીઓ આપવીતેની વીગત—રેવંચીના શીરો માસા ૪ તજ ઘઉ ૨૦ ભાર સુંઠ માસો ૧ શીકોતરીયો એળીયો માસા ૪ એલચી દાણા ૧૫ પીંપર માસો ૧ એ રીતે ૭ ચીજો ખાંડી બારીક ઝીણે લુગડે ચાળી ખલમાં નાખી તેમાં વિલાયતી સાબુનાં ખવો ને તેને ખુબ ઘુંટી એક રસ કરીને ચણા જેવડી ગોળીયો વાળીને સુકવવી. તેમાંથી ૩ થી તે સાત સુધી દરરોજ લાગટ દીન સાત સુધી રાતે સુતી વખત ઉના પાણીમાં ગળાવવી એમ કર્યાથી ન મટે તો વળી બીજા સાત દાહાડા ઉપર પ્રમાણે કરવું તો

થી મટશે અને એ દરદ વાળાને કાચા દીવેલનો જુલાબ આપવો તેથી પેટમાંથી ગરમી નીકળી જશે અને તેને નીચે લખેલો ઉકાળો આપવો ઉના બેદાણા ૭, સાથરા તો. ાા સાકર તો. ાા એનો ઉકાલો દરરોજ પાયા કરવો.

બીજો ઉપાય ચોપડવાનો—મોદારસીંગ તોલો ૧ કપુર તોલો ૧ કલમેસદ તોલો ૧ આમલસારો ગંધક તોલો ૧ પાપડીયો કાથો તોલો ૧ પારો તોલો ૧ એ છ જણસને બારીક ખાંડીને ઝીણે હવાલે ચાળીને તેમાં છેલીવારે પારો નાંખીને ખલમાં ખુબ ગુટવું તે એક રસ થાય તેમાં ચોખુ માંખણ તોલા ૫ નાંખીને તેનો મલમ કરવો ને તેને કાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવો, તે સુતી વખતે દરદ ઉપર ચોપડવો ને સવારે ઉઠીને ઉને પાણીએ અથવા તાહાઢા પાણીએ નાહાવું કદાપી રાત્રે ચોપડવાનું ન બને તો દિવસે ચોપડી થોડીવાર તડકામાં ફરીને નાહી નાંખવું ને ખાવામાં તેલ અને મરચુ તથા આમલી એ ચીજો ખાવી નહી ને ઉપર લખેલો ઉપાય ચાલુ રાખેથી ખસ જલદી મટી જશે.

ત્રીજો ઉપાય—ઉપર લખેલા મલમથી નહિ મટે તો નિચે લખ્યા પ્રમાણે ઓષડ કરવું ગંધક પઇસા રાા ભાર. સચળ પૈસા ભાર બાવચી ૪ પૈસા ભાર. સર્વ જણશોને બારીક વાટીને ઝીણું કરીને ચોપડે તો ખસના દરદને મુળમાંથી કાહાડી નાંખશે, ગરમ વસ્તુ ખાવી નહી. સારૂ થશે

ચોથો ઉપાય—એ જેફકત એકલો ગધક વાટીને તેમાં તલનું તેલ નાંખી તેનો મલમ બનાવીને ચોપડે પણ ખસ મટશે.

પાંચમો ઉપાય—મનસલ તોલા ૩ લઇને બારીક વાટીને તેમાં ઘી ચોખુ નાંખી તાપ ઉપર કકડાવવું, તે કકડાયા પછી ટાડા પાણીના વાસણમાં નાંખવું. તે ઠરયા પછી બીજા કાચના વાસણમાં કાઢીને શરીરે ચોપડવું, તેથી ખસ તથા વીસ્ફોટક એ બંને રોગ સારા થશે. દરરોજ ચોપડેથી મટશે.

આખતું તેજ હમેશાં રેહેવા માટે ખાપરીયાનુ સત કાહડવાની રીત.

ખાપરીયું પૈસા ૧ ભાર ખલ કરીને તેમાં ગોળ પૈસા ૧૦ ભાર નાંખી એ બેઉને ઠીકરા ઉપર મુકી દેવતામાં બાળવું. તમામ બળી રહ્યા પછી ટાહાડુ પાડીને તેમાં ગાયનુ માખણ પઇસા ૬ ભાર નાંખી એક કુલડીમાં ભરવું તે પછી તે કુલડીનું મો સજ

ક બંધ કરવું કે તેમાંથી ધુમાડો બીલકુલ બહાર ન નીકળે. પ છી તેને દેવતાની સગડી ઉપર મુકીને એક પોહોર સુધી આંચ દેવી પછી સાણસાએ પકડીને ઉંધી કરવી પછે તેમાં જસત નીચે પડે એવી રીતે બે વાર તેમનુ તેમ કરેથી માવો રૂ ૧) ભાર ની કળે તે સોનીને આપી તેની સળી કરાવવી તે શળી હમેશાં આંખ માં ખેંચે તો આંખનુ તેજ હમેશાં રહે ઘણુ દેખે.

મરડાનો ઉપાય.

મરડાથી લોહી તથા જલસ પડેછે તેનો ઉપાય નીચે મુજબ

પેહેલું—કેરીની ગોટલી, બીલીધાવરીના ફુલ, મોચરસ સુંઠબ રેતી, (જાંબુના ઠળીયા) અજમો, દકતાનના બીજ, અદરજવ, એ સરવે જણસો બરાબર વજને લેઇ એકઠુ કરી ખાંડી ઝીણુ કરીને તેમાંથી રૂ ૨) ભાર લેઈને દહી સાથે મેળવીને દીન સાત સુધી ખાય તો મરડો મટે,

બીજો ઉપાય—હીમજી હરડે લેઇને તેમાંથી અડધી કાચી રાખીને અડધી ઘીમાં તળી પછે તળેલીને કાચી એકઠી કરી ખાંડી બારીક કરી તેમાં ખાંડ ભેળવીને હથેળી ભરી ફાકે તો ભાત ભાતના મરડા મટે.

ત્રીજો—ધાવગીનાં ફુલ, સુંઠ, મોચરસ, અંદરજવ, અને ઘોડાની લાદ, એ સરવે સરખે વજને, લઇ ખાંડી ઝીણુ કરી પછી ઓશડથી અરધે વજને ભાંગની જડ ભેળી દરરોજ સવારે ખાય તો તેથી મરડો મટે.

ચોથો ઉપાય—ધાવરીનાં ફુલ વરીઆલી સાકર, જાયફળ એવી રીતે દરેક જણસને ચાર ચાર પઇશા ભાર લઈ પાણીમાં વાટી ગોળી એક પઇશાભારની વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ સવારે ખાય તો દરદ મટી જાય બધી ગોળીઓ સાથે વાળી રાખીને દરરોજ ખાવી તેથી સારૂ થશે.

પાંચમો ઉપાય—સાકર પઈશા એક ભાર તથા અરકુસો પઈશા એક ભાર એ રીતે બંને જણસોને ખાંડી ભુકો કરી દુધમાં મેળવી સવારે પીએ તો મરડો મટી જાય.

લોહી તથા આમવાયુના મરડાનો ઉપાય

મરડો જેને આમ વાયુ અથવા પેચસ કરીને પણ કહે છે મરડો આવીને પેટમાં આંકડીઓ ઉપરા ઉપરી આવે ને ઝાડે બેસે ત્યારે લોહી તથા આમ પડે તેનુ નામ લોહી આમનો મરડો ને

એકલો આમ પડે તેને આમવાયુ કહે છે એ રોગ વાળાને ઘડી ઘ
ડી ઉપરા ઉપરી મરડો આવે ને ઝાડો ઉતરતા માણસનો જીવ ગ
ભરાવે કોઇને કઠણ મરડો થાય તો તેના જોરથી તાવ પણ આ
વે, ને જીભ ઉજળી પણ થાય પેડુમાં દુખે, ઝાડે બેસતા ઘણી
પીડા થાય તો પણ સાફ ઝાડો ઉતરે નહી, થોડાક લોહી તથાં
આમના ટીંપા, પડે તેથી માણસ ઘણી પીડા પામે છે, માટે દરદ
મટવાને નીચે મુજબ ઉપાય કરવો.

સુંઠ તોલો ૧, વરીયાળી તોલો ૧ લેઇને તેને ઓખરી ખાંડી
ને પાણી શેર ા મુકીને નવટાંક રહે ત્યારે ઉતારીને તેમાં વિ
લાયતી ચોખુ દીવેલ તોલા ૨ા નાંખી થંડુ પડવા દઇને દરદીએ પી
વું તે પેટમાં ટકયાથી થોડીવારે લાગુ પડી ઝાડો આવશે તેથી પે
ટમાંના રોગને બહાર કાહાડશે કદાપી એક જુલાબથી બરાબર ક
સર ન મટે તો વચમાં દિવશ જવા દઇને બીજો જુલાબ આપ
વો, તેથી બાકી રહેલી કસર, નીકળી જશે ને તે કરતા રહેતો આ
લખ્યા પ્રમાણે દવા આપવી.

અગશીના બીજ તોલો ૧ લઇને પાણી શેર ાા લેઇ તેમાં ના
ખીને ઉકાળો કરી તેમાં બાવળનો ગુંદર માસા ૪ નાખીને તેના
ત્રણ ભાગ કરી દીવશમાં ત્રણવાર પાવુ, કદાપી એથી ગુણ નહી
થાય તો ફરીથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કાચા દીવેલનો જુલાબ આ
પવો, ત્યાર પછી નીચે કહેલુ ઓશડ આપવુ, કળી ચુનો
પથરનો, ૧૮ ઘઉંભાર, પાપડીયોકાથો ૨૪ ઘઉંભાર, અફીણ ૩
ઘઉંભાર. એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને એનાં પડીકા ત્રણ સ
રખે ભાગે દીવશમાં ત્રણવાર ફકાવવા, ને ઉપર સાબરસીંગુ પાણી
માં ઘશીને તે પાણી ગરમ કરી, જરા ટાહાડુ પાણી પીવું. કદા
પી આમ ઘણો પડતો હોય ને લોહી થોડુ પડતુ હોય અથવા ન
પડતુ હોય તો ઝીણી હીમજી હરડે દીવેલમાં તળીને તેનો ભુકો ક
રવો, તે ભુકો ૩ ાા ભાર લેઇને તેમાં ૩ ાા ભાર સાકરનો ભુ
કો ભેળીને ફકાવવો ને તે ઉપર લોઢું ગરમ કરીને પાણીમાં ઝા
ભીને તે પાણી પીવુ, એ ઓશડથી પેટમાં આમની કસર હશે તે
મટી, જશે ને ઝાડો પણ એજ ઓશડથી બંધ થશે એવું ગુણ
કારી ઓશડ છે.

કદાપી હરેક ગરમ વસ્તુ ખાધાથી અથવા ગરમ ઓશડ પીધા
થી ઝાડા સાથે એકલુ લોહી પડતુ હોય તો નીચે કહેલુ ઓશડ જ

પવુ, મોટી હરડે પા, ચોખાના ધોવરામણમાં ઘશીને તેમાં હીરાદ ક્ષણ માસો ૧ તથા સાકરનો ભુકો તોલો ০ા નાંખીને સવારે તથા સાંજે તેજ પ્રમાણે ખાવુ તે પાનાં ફાયદા ન થાય તો વજનમાં વધારે પાવું વારેવાર હરથી હરડે સુધી ઘસાવીને એ ઓષડ પાંચ સાત દીવશ સુધી પાવું બીજો ઉપાય વરીઆળી, રૂ ૧ાા ભાર, એલચી નં, ૪) એ બનેને ઠીકરા ઉપર મુકીને શેકવા પછી તેને ખાંડી બારીક કરી ખસખસ રૂ ૧ાા ભાર ખપખસના જીંડવા જેને પોસ કરીને કહે છે તે રૂ ০ાા ભાર ખાંડી બારીક કરી તેમાં સાકર રૂ ૨) ભાર નાંખી એ પાંચે જણસોને એકઠી કરી તો સરખે ભાગે ૭ પડીકા કરીને દીવશનાં ત્રણ પડીકા ત્રણવાર ફકાવવા ને ઉપર જામેલુ પાણી પાવુ કદાપો ઝાડા વાટે લોહી ઘણુંજ પડતુ હોય તો નીચે કહેલા ઓષડો આપવા, હીરાદખાણ રૂ ০ાા ભાર, ઘઉંનો નીસાસ્તો રૂ ০ાા ભાર ખસખસના ઝીંડવાં રૂ ০ાા ભાર, અફીણ ત્રણ ઘઉં ભાર, બાવળનો ગુંદર રૂ ০ાા ભાર, સાકર રૂ ૧) ભાર, એ સરવેને ખાંડી ઝીણું કરીને બેદાણાના લોવાબમાં મેળવીને એનો છઠો ભાગ દર બે કલાકને આંતરે ખવાવવો, ને ઉપર સાબરશીંગુ ઘશીને તને ગરમ કરીને નુ પાણી પાતા રેહેવું બીજુ જેને લોહી ઘણુંજ પડતુ હોય તેને નીચે લખેલી દવાઓ આપવી, સાબરશીંગુ રૂ ০ાા ભાર બાવળનો ગુંદ રૂ ૧ાા ભાર સાકર રૂ ૨) ભાર, હવે સાબરશિંગાને પાણી શેર ૧ાા મુકીને ઉકાળવુ તમાંથી શેર ০ાા રહે, ત્યારે તેમાં ગુંદર તથા સાકર નાખીને, પછી ઓગળી જાય ત્યારે તેના ભાગ કરીને દર બબ્બે કેલાકે એકેકો ભાગ પાતા રેહેવુ અને એ મડાના રોગવાળાને નીચે કહેલા ઓષડોની પીચકારી ઝાડા વાટે આપવી, ખસખસના પોસ રૂ ૨) ભાર પાણી શેર ૧ માં ઉકાળીને તન ગાળીને પીચકારીમાં ભરીને તે પીચકારી ઝાડાવાટે દીવશમાં બે વાર આપવી ને માંખણ કાઢાડયા વગરની તાજી છાશ એ ઉપર આપે તો સારી છે કદાપી પેટમાં મરડો વધારે થતો હોય તો પીવાનુ પાણ તથા કાંજી સરવેને પથર અથવા લોહોઢું ધીકાવીને જામીને આપતા રેહેવું ને પેટ ઉપર અફીણ પાણી સાથે ઘશીને તે પાંણી ચોપડતા રેહેવું, કદાપી તે ઉપર કહ્યાં તે સઘળાં એ ઓષડોથી ગુણ નહી પડે ને એ રોગની પીડા વધતી જાય ને લોહી સાથે આમ વચલાએલા જેવો પડવા માંડે ત્યારે, સમજવું કે પેઠ

માં પરૂ થયુ છે તેની પરીક્ષા એ છે જે દરીયાનુ પાણી અથવા તે નમળે તો કુવાનુ પાણી એક વાસણમાં રેડીને તેમાં ઝાડે બે સાડવો પછી જોવું કે તેમાંનુ આમ ઉપર તરી આવે તા સમજવુ કે આમ છે અગર પાણીમાં નીચે બેસી જાય તો જાણવુ કે પરૂ છે ને તે પરૂ વાળો ઝાડો ઘણો વાસ મારે, જ્યારે એ રીતે બગાડ થયેલો માલમ પડે ત્યારે, ઘણીજ ઉતાવળથી મોહોડુ લાવવાની દવા આપવી મોહોડુ લાવે જો મોહોડુ આવી જાય તો તે માણસ ઘાતથી બચી જાય ને મોહોડુ નહી આવે તો તે માણસની આશા થોડી રાખવી.

કોઇ ગર્ભવાળી સ્ત્રીને મરડો થાયછે તેને ઉપર કહેલી દવાઓમાંની દવા નજર પોહોંચાડીને થોડા વજને સુખેથી આપતા રહેવું. અગર એ દવાઓ આપવાની હીમત નહીજ ચાલે તો પછી ઇસગુલનાં બીજ રૂ ૧) ભાર ઠીકરામાં નાંખી અધકચરાં શેકીને તેમા ખાંડ ભેળીને દરરોજ ટાહાડા પાણી સાથે ફકાવવું પણ ગર્ભવંતી સ્ત્રીને મરડો થાય તે કાંઇ ઘાતથી નથી જયારે તે સ્ત્રી જણે ત્યારે પોતાની મેળે મટી જાય,

ભુખનો ઉપાય.

હરડેદળ પઇસા ભાર. સિંધવ પઇસા ૨ ભાર. ચીતરો પઇસા ૩ ભાર. પિંપર ઝીણી પઇશા ૩ ભાર એ સરવે જગુણીને ખાંડી તેની ફાકી ફાકે તો ખાધેલું પાચન થઇને પેટમાં ભુખ લાગે.

બીજોઉપાય—મીઠું પઇશા ૪ ભાર હરડે મોટી ૪ પઇશા ભાર વાવડંગ ૪ પઇશા ભાર ને સંચળ ૪ પઇશા ભાર સિંધવ ૪ પઇશા ભાર અજમો ૪ પઇશા ભાર પિપર ૪ પઇશા ભાર જવખાર ૪ પઇશા ભાર સુંઠ ૪ પઇશાભાર હિંગ ૪ પઇશાભાર એ સરવેને ખાંડી ફાકા કરી હથેળી ૧ ભરી દરરાજ ફાકે તો પેટમાંનો દુખાવો મટીને ખરી ભુખ લાગે.

ત્રીજો ઉપાય—હિંગ સુંઠ, મરી, પિપર ઝીણી, કાળાં મારી, જીરૂ, શાહાજીરૂ, અજમોદ, સિંધવ, સંચળ એ સરવે જગુણો સરખે ભાગે લેઇ તેને બારીક વાટી ચુરણ કરીને હિંગને અગ્નિ ઉપર ફુલાવી ભુકો કરી માંહી નાખીને દરરોજ સવારે તોલો પા, ખાઇને ટાઢા પાણીમાં ઉતારે તો તેના પેટમાંનો વાયુ તથા દુખાવો મટીને ભુખ સારી લાગશે અને ખાવા ઉપર રૂચી થશે, તથા શરીરમાં હુંશીયારી આવશે, એનુ નામ હિંગાષ્ટક ચુરણ છે,

ય ઉતરશે તાવવાળા માણસનું બીછાનુ તથા સુવાનો ઓરડો ચોખો રાખવો જોઇએ. તથા હવા આવવા જવાને બારી બારણાં ખુલ્લાં રાખવાં જોઇએ ને તેના આગળ ગરબડ કરવી નહી કેમકે તાવવાળાનો જીવ ગભરાય, માટે કામ જેટલું બોલવુ.

શરીર ઉપર ચોપડવાને કાનમા મુકવાને ગુલાબનું તેલ કાઢવાની રીત.

ગુલાબના ફુલની તાજી પાંખડીઓ લઇને એક પોહોળા મોહોડાના કાચના શીશામાં અથવા હરેક સારા વાસણમાં નાંખીને તે ઉપર તલનું મીઠુ તેલ રેડવું કે તથી પેલી ફુલની પાંખડીઓ બધી ઢંકાઇ જાય પછી તેનુ મોહોડુ બુચ અથવા દાટો દઇને મજબુત બંધ કરવું, ને ૪૭ દીવશ સુધી તડકામાં મુકવું, પછી બાહાર કાઢી ચોળીને ગાળવુ જો તેલ ઘણું જોસદાર કરવુ હોય તો ગુલાબના ફુલની બીજી મોસમ આવે ત્યારે ફરીને તેજ તેલમાં ગુલાબના ફુલ નાખીને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરવું એ રીને ચંબેલી તથા મોગરાનુ તેલ પણ નીકળે છે એ તેલ શરીર ઉપર ચોપડવાને ઘણી જગાએ કામ લાગે છે, તથા કાનમાં મુકવાને પણ કામ લાગે છે.

ચસકા સુળ તથા લોહીવિકારના સોજા ઉપર ચોપડવાને કપુર તેલ કાઢવાની રીત.

અળશીનું અથવા તલનું મીઠુ તેલ રૂ ૬) ભાર તથા કપુર રૂ ૧॥ ભાર એ બેઉ જણસ લેઇને પ્રથમ કપુર ખલમાં નાંખીને તેને ખુબ ઘુંટવો ને તેમાં થોડું થોડું તેલ નાંખતાં જવું પછી બારીક વટાયે એટલે તેમાં બધું તેલ નાંખીને એકરસ કરવું પછીઝીણા લુગડામાં નાખીને ગળવુ ને તેને એક શીશામાં ભરીને તેને મજબુત બુચ દઈ રાખવે,, એ તેલ શરીર ઉપરના હરેક દરદ ચસકા સુળ લોહી વીકારના સોજા તથા એવાજ બીજા દરદ ઉપર ચોપડવાને ઘણુંજ કામ આવે છે, કદાપી અફીણનો એ તેલમાં રેડીને ચોપડે તો તેથી વધારે ગુણ થાય છે.

રગત પીતનો ઉપાય

રગતપીતનુ દુખ ઘણુંજ ખરાબ છે તેની નીશાની એછે જે હાથ તથા પગ ફાટીને લોહી નીકળે નખ કાળા થાય ને ખરી પડે ને કોઇ કોઇ માણસના શરીર ઉપર રૂપયાના ચકરડાં જેવાં ચાંઠા પડે છે તથા નખ પણ કાળા થઇ જાય છે, તેનો ઉપાય એ

જે સાપનીકાંચળી માસા, ૨ ખજુર સાથે ખવરાવે તો આરામ થાય ·ગતપીતનાં ચાંદાં પગની વાઢીની હેઠે તળીઆમાં નાસુર પડે તો તેનો ઉપાય એછે જે હગીદર માશા, ૧૦ પારો માશા, ૫ ગાયનુ ઘી માસા ૩૦ એ સરવેને ચાર પ્રોહોર સુધી સારી પેઠે ખલ કરવું, પછી વિલાયતી રેશાનુ કપડુ જે । લીટ કરીને પણ કહે છે તેની પટી ઉપર ઉપરની દવા ચોપડી પછી તે ઉપર કાળામલમની પટી મારે તો, રગતપીતના નાસુર મટે.

મોતીયો તથા આંખનાં બીજા રોગનો ઉપાય

મોતી તથા પરવાળુ તથા આંખ દુખતી હોય તો ખાપરીયુ રૂ. ૧ ભાર, ચીનાઇ શાકર રૂ ૧ ભા, પુરાગાલી તપકીર રૂ. ૧) ભાર, હીમજે હરડે રૂ ૧) ભાર, એ શરવેને ખાંડી બારીક કરીને લીંબુના રશમાં દીવશ ૭ સુધી ખલ કરવું પછી તેને છાંયડામાં સુકવવું, પછી ભરીમુકી આંખમાં સાંજે આંજે તો ઉપર લખેલા દરદો મટે એ ઉપાય ઘણો ફાયદાકારક છે, તે કરેથી માલમ પડશે.

ધાતુ પુષ્ટી મરદીનો ઉપાય

ઉપાય પેહેલો—મો પરસ, અકલગરો, કાળીમુસળી ધોળીમુસળી, ખજુરળી, ઈંદ્રજવ, માઠા ગોખરૂ, ગળોસત્વ, સુકાં વડગુંદાં, કઉચા ના બીજ, ગળો, બળબીજ, એચરો, ચીનીકબાળા, અને બાવચી, એ સરવે વસાણાં બરાબર વજને લેઇ ખાંડી ઝીણો ભુકો કરી તેને હવાલે ચાળીને જેટલું વજન વસાણાનુ થાય તેથી બમણી ખાંડ ભેળવી ઓસડ તઇઆર કરી દરરોજ સવારે હાથેળી ભરીને ખાય તો શરીરમાંથી નબળાઇ જઇને પુષ્ટ થશે. અને મરદાઇ ઘણી વધશે. તે એવી કે એક રાતમાં દસ સ્ત્રીને સંભોગ કરી શકે એવું તીબ્બ સાબી કહેછે.

ઉપાય બીજો—ખશખશનાં પોશ પઇશાર ૨ ભાર, સુંઠ પઇશા ૨ ભાર, ધાવરીનાં ફુલ પઇશા ૧ ભાર, એ શરવે જણશ પાણી શેર ૬ માં ઉકાળી પછી શેર ૧ પાણી રહે ત્યારે લુગડે ગળીને સ્ત્રીનો સંજોગ કરવાની પેહેલાં ૧ પહોર અગાઉ પીવું ને પછી ભોગ કરવો તેથી જોર ઘણુ આવશે ને કામ પેદા થશે.

ત્રીજો ઉપાય—લવિંગ, અકલગરો, સુંઠ એ સરખે વજને લેઈ ખાંડી ઝીણું કરી સોબત કરતી વખતે પુરૂષના છીદ્રની આશપાશ લગાડે છે, ને પછી ભોગ કરતી વખતે એવી તેજ પેદા થાય જે તે ના સ્વાદનો પાર નહી એવું તિબ્બશામી વઇદ કહેછે.

પેસાબ બંધ થાયછે તેનો ઉપાય

ઇંદરવયણાની જડ પઇસા ૧ ભાર, આપે તો એક પહેર માં પેશાબ તથા ઝાડો છુટે. બીજુ—કાંદાનાં બી. ગોખરૂ, કપાસ, કાકડીનાં બીજ એ ચારે જણસ સરખે ભાગે બે તોલા લેઇ ભૈખરૂ કરી પાણી શેર ૬ માં ઉકાળીને તેનુ પણી શેર ૧ રહે ત્યરે તેમાં સાકરની ચાસણી કરીને પેશાબ બંધ થયો હોય તેને પાયતો પોહોર ૧ પછી પેશાબ છુટે. પણ ડુંટીની નીચે ગાંઠ; બંધાઇ હોય તો મોતની નીશાની છે તેને ઓસડ કરવું નહી બીજું,કપુર પુરૂષના લીંગના છીદ્રમા મુકે તો ઘડી ૧ પછી પેશાબ છુટે. શુરોખાર છીદ્રના મુકે તોપણ પેશાબ છુટે, કળથી ઉકાળી તેનું પાણી પાય તો પેશાબ છુટે. ઉપરના દુઃખ ઉપર આ ઉપાય તાકીદથી કરવા, કેમકે પેશાબ બંધ થાય તો માણસ ઘણું ગભારાય છે માટે તે ઉપાય તરત કરવો.

દાંત મોહોડું, ગળું તથા જીભનો ઉપાય.

ટાહડા પાણીથી દાંત દુખતા હોય તો કેહેરવા રંગનું લોઢી લેવરાવે તો માટે પણ જો ઊની પાણીથી દુખતા હોય તો સુવા દાતમાં રાખે તો દુખતાં મટે અથવા રૂસ્તકી દાંતની નીચે રાખે તોપણ મટે અથવા કનેરની જડ કે પીપરીમુળ દાંત નીચે રાખેથી મટે. જો દાંત ની જડમાં કીડા હોય તો ડુંગનો ગાગડો ઊંનો કરી દાંત નીચે રાખે તો કીડા મરી જાય ભોંય રીંગણીનાં ડીડવાં દેવતા ઉપર મુકીને તેની ધુણી દાંતને દે તો કીડા તમામ ખરી પડે.

મોહુ પાકે તેનો ઉપાય.

મોહોડું અંદરથી પાક ચુંહાય ને માંહે લાલ દેખાય ને લાલ છાલટાં પડ્યાં હોય તો કતરી, વાંસકપુર, નીસાસ્તો એ પણ બરાબર વજને લેઇ ખાંડી બારીક કરી મોઢાંમાં ભભરાવે ને પછી મો નીતરતું મુકે તો દરદ મટે. સરખો તથા ગુલાબના કોગળા કરાવે તોપણ મટે. જો અંદરથી સફેતી દેખાય તો સમાક તથી ચંબેલી ફુલી એકઠું કરીબારીક કરીનેમોંઢામાંરાખે તોગરમીમટે.

૨ વળી મોહોમાં ચાંદી પડી હોય તો ધોળી તપખીર ગાંધીને ત્યાંથી લાવીને મોમાં ભભરાવે ને પછી મો નતરતું મુકે તેથી ગરમો ઝરી જશે ને મોમાંના ગરમી મટી જશે. તપખીર પઇસા ૧ ની લાવવી.

૩ ચીનીકબાબા એલચી અને કાથો એ ત્રણે જણસ ગાંધી ને ત્યાંથી પઈસા ૧ ની લઈ ત્રણેને એકઠી ખાંડી ઝીણો ભુકો કરીને મોંની ચાંદી ઉપર ભભરાવે તો તેની ચાંદી માટશે પણ મો નીતરતું મુકીને લાળ ઝરી જવા દેવી.

૪ ખડીયોખાર સોની લોકો વાપરે છે તે ગળાવીને વાટી બારીક ભુકો કરીને મધમાં મેળવીને ચાંદી ઉપર ચોપડી મોં નીતરતું મુકવું એટલે ગરમી ઝરી જઈને સાફ થશે.

૫ કેટલાક માણસનું મોહો ગંધાય છે તેથી કોઈ સારા માણસ પાસે બેસતાં શરમાવવું પડેછે માટે તે મટાડવાને નીચે મુજબ ઓષડ કરવું. કસ્તુરી, અગર તથા લવિંગ એ ત્રણે ચીજ ખાંડીને તેનો ઝીણો ભુકો કરીને ઘણા દિવસ સુધી હરરોજ દાંતે ઘશે તો તેથી મોહોની દુરગંધ એ રાગવાળાએ રોજ દાંત ઘશીને દાતણ કરવુને સુગંધી પદારથનુ સેવન કરવાથી મટશે.

કમળો તથા પાંડુ રોગનો ઉપાય.

પાંડુરોગ તથા કમળાની નિશાની એછે જે આંખોના ડોળા તથા નખ પીળા થાય, તથા કોઇને આખુ શરીર પણ પીળુ થઇ જાયછે. અને શરીર નબળુ પડી જાયછે. માટે તેનો ઉપાય એ છે જે બેર, પીપર, ચીતરો, સડકચુરો, સુંઠ, વાવડંગ, એ સરખે વજને લઇ ખાંડી બારીક કરીને તેને બારીક વસ્ત્રે ચાળીને પછે લુહારની કોડમાં ઘડતાં જે લોઢા ઉપરથી ભુકો ખરેછે તે લાલો બારીક વાટી વસ્ત્રગાળ કરી વસાણાં કરતાં બમણુ વજને માહે ભેગા વવે પછી તે હરરોજ સવારે ખાય તો પાંડુ રોગ મટે. જો લોહીથી એ દરદ હોય તો તેથી કાળજામાં દુખે, રાતુ દાહાડો કરાર ન થાય મોહોડાનો રંગતું રફરે, પેશાબ કાળાશપર થક. એ દરદના ધણીનું ટેહેફાસ રંગતું લોહી લેવરાવવે તો એ રોગ મટી જાય.

વા ગોળાનો ઉપાય.

એ દરદનું નિશાન એ છે જે પીઠ તથા કઢીયેર તથા કમરમાં દુખ હોય કે જે કુલજવાથી થાયછે. એ દરદમાં પેહેલા ત્રણ દિવસ સુધી દહેસત ઘણી હોય. ત્રણ દિવસ ગયા પછી બીહીવુ નહી. એ દરદમાં વૈદલોકો રાઇ આપેછે, અથવા નીસોતર કે ઇદરવયાણીનો ગલ આપેછે જે ઓષડથી ફાયદો થાય બીજુ મેદા તથા હળદર એકઠુ કરીને તેની રોટલી કરી પકાવી પછી એ

રોટલી માસ ચાર સુધી ખાય તે પરમેશ્વરની મેહેરબાનીથી દરદ મટે.

આદાશીશી અથવા આદશીનો ઉપાય.

આદાશીશો જે માણસને થાયછે તે શરીરમાં નબળાઇથી થાયછે તેની નિશાની એ જે સુરજ ઉગેકે આદાશીશી લાગુ પડેએટલે માંથાની રગો તણાય તથા એવુ દુખેજે માણસ શરીર જબરો વાઘ જેવો જોરાવર હોય તે પણ ગરીબ બકરી જેવે બની જાય છે તે દિવસ આથમે ત્યારે નરમ પડે ને વળી બીજે દાહડે તેમજ દુખે તેનો ઉપાય એ છે જે વજ, મરી પીપર અને સુંઠ એ સરવે પાણીમાં ઘશીને પછે લુગડે ગળીને નાકમા સુંઘે તો મટી જાય. ને વાથી આદાશી ચડતી હોયતો સતાનરીના તેલથી મટે. વળી માંથાને દુખનો ઉપાય લખુંછું કે તેથી માથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. સુંઠ માસા રાા કેસર માસા રાા ગાયનું ઘી પઈસ ૮ાા ભાર એ વસ્તુઓ ખાંડી ઝીણી કરી ગાયના ઘીમાં મેળવીને નાકમાં સુઘે તો તેથી માંથાના તરેહ તરેહના રોગ મટે. જોતીથી માથું દુખતું હોય તો એરંડાની જડ છાંયડામાં સુકવીને પાણીમા ઘશાને તથાને તળીએ ચોપડેતો માથું દુખતું મટે. અને ગરમી અથાવા પીતથી દુખતું હોય તો સુખડ ઘશાને ચોપડે તો તેથી મટે. મરી વાટીને અથવા ચીતરાછાલ ઘશીને ચોપડે તો તેથી ઘણો ફાયદા થાય છે.

ઉધરસ અથાવ ખાંશિતો ઉપાય.

એ રોગને ઉધરશ ખાંશી અને ઠાસો એ ત્રણે નામમાંથી જેની નજરમાં આવે તેમ તે કહેછે એ રોગ થવાનું કારણ તેલ મરચાં તેમાં પણ ખોરૂ તેલ અથવા હરેક ખોરી ચાજ ખાવાથીજ થોડો થોડો બીગાડ છાતીમાં ભેગો થયાથી ખાંસી પ્રગટ થીગછે, એ ઉફરશ ત્રણ જાતની થાયછે. ૫હેલી જાતનીને સુકી ખાંસી કહેછે તે ઉધરશ આવવાથી છાંતીમાંથી કાંઇ પડતુ નથી. બીજી જાયનીને છાતીમાંથી બળખા પડે છે ને નબળા માણશને હાંફણ પણ થાયછે. એ ખાંશી વધારે દીવશ રહે તો તેની શાથે ઝીણો તાવ પણ આવેછે તેની નીશાની એ જે ધાણીના હાંથ પગ ઢીલા થઈ જાય, તેથી સુવાની મરજી થાય, પણ તે તાવ પાછો અરધા કલાક પછી ઉતરી જાય છે. ત્રીજી જાતની ઉધરશ આવવાથી છાતીમાં લોહી પડેછે અથવા લોહી સાથે મલખા ભળાએલું હોય છે. એમ પ્રમાણે એ રોગથી માણશ ઘણું ગભરાયછે, તે મટવાના ઉપાય ની

એ મુજબ છે.

૧ પેહેલી જાતની સુકી ખાંશીનો ઉપાય—મીંઢળ તથા શિંધવ ઝીણું બારીક ખાંડીને રૂ ૦॥ ભારની ફાકી ભરી ઉનું પાણી પાએ તો તેથી ઉલટી થાય. તેમાં કેટલીક કશર મટી જાય, પછી બીજે દિવશે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ઓષડ આપવું.

ખશખશ રૂ ના ભાર વરીયાળી રૂ૦॥ બદામનો મગજ રૂ૦। ભાર કાકડીના બીનો ગર રૂ ૦॥ ભાર તડબુચના બીનો ગર રૂ ૦। ભાર દુધીના બીનો ગર રૂ ૦। ભાર શાકર રૂ૧) ભાર એ સરવેને સારી પેઠે ઘુંટીને પાણી કાહાડી ગળીને પછી ગાયનું ઘી રૂ૦॥ ભાર ગરમ કરીને તેમાં પેલુ પાણી નાંખીને પાય તો ઉધરશ મટી જાય.

ખશખશના ડોડવાં રૂ૦॥ ભાર ખશખશ રૂ૦॥ ભાર શાકર રૂ૧) ભાર એ ત્રણે જાણશને પાણી શેર ૦॥ મુકીને ઉગાળી શવાર માં પાય તો તેથી ખાંશી મટી જાય અને સુકી ખાશી વાળાને ગાયનું ઘી, બદામ, માંખણ, બદામનું તેલ એવાં ચીકણાં વશાણાં ખવરાવવાં. બદામનું તેલ છાતી ઉપર ચોપડવું. અને જેઠીમધના શીરાના સોપારીના જેવડા કડકા કરી મોમાં રખાવી તેનો રશ ગળી જવાથી આરામ થશે.

જે ઉધરશના આવ્યાથી છાતીમાંથી બળખા પડે છે તેનો ઉપાય.

એ જાતના દરદવાળાને ઉલટી કરવાનુ ઓષડ આપવું. તેથી કેટલી એક કશર નિકળી જશે, પછે નિચે કેહેલો ગરમાળો પાક કરીને આપવો કે તેથી ખાંશી તથા હાંફણુ બેઉ મટી જશે.

ગરમાળાનો ગર ૧૦) ભાર, સુકાં અજીર રૂ ૨૧) ભાર, ગાઉજબાન રૂ ૩) ભાર, જેઠમધનીછાલ કાહાડેલી રૂ ૬ ભાર, પરદેશી આવશાન રૂ ૩) ભાર, જોફા રૂ ૩) ભાર, ઉનાબદાણા ૨૫), સુકાં વડગુંદાં ૨૫), કેશર રૂ૦। ભાર, બદામનું તેલ રૂ ૧) ભાર, શાકર શેર ૨) એ શરવે જાણશો લાવીને તેમાંથી શાકર, ગરમાળાનો ગોર, બદામનું તેલ અને કેશર એટીલી જાણશો જુદી રાખીને બાકી રેહેલી જાણશોને ખોખરી કરીને પાણી શેર ૫) મુકી તમાં દવાઈ નાંખીને ઉકાળીને તે પાણી શેર ૨) રહે ત્યારે નાચે ઉતારીને જરાક ટાહાડુ પાડીને ચોળીને બારીક લુગડે ગળીને ફરીથી ઉનું કરી તેમાં ગરમાળાનો ગોળ ભીજવી મુકવો, તે ટાહાડુ થાય ત્યારે ચોળીને ગળી લેવું, પછે તેમાં સાકર નાંખીને ચુલે ચહડાવીને ઉકાળવું, ને જરા ચાસણી પર આવે કે પેલું કેસર તથા બ

દામનું તેલ નાંખીને મેળવવું જ્યારે કઠણ ચાસણી થાય ત્યારે ચુલા પરથી ઉતારી લેવું. ને ટાહાડુ પડે એટલે કાચના વાસણમાં ભરીમુકવું તેમાંથી સાંજ સવાર બમે ચમચા ભરીને ચટાવવું તેથી દરરોજ ઝાડો સાફ આવશે ખાંસી મટીને નબળાઈ જશે ને સારૂ થશે.

બીજો ઉપાય જઠીમધનો શીરો રૂ ૨) ભાર, બાવળનો સફેત ગુંદર રૂ ૨) ભાર, ઘઉંનો નીસાસ્તો રૂ ૦૩) ભાર, કાળાં મરી રૂ ૦ા ભાર, સાકર રૂ ૨) ભાર. કેસર ૦ા ભાર, એ સરવેને ખાંડી ઝીણે લુગડે ચાળી પાણી નાંખી ગોળીઓ કરવી. પણ તે ગોળીયોમાંથી સવારથી તે સાંજ સુધીમાં ગોળી પાંચ ની તે પદર સુધી આપવી કે ચુશીને રસ ગળામાં ઉતારે એ ખાંસીવાળાને હલકુ ખવાનું આપવું. દુધ દહી, છાશ, માંખણ. ઘી તુરની દાળ એવી એવી ચીજો ખાવા ન આપવી. બદામનુ તેલ ઘીની જગાએ ખાવા આપે તો ફાયદો થાય. તથા. બદામનું તેલ છાતીએ મસળવું જોઇએ.

ત્રીજી જાતની ઉધરસ લોહી બળખા સાથે ભેળઇલું હોય છે તેનો ઉપાય—એ રોગવાળાની ઉતાવળેથી બંને હાથની ફરો ખોલાવવી. ને પછે નીચે પ્રમાણે ઓશડ આપવું. સાબરસીંગાનો ભુકો રંદા મારેલો રૂ ૦ા ભાર, બાવળનો સફેત ગુંદર; રૂ ૨ા ભાર, સાકર રૂ. ૫ ભાર, પાણી શેર ૦ાા લઇને તેમાં સાબરસીંગાનો ભુકો નાખીને ઉકાળવો, જ્યારે પાણી શેર ૦ા રહે, ત્યારે સાકર તથા ગુંદર નાખીને જ્યારે ઓગળે ત્યારે નીચે ઉતારીને ગાળી લઇને કાચના શીશામાં ભરી મુકવું, પછે તેના છ ભાગ કરવા અને અકેકો ભાગ દીવશમાં ત્રણ વાર આપવો, ને સાબરસીંગાનો ભુકો રંદા મારેલો ન મળે તો સાબરશીંગુ ઘસીને રૂ ૨ા ભારલેવુ

બીજો ઉપાય—મોટાં ગુંદા પાકા શેર ૧) લેવાં, તેનો રસ કાહાડવો તેમાં સાકર શેર ૦ા ને આશરે નાખીને ખુબ ઉકાળવુ પછી જ્યારે તેની ચાસણી આવે ત્યારે નીચે ઉતારીને ચીનાઇકાચના પ્યાલામાં ભરી રાખવું, તેમાંથી દરરોજ રૂ ૨) ભારને આશરે સવાર સાંજ ચાટવું, કદાપી ગુંદા નહી મળે તો ગુંદાનાપાંદડાનો રસ કાહાડીને તેમાં સાકર મેળવીને હમેશાં પાવું અથવા એ ખાંશી વાળાને તાવ નહી હોય તો ગધેડીનુ દુધ પાવુ અથવા સ્ત્રીનુ દુધ પાવુ, આ રોગ મટે ત્યાં સુધી લખવા વાંચવાનુ

તથા ઘણી મેહેનતનુ કામ અને સ્ત્રી સંભોગ એ સરવે બીલકુલ બંધ રખાવવું ને ગરમ ખોરાક બીલકુલ ખાવો નહી, એ શિવાય કોઇને ખાંશી સાથે હાંફણ થાય છે તેનુ ઓષડ બીજી બીજી જાતમાં કહ્યા પ્રમાણે કરવું પણ એકલી વગર ખાંશીની હાંફણ થતી હોય તો બુંદનો કાવો દુધ વગરનો થોડી સાકર નાંખીને પાવો, બુંદ તોલે બમણાં નાખવા વળી હાંફણ વાળાના પગને ઘણા ગરમ પાણીએ ઝારવા તથા પગને થોડા ઘણા ઉના પાણીમાં બોળી રાખવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે વળી જેને ઉધરશ થઇ હોય તેણે જવખાર મોહોમાં રાખવો.

ગરમીની નીશાન.

જો પિતથી રોગ પેદા થાય તો ગરમી તથા ખુશકીની નીશાન છે મોહોડુ પીળુ થાય અને તરસ લાગે જો સરદી કરે તો દરદ જાય, પીતનાં ધણીની નાડ ઉતાવળી દોડે, જઆં ખુશક થાય પીતના ધણીની એવી નીશાન છે જે હર ઘડી તેને શરદી ઉપર ખાયશ હોય જેમ પાણી વિના માછલી તરફડે તેમ પીતના આજારનો ધણી પણ, માંછલી માફક તરફડે છે.

વાની નીશાન.

વાની નિશાન પિતની નિશાનથી ઉલટી જાણવી તનમાં ખુશ થાય, શકિત જાદે હોય બોલવાથી મોહો ઘડી એક બંધ નહી રેહે બહુધા વિશ્વાસથી હમેશાં કાયલ હોય રાત દીવશ હાથના દરદથી પોકારે ને તલી તથા બાવાશીર જાહેર થાય, પેશાબ રોગના જેવો હોય, એવી રીની નીશાન વાના ધણીની છે.

રસાવકારની નિશાન

બલગમની નીશાનને વાસ્તે આગમ્યા વૈદાએ એમ લખ્યુ છે કે તેનુ મોહોડુ હમેશાં સફેદ હોય પેટની ગરમી હોય ભુખ થોડી લાગે, પાચન નહી થાય ઉંઘ જાદે હોય તનમાં સુસ્તી હોય, કદમને પરશેવાં હોય, તબીયત ગરમી ઉપર ખાયસ મંદ હોય શરદ ચીજ કે પાણીને નહી ચાહ્ય.

લોહીની નીશાન.

જ્યારે શરીરમાં લોહી વધારે થાય ત્યારે નાખુશી પેદા થાય, મોહોડામાં મીઠાશ હોય, માંથુ ભારે હોય, આડ બુડા સુસ્ત થાય, ને હરઘડી બે સબબ માંદગી સુસ્તી હોય દમાગ ખુશક હોય મોહોડુ સુકાય, તમામ જાતની ચામડીને ખરજ થાય ગાલ લાલ

થાય પેશાબનો રંગ સુરકી પકડે, તમામ રોગોથી નાડની રગ ઘણી ઠકે, એ નિશાન લોહીના ધણીની છે.

રોગ ઓળખવા તથા તેના ઉપાય કરવા બાબત.

વા તથા પીત તથા બલગમથી માણસોને દરદ પેદા થાય છે જો એ ત્રણ ચીજમાથી એકની વૃધી થાય તો તેથી શરીરમાં રોગ પેદા થાય છે. ને જો એ ત્રણે ચીજ શરીરમાં જોર કરે તો તે રોગને મોતની નિશાન છે. ફારસ શેહેરમાં વૈદાની આગળ માણશોને રોગની ચાર તરેહ છે, એક વા, બીજુ પીત; અને ત્રીજુ બલગમ, અને ચોથુ લોહી, હવે એ ચારે તરેહની નીશાન યાદ રાખવી કે પીત ગરમ છે, લોહી ગરમ છે વાશરદ છે ને બલગમ ઘણી શરદ છે.

સ્વાદના ગુણ

હિંદુસ્તાનનાતથા રૂમનાવૈદાએ ખાવામાં નવતરેહની લેહેજંત કહી છે. પેહેલી. ૧ મીઠું ૨ મોળું, ૩ ચીકણું, ૪ તલચી, ૫ કડવું, ૬ ખારૂં ૭ બળેલું, ૮ તીખુ, ૯ ગરમ. એસરવેના ગુણ ગરમ છે, કાબેજ તથા બે નીમક તથા બેસજે ફીકું એના ગુણ સાધારણ છે. કસાએલું શરદ છે. ખાટી ચીજ ઘણી શરદ છે. ખાંટી ચીજ ઘણી શરદ છે. જો એક ખાણમાં ત્રણ વસ્તુઓ એકઠી છે, તે તોમાં જે વસ્તુ ઘણી હોય તેના સ્વાદમાં પેલા બંને મળી જાય, તેથી ઘણી હોય તે વસ્તુનો સ્વાદ માત્ર આવે. માટે અસલ ખાંણની જાત નવ તરેહના સ્વાદ ઉપર રાખી છે માટે સરવે ચીજમાં એ રીતે અજમાવી જોવું. તેથી બધી ખબર પડશે.

ગુમડાના ઉપાય

ગુમડાં થાય તો નીચલાં વસાણાનું પાણી પીએ તો ગુમડા મટી જાય. હરડાં, બેહેડાં, આમળાં, ધાણા, સુખડ એ પાંચ ચીજને માટીના વાસણમાં નાંખીને તેમાં કુવાનું મીઠું પાણી રેડવુ પછી તેને ભીજવી રાખીને તે પાણી ગાળીને જેને ગુમડાં થયાં હોય તેને પાવું, અને જ્યારે તરસ લાગે ત્યારે તેજ પાણી પાવું, તેથી ગુણ થાય છે. પણ ગુમડાં થયાં હોય તેણે તેલ, આંમલી, મરચુ અને બીજી હરેક ગરમ ચીજ ખાવી નહી. કેમકે તેમાંથી ઝાડો આવે અથવા મરડો થાય, તેથી હેરાન ગતી થાય, માટે એ દરદવાળાએ ખાધાનો વિચાર રાખવો,

---

ભાતભાતનાં દરદ ઉપર તાવ પરમીઓ અને પેશાબ ગળતો હોય એ વિગેરે મટવાને ગળોનું સત્વ કહાડવાની રીત.

ગળોનો ભારો એક લાવીને ઘણા પાણીમાં ધુએ પછે ગળોના ચાર ચાર આંગળના કટકા કરે. પછે તે કટકાને એક માટીના વાસણમાં ઘાલે ને તે વાસણમાં વરસાદનું પાણી નાંખીને રાત એક રાખે. ખુબ તરેહથી તર કરે પછી બીજે દાવસે તેને છડકો મારે. તે દખાય કે તેમાંથી સત્વ બાહાર નિકળ્યું કે પછી તેમાંથી કચરો બાહાર કાઢવો. અને તે પાણીને ઘડી એક સુધી હલાવવું નહી. જે સત્વ પાણીની નિચે ઠરે ત્યારે પાણી ઉપરથી નીતારી નાંખી જે સત્વ રહે તેને છાંયડે સુકવે, પછે તે ઉપર કહેલા દરદો ઉપર કામમાં લાવે તેથી ઘણોજ ફાયદો થાય છે.

આંબોઈનો ઉપાય.

ગાંઠ ખસેછે તેને લોકો નાભી તથા આંબોઇ ખસે છે એવું કહેછે, પણ તે ખોટું છે. લોકો તે ગાંઠ એટલે આંબોઇ ચોળાવે છે, અથવા મંત્રાવે છે અથવા હાંલ્લાનુ ખાલી આતસી રૂમડુ મુકાવે છે કે પગને અગુઠે અથવા ઘુટણને તાણીને બાંધે છે, પણ એ ખસવાની વાત તદન જુઠીછે કેમકે તે વાત મુગલાઈ તથા ઇંગ્રેજી વઇદો કબુલ રાખતા નથી તથા મંત્રાવે છે તેતો કેવળ મુરખ છે. ખસલના વઇદક શાસ્ત્રમા ગાંઠ ખસવાની બાબત કોઈ પણ ઠેકાણે લખી નથી ઘણા લોકોને ઝાડો થાય છે અથવાં પેટમાં દુખે છે કે તાવ આવેછે અથાવા વાંસો ફાટે છે ત્યારે આંબોઇ તથા નળ ટળવાના વહેમથી આંબોઇ ચોળાવે છે તેથી વહેમમાં ને વહેમમાં ઘણા દહાડા વાતી જાયછે ને રોગનું જોર વધી પડેછે માટે તે વીશેની ખરી વાત નીચે પ્રમાણે છે.

આંબોઇ અથવા ગાંઠ ખસવાના ઉપાય જે સગળા લોકો કરે છે તે એક તરેહનો સુળવા એટલે ઓચીંતો પેટમાં દુખવાનો રોગ કોઇને થાય છે માટે શુળ વાયુ થયો હોય તેણે આ ચોપડીમાં શુળ વાયુનો ઉપાય લખ્યો છે તે પ્રમાણે ઓષડ આપવુ પણ જો તેથી ન મટે તો જુલાગ આપવો. ને જુલાબ આપવાથી ઝાડો ન આવે તો સમજવું કે એ ધણીના આંતરડાએ વળ ખાધા છે એ ખાધાનુ કારણ એ કે ઘોડા ઉપર બેઠો હોય ને એકાએક ઘોડો કુદે તેથી પેટ ચેકલાય તથા કુદવાથી કે છલંગ મારવાથી અથ

વા ગજા ઉપરાંત ભારે બોજો ઉચકાવાથી અથવા ઉંચી જગાપરથી દોડવાથી કે ખાડામાં પગ પડવાથી અથવા આતરડુ ગોળીમાં ઉત રયાથી વળ ખાઇ જાય છે અથવા તે જગાએથી ખશી જાય છે ત્યારે એકાએક પેટમાં એક જગોએ દુખે ને શુળ મારે તેવામાં ગોળીની કોથળી (પુરૂષના બંને પગની નીચેની) સુજે ને ગોળી મોટી થાય ત્યારે જાણવુ કે અંતરગળ થવાની નીશાન છે પણ જ્યારે આતરડુ વળ ખાવા થાય અથવા ખસવાથી દુખ થાય છે ત્યારે તેનો ઉપાય એ છે જે એ આજાર વાળાને ચતો અને સરખો સુવાડવો પછી તેના પેટને ધીરેથી એવી રીતે ચોળવુ કે આંતરડાનો વળ હોય તે છુટે અથવા ખશેલુ હોય તે ઠેકાણેઆવે એ રીતે કરવાથી ફાયદો ન થાય તો તેના પેટને મજબુતદોરીથી તાંણીને બાંધવા, ને પછી ચાર જણ મળીને તેના હાથતથા પગ ઝાલીને તેને ઉચકે તેથી તે કમરમાંથી વાંકો વળી જાય ને તેનુ પેટ દબાઇ જાય, પછી તેને પાંચ સાત વાર હીંચોળે એટલે આણીગમ તેણીગમ હલાવે તેથી પણ આંતરડાનો વળ છુટે.

એ કરતાં પણ ન મટે તારેઆ ઉપાય કરવો કે એક જીવતો પારો (મારેલો નહી.) ધોઇ સાફ કરી રૂ ૫) ભાર લેઇ રોગીને ઉભો રાખી પાઇ દેવો, મુગલ વઇદ; પાંચ તોલા પારો પાવાનો હુકમ આપે છે, પણ ઇંગ્રેજી વઇદો તો એક રતલ સુધીનો હુકમ આપે છે કેમકે તે પાયા પછી ઝાડાવાટે વરત પાછો નીકળી જાય છે ને આંતરડાનો વળ છોડવે છે કાચો પારો પાયા પછી તેને થોડાક ડગલાં ચલાવવાં પછી ઉભો રાખીને તેના પેટને બંને હાથે ઉપરથી એવું દબાવવું કે તેથી પારો નીચે ઉતરીને આંતરડાનો વળ છુટે અથવા ખસેલુ ઠેકાણે આવે ને પારો ઝાડા વાટે નીકળી પડે કદાપી પારો પાયા પછી ઝાડાવાટે ન નીકળે તો આજારીને થોડી વાર ઉંધે ટાંગવો કે તેથી મો વાટે નીકળી પડશે પારો ધોવાની રીત એ છે કે હરડાં બેહેડાં અને આબળા લઇ ખોખરા કરીને તેને મીઠા પાણીમાં ગાળીને તેમાં પારાને નાખીને, સારી પેઠે ચોળીને ધોઇ કાડવો, પાંચ કલાક સુધી તેને ભીજવીગખવી. પછી તે પાણી બીજી રીત ધોવાની એ છે જે પારો શેર ૦ા લેઇ માટીના વાસણમાં નાખી તેમાં પાણી શેર ૧) નાખી ધીમા તાપ ઉપર મુકી ઉનો કરવો કદાપી પાણી બળી જવા આવે તો બીજુ પાણી રેડવું પછી તે પાણી કાળાટ પકડે કે તરત

નીચે ઉતારી પાણી કાહાડી નાંખી તેમાંથી પારો ટાહાડો પાડીદેવો

એ સરવે ઉપાયો કરયાથી આંતરડા ઠેકાણે આવે અથવા તેનો વળ છુટે પછી તેને પેટે એક બનાતની પેટી જાંથુ રાખવી, કે તેના ગુણે કરીને ફરી વળ ખાય નહી; જો એ રોગથી ગોળી મોટી થઇ હોય તો તે ધણીએ હમેશાં કચ્છો ભીડાવેલો રાખવો એ ઠીક છે.

પાણીમાં ડુબેલા માણસને ઉપાય.

જે માણસ પાણીમાં ડુબે છે તેને પછી બાહાર કાહાડી કેટલાક લોકો તેને ઉંચો ટાંગે છે અથવા હીંચકા ખવરાવે છે અથવા તો પીપ કે ચકરડા ઘાલીને ફરવે છે તે એવા વીચારથી કે પીધેલુ પાણી નીકળી જાય પણ એ વિચાર ભુલ ભરેલો છે કેમકે ડુબેલા માણસનો સ્વાસ બંધાઇ જાયછે તેથી તેના પેટમાં કાંઇ જઇ શકતુ નથી માટે ઉપર કહેલો ઉપાય કરવાથી વખતે ડુબેલા માણસનો પ્રાણ પણ જાય છે, વાસ્તે નીચે કહ્યા પ્રમાણે ઉપાય કરવો, ડુબેલા માણસનુ માથુ તથા ખભા પકડીને ઘેર લઇ જવો પછી તેને ભીના લુગડાં કાઢીને કોરાં પેહેરવાં, પણ આખુ શરીર પેહેલાં લુછીને કોરૂ કરયા પછી લુગડાં પેહેરાવવાં, ને તેના શરીર ઉપર ઉનની કામળી અથવા ઉનના લુગડાં શરીર ઉપર લપેટવાં ને તેને ઉનના અથવા રૂના બીછાના પર સુવારવો ને તેના માથા ઉપર છાંપડો કરી તેને તડકામાં રાખવો, ને તેનુ મોહોડુ તથા નસ્કોરૂ વારે વારે લુશીને સાફ કરવુ અને ઇટ તથા નળીયા ગરમ કરી અથવા ઉના પાણીથી તેના પગ તળીયે તથા ડુટી ઉપર તથા બગલમાં તથા ઘુંટણના સાંધાઓમાં સારી પેઠ શેક કરવો અથવા બને તો મોટું ઉના પાણીનુ વાસણ ભરી તેમાં તે ડુબેલા માણસને બેસાડવું. ને તેનુ શરીર સારી પેઠે મસળવુ તથા રગડવું, ને તેનો સ્વાસ બંધ થયેલો હોય તે ચાલવા સારૂ તેનુ ફેફસુ ફુલાવવા સારૂ નાકના એક તરફના નસકોરામાં નળી ઘાલીને ફુંક મારવી, તે વેળા બીજી તરફનુ નસકોરૂ તથા મોહોડુ દામી બંધ કરી રાખવું, કે પેલો પવન બાહાર નીકળી ન જાય, ફેફસામાં વાગેથી જરાક પેટ ઉંચુ થએલુ દેખાય કે ફુંકવુ બંધ કરવુ ને નસ્કોરા તથા મોહોડામાં પવન જવા દેવો એવી રીતે થોડીથોડી વારે કરતા રેહેવુ બને તો થોડુ થોડુ ઉનુ પાણી પણ પાતા રેહેવું, તે થોડે વારે હરેક ઓષડ જે હાજર હોય તે સુરત રાખી

સુધાડતાં રેહેવું એટલે ડુબેલુ માણસ ગફલત થાય નહી અને હુંશી અરીમાં રહે સારી રીતે સુદ્ધિમાં આવે.

બરોળ તથા અભેતરીનાં ઉપાય.

પેહેડુના દરમી આન વચમાંથી લોહી કઢાવે અથવા હાથની રગ ઉપર નસ્તર મરાવે તેથી "બગડેલું" લોહી નિકળ્યાથી સારૂં ન થાય તો બીજો ઉપાય. એ જે રાઇ પઈસાભ૯ ભારમાં ગાયનું મુત ૨ એકઠું કરીને દરરોજ સવારે પીએ તો રોગ મટે.

ચુંક તથા શુળવાયુ તથા મોરચીનો ઉપાય

શુળ વાયુ એછે જે એકાએક પેટમાં આગીગમ ફરતી શુળ મારેને જોરથી દુખીને ચુંક આવે ને શુળવાયુથી કોઇને એવું કઠણ દુખે તે સેહેવાય નહી એ રોગવાળાને ઝાડો પણ કબજ થએલો હોય છે, એ રોગ થવાના ઘણા સબો હોય છે. ઘણુ કરીને વાયુંના જોરથી ઊઠેછે. એ રોગ ઉઠે તેને પ્રથમ તપાસવું જોઇએ કે એ દીને તેને ઝાડો સાફ આવ્યો હોય અથવા ન આવ્યો હોય અથવા ઝાડો સાફ આવ્યો હોય ને કાંઈ ભારે ખોરાક પણ ન ખાધો હોય ને શુળ મારે ને પેટમાં દુખતુ હોય તો નીચે કહેલું ઓષડ કરવું. કોલમનો ભુકો રૂ. ૦ાા ભાર સુઠનો ભુકો રૂ ૦ાા ભાર કાળાં મરીનો ભુકો રૂ ૦ાા ભાર અફીણ ઘઉ ૧) ભાર એ ચારે જણસો મધમાં મેળવીને ચટાડવું, તે ઉપરથી ઉનું પાણી પાવું અથવા એ દવા ગરમ પાણીમાં નાંખીને પાવી એ દવા આપ્યાથી દુખતુ નરમ પડયા પછી બીજે અથવા ત્રીજે દીવસે કાચું દીવેલ બેથી ત્રણ ચમચા સુધી સુઠના કાવામાં અથવા આદાના રસમાં રેડીને પાવું ને શુળ નરમ નહી પડે ને ઝાડો પણ ન આવે તો ફરીથી કાચુ દીવેલ ત્રણથી ચાર ચમચા સુધી ઉના પાણીમાં પાવું અથવા સુંઠના કે ફુદીનાના કાવામાં પાવુ ને તેથી પણ ન મટે. તો એ દવાને પીચકારીમાં ભરી ઝાડાની વાટે પીચકારી મારવી તેએ દુખ અજીરણથી હોય તો અફીણ ન આપવું. કેમકે તેથી ઉલટું નુકશાન છો

બીજો ઉપાય—સુંઠ રૂ ૦ાા ભાર સંચળ રૂ ૦ાા ભાર સિંધવ રૂ ૨) ભાર કાળાં મરી રૂ ૦ાા ભાર પિપર રૂ ૦ાા ભાર એ સરવે જણસોને બારીક ખાંડી ઝીણે લુગડે ચાળી તેના ભાગ કરી એક ભાગ મધમાં ચટાડવો ને ઉપરનું પાણી અથવા ફુદીનાનો રસ પાવો એથી પણ એ રોગ મટેછે.

ધનુર (ધનકવાના ઉપાવ.)

ધનકવા બે જાતના થાયછે, તે બેઉની જગા માથાના મગજમાં હોયછે; તેમાં એક માદા અને બીજો નર હોય છે જે માદાછે તે ખુશકછે. એ દરદથી આદમીનું તન કમાનની પેઠે પેચસ ખાયછે તમામ રગો ખેંચાયછે. ને કમર પીઠ જાંગ તુટે એ આજારને હિંદુસ્તાનમાં ધનકવા કહેછે. એ રોગનો ઉપાય નથી. કેમકે એ રોગ થએલું માણસ કોઈ ઉગરતુ નથી તેમાં જે મહા ખુશક છે તે ત્રાણ દીવસમાં મરે ને જો તેને ત્રીજે દીવસે ઈશ્વર ઉગારે તો તે નવે જનમે આવ્યો. તે વીશે વૈદે કહ્યું છે કે જે ફુલેજનું ઓસડ જે તસનુંજર છે તેને ફાયદે મંદછે.

નાસુર નસ્કોરી તથા નાક બંધાઈ જાયછે તેનો ઉપાય.

જેને નાકમાં નાસુરનું સર લોઢાના હથીયારે કાપી પછી આંગળાં અંદર ઘાલીને જડમાંથી મોહોડા તરફ બાહાર કાઢે. પણ નાસુરનુ સર કાપે તોતે ઉપર મીઢળ મધ મુકે કે જેથી તમામ મુરદાલ માંસને ખાય. તેથી નાસુરનુ નામ નિશાન નહિ રહે. બીજુ તે હમેશ ગોહોરની ભાંગ ખાય તો ફાયદો છે. અથવા ભાંગ ખાધાથી વધારે થાય તો લોઢાના હિથઆરે તેની જડજે ચીરીને તે જગો ઉપર ડાગ મુકે તો મટે.

નસ્કોરી ફુટી હોય તો નાક વાટે ખાળની માફક લગભગ લોહી નીકળછે. તે ઘણું કરીને લોહી વધવાથી કે અંદરની એક રગચીરાયાથી એમથાયછે. એ આજારના ધાણીને ખુશીયા બે તા૦ બેઉ જાંઘ બાંધે ત્યારપછી અરડુસાનો રસ મધ સાથે પાય. બીજુ કીદરૂ પૈસા ૧) ભાર અફીણ પૈસા ૧) ભાર મજીઠ પૈસા ૧) ભાર કરોડીયાનો ગલ પૈસા ૧ ભાર એ ચાર ચીજને બારીક વાટીને તેની વાટ બનાવી નાકમાં રાખે તો ઉપર કહેલાં બન્ને જાતનાં દરદ મટે. અથવા નસ્કોરી ફુટી હોય તો ખેતરની કાળી માટી અથવા તેન મળેતો ઘઊંના કાકરા માટીના લઇ તેને ભીજવીને તાળવે મુકે ને થોડીક સુંઘે તો તેથી નસ્કોરીનું વેહેતું લોહી તરત બંધ થશે.

નાક બંધ થાય ત્યારે કલોંજી ગધેડાના પેસાબમાં મેળવી હમેશાં નાકમાં મેલે તો ફાયદો થાય. બંદાલનો રસ તથા આદમીનો પેશાબ કાનમા મુકે તો તેથી પણ મટે.

સલેકમનો ઉપાય.

સળેકમ ગરમી થયું હોય તો, સરકો છાશ, ને કસકાશ (જૈજવના લોટનો બનેછે) તે ખાય તો મટે. ગરમી ની થયાની નિશાની એ છે જે સળેકમ પાતળો ને ગરમ બહાર નિકળે, જો સળેકમ જાડો ને પરાણે બાહાર નીકળે તો શરદીથી જાણવો તેનો ઉપાય. ખસખસના પોષ પૈસા ૫) ભાર સુંઠ પૈસા ૧) ભાર ધાવડીના ફુલ પૈસા ૧ ભાર એ સવે પાણી શેર ૬ માં ઉકાળી જ્યારે પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે લુગડે ગળીને સુતી વેળા રાત ૩ સુધી પીએ તો મટે બીજુ એલચી પૈસા ૧)ભાર લવિંગ પૈસા ૧)ભાર મોહોડામાં રાખે તો તેથી મટે શરદીનું સળેકમ મટે. સરીર્શયું તેલ કેટલાક દિવસ સુધી સુંઘે તો મટે તથ કલોંજી સુંઘે તો મટે,

જુ તથા ખોડાનો ઉપાય.

માથામાં જુ તથા ખોડો થાય ત્યારે ચણાને છાશમાં પલાળીને જ્યારે નરમ થાય ત્યારે માથા ઉપર મસળે તે પછી બે પોહોર થાય ત્યારે માથું ધુવે તેથી જુ અને ખોડો બંને જાય. બીજો ઉપાય ઉજળી ખાંડ તથા લીંબુનો રસ બેઉ એકઠાં કરીને માથુ ધુએ, અથવા ગંધક તથા પારો એ બેઉને ખલ કરીને માથામાં ઘાલે તેથી જુ તથા ખોડો તરત મટી સારૂં થશે.

વાળની મજબુતીનો ઉપાય.

દાઢી તથા માથાના વાળ ઝાડનાં પાંદડાની પેઠે ખરી પડે તેનો ઉપાય એ જે આંમળાંને પાણીમાં રાત ૩ સુધી પલાળી રાખી, પછી તેમાં ગાયનું ઘી નાંખી દેતા ઉપર ઉનું કરવું ને જ્યારે પાણી તમાંમ બળી રહીને ઘી બાકી રહે ત્યારે તેથી લઇને વાળ ખરતા હોય તે ઠેકાણે મસળે તો ફરી વાળ ખસે નહિને વળી વાળ વધારવાની ઇચ્છા હોય તો એજ આમળાનું તેલ માથામાં ઘાલેથી વાળનો ભરાવો થઈ વધારો થશે.

આસવાની હકિકત વિસે.

વઇદાએ કહ્યુંછે કે ચાલવું તથા દોડવું પોતાના ગજા માફક રાખવું. ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇને અથવા પગે એટલું ચાલવું કે તથી થાક ન લાગે. દરેક માણસે જમ્યા પછી સો ડગલાં ઓછામાં ઓછું ચાલવું. ને સાંજની વખતે સમુદ્રને કીનારે અથવા વાડીયોની ખલ્લી હવામાં પોતાના શરીરની શક્તિ પ્રમાણે પગે ચાલવું [illegible]

જાય તો બહુ થાકી જાય તેથી નુકશાન છે. ઘરના રહેનાર ઘરમાં ને સફરના કરનારે સંફરમાં પોતાના ગજા માફક ચાલવાથી હુંશિયારી રહેછે.

જલંદર રોગનો ઉપાય.

જલંદરનો રોગ પેટમાં થાયછે, તેની નિશાન એ છે જે, પેટ ઘણું મોટું ગાગર જેવડું થાય તેથી એ રોગી અતીશે અકળાય છે. એ રોગ ત્રણ જાતના થાયછે; તે ત્રણેનાં નામ નીચે મુજબ છે.

પેહેલી જાત. રૈયોધર, આ જાતના રોગથી પાણીની તરશ બહુ લાગે ને પેટ મોટુ થાય ને તે ઉપર હાથ વગાડે તો ઢોલના જેવો અવાજ આવે. એ રોગ ઘણુ કરીને વાથી પેદા થાય છે એ રોગ મટવાનો ઉપાય, લસણની કળીયો ફોલીને મધમાંનાખવી, પછીતે અથાઇ રહે એટલે એ રોગવાલાને દીન ૪૦ સુધી ખવરાવે તોવા થી થયેલો જલંધર રોગ સારો થશે.

બીજો ઉપાય, બકરીનુ દુધ શે. ૧) લેઇ તેમાં એરંડીયુ તોલા ત્રણ ભેળીને માસ ચાર સુધી પાય તો પેટનો વા તમામ મટે.

ત્રીજો ઉપાય રાઇને બારીક ખાંડી વસ્ત્ર માળ ચાલીને ગાયના મુતરમાં ખાય તો એ રોગ મટે.

ચોથો ઉપાય. સાજીખાર પઇસા ૧) ભાર, સિંધવ પ, ૧) ભાર, સંચલ પ, ૧) ભાર, મીઠુ પ, ૧) ભાર. ગચલુંપ, ૧) ભાર, ઝરૂ પ, ૧) ભાર, આમળાં પ, ૧ ભાર, સુકાં વાવડંગ પ, ૧ ભાર, ઇંદર વપાણાની જડ પ. ૩ ભાર, ઉપલેટ પ, ૧ ભાર, સાથમ પ; ૧ ભાર, સુવા પ; ૧ ભાર, વ ીપાળી પ, ૧ ભાર, અજમો પ, ૧ ભાર; જવખાર પ, ૧ ભર, સુંઠ, પ, ૧ ભાર, પીપરીમુળ પ; ૧ ભર, બેહેડા પ ૧ ભાર, તજ પઇશા ૧ ભાર, જવાશી પ, ૧ ભાર, ખેર પ, ૧ ભાર, વજ પ ૧ ભાર, ચડકચુરો પ, ૧ ભાર, ધાણા પ, ૧ ભાર, ચીતરો પ, ૧ ભાર, મોટી હરડે પ, ૧ ભાર, ઉપલેટની જડ પ, ૧ ભાર, નીસોતર પ, ૩ ભાર, જમાલગોટો પ, ૨ ભાર એ સરવે જણસ લાવી તેને સાફ વીણી બારીક ખાંડી હવાલે ચાળીને એ ચુરણ, કાચની શીસીમાં ભરીમુકવુ પછી ઉપર લખેલા દરદીએ દરરોજ સવારમા હાથેળી ભરી ફાકી ઉપર પાણીને ઉતારે તો તેથી એ રોગ મટે જલદી સાજો થાય.

આ ઓશડ ગુણદાયક છે.

જડો જળંદર—આ જાતના રોગથી પેટમાં ...

રદ્દામ એકઠું થાય, ને પેટ પાણીની મશક (ચામડાની મશક જે માં ભીસ્તી લોક પાણી ભરે છે તે) માફક હાલે, ને ગાગર જેવડુ મોટું થાય તે મટાડવા ઉપાય. નાકની ડાબી તરફથી શીકામમુકે ને જરદ્દામ આશાનીથી બાહાર કડે છે ચીરનારો ઘણો ખબરદાર જોઇએ, એ ખબરદાર હોય તો આરામ થાય છે.

ત્રીજી જાતનો કઠોધર—આ જાતનાં રોગથી પેટ ઉપર સોજો આવે, ને તે જગોઉપર આંગળી દાબે તો ખાડાની નિશાન દેખાંય છે ને એકણી કાળજા ઉપર ગાંઠ બંધાય છે તેના દુખથી ઘણા દાહાડા જંપ ન વળે વખતે ગાંઠ બનાય છે. પણ ઘણું સોજો ન ચડેલો હોય તેટલામાં આગળથી ઉપાય કરે તો મટે, જ્યાં સુધી પેટમાં ગાંઠ બંધાયલી ન હોય તેના પેહેલા ઉપાયો કરવા કેમકે ગાંઠ બંધાયા પછી ઓષડ લાગુ પડતું નથી.

હવે એ ત્રણ જાતના જલંધર મટવાને સારૂ નિચે લખેલા ઉપાય કરવા. એક માટીનું દોહોણું (હાંલ્લુ) લાવવું પછે તે મધ્યે ખરશાણી થુરેગનું દુધ લાવવું. તે મધે મુડી ૧) મેંદા નાંખી ને ખમીર કરવું. તેમાંથી માસા ૨) દવા લઇ તેની નાના ચાનકી બનાવીને દેવતાના અંગારા ઉપર શેકવી. ને તે ઉપર લખેલા દરદીને દરરોજ સવારમાં ખવરાવીને ઉનું પાણી પાવું. તેથી પરમેસ્વરની મેહેરબાનીથી એ રોગ મટીને સારૂં થશે.

શીતળા (બળીયાકાકાનો) ઉપાય.

બગડેલા લોહીથી શીતળા થાય છે. જે વરસમાં માણુસના તનમાં ખરાબ લોહી વધે છે તે વરસમાં શીતળા પેંદા થાય છે પણ તેમાં ઘણું કરીને નાનાં છોકરાંને ઘણીજ નીકળે છે પૈદા કહે છે કે, તે વરસમાં ખરાનું લોહી કમી કરાવે શીતળાથી શરીર ઉપર મોટા મોટા ફોલ્લા નિકળે, તાવ આવે શરીર ગરમ રહે, જેને શીતળા કાળા રંગનાને પાસે પાસે એક એકના ભેગા નિકળે ને નિકળતાં ઘણા દાહાડા લાગે ને ઉતાવળા સુકાઈ જાય, રાત દીવશ તાવથી શરીર બળે એવી જાતની શીતળા હોય ત્યારે તે માણુસની ઉપર ઇસ્વરની મેહેરબાની હોય તોજ બચે.

બીજી જાતની શીતળા—જે શીતળાના ફોલ્લા ઉજળા હોય ને ઘણા છેટે છેટે હોય, એક બીજા સાથે ભેળાએલા નહી હોય ઉતાવળા નીકળે ઘણું દહાડે સુકાય, શરીરમાં તાવ ન હોય તો તેની કશી ચીંતા રાખવી નહી તેને પેહેલું સુપ થવા

એ બંને જાતના દરદને વાસ્તે કડછાલ તથા જીરૂ પાણીમાં ઘુંટીને જોઆરે શીતળા નીકળવા માંડે ત્યારે તે પાણી પાય ને તે પાણી પાયાની પેહેલાં શેકેલા ચણા ખાવા આપે ને આખરમાં ઉંઘતી વેળા મધને જુવારની રોટલી આપે તો સારી રીતે આરામ થાય.

ઉજાગરો અને ઊંઘનો ઉપાય.

ઉજાગરો કરવાથી શરીર બગડી જાય છે, અને બીજે દહાડે શરીર ભારે થઇ કશું કામ થતું નથી માટે જરૂરના કામ વગર ઉજાગરો કરવો નહી. જે રાતે ઉજાગરો થયો હોય તેને બીજે દહાડે લીંબુનો રસ રૂ. ૧) ભાર સાકર રૂ. ૧) ભાર પાણી શેર ૦। એ સરવે એકઠું કર ને તેનુ શરબત બનાવી લુગડે ગળીને પીયે તો ઉજાગરાનું ઝેર ઉતરી જાય અથવા ગાયનું દુધ લેઇ તેમાં પાણીને સાકર બે વાનાં નાંખીને પીએ તો તેથી ફાયદા થાય

૨ ઘણા દિવશના ઉજાગરા ભેગા થાય છે તેથી પીંડ રોગ પેદા થાય છે દરેક માણસે પોતાની તબીયતનું સુખ ઇચ્છવું હોય તો તેણે રાત્રીયે કામ વેહેલું પતાવી નિયમસર ઉંઘવું જોઇએ, કોઇ દિવશ કાંઇ કારણસર ઉજાગરો થાય તો બીજે દિવશે એક બે કલાક દિવશે સુવું અગર અવકાશ ન મળે તો રાત્રીએ વેહેલું સુવું તેથી તેની કસર તરત મટી જશે. રાતની ઉંઘ છે તે ખાધું પાચન કરે છે. તેથી રાત્રી સરવે માણસના સુખને માટે છે તે શાણા સમજે છે.

જુલાબ (રેચનો) ઉપાય.

તાપના દાહાડામાં કે ટાહાડના દાહાડામાં જુલાબ અથવા ઉલટીનું ઓસડ પીવું નહી તેમજ જે દહાડે વરસાદ વાયુ ને વાદળાં થયાં હોય તે દિવશે પણ, જુલાબ લેવો નહી. કારણ કે શરીરમાં ઉલટો બીગાડ થાય છે. ગુષ્ટ (જાડુ માણસ) જુલાબ લે તો તેને નુકશાન થાય છે અને પાતળા માણસને એથી વધારે નુકશાન છે. ઘરડા માણસને તો ઉપર કહેલા વખતે જુલાબ લેવોજ નહી. ને ના પાડયા ઉપરથી લે તો ઘણું નુકશાન થાય છે.

જુલાબ લેવાની રૂતુ નીચે કહેલી છે તે રૂતુએ જુલાબ લેવો પણ તે દિવશે વા તથા શરદી શરીરમાં ન લાગે માટે ફલાટીન ન ગરમ બદન પેહેરી રાખવું. અને પવનમાં ફરવું નહી.

જુલાબ લેવાના દિવશ—કારતક મહિનો બેપે તેની આ

વચમાં અને બીજો ફાગણ માસ બેઠા પછી એ બે સમયે લેતો શરીરમાં સુખ ઉપજાવે છે.

આપાણી ઇચ્છા હોય કે જુલાબ લીધાથી ઝાડો સાફ આવે અથવા ઉલટી આવે તેથી પેટમાંની કેટલીક કસર નીકળી જાય એમ ઇચ્છા હોય તો નિચે પ્રમાણે જુલાબ લેવો.

પેહેલું—નિસોતર પઇસા ૩) ભાર, સફેત ખાંડ પઇસા ૪ ભાર, એ બંને સત્તારમાં નયણેકોઠે ફાકે તો શરીરમાંનો તમામ મેલ નીકળી જાય પણ એ ફાકી ઉના પાણી સાથે ઉતારવી તેથી પેટ સાફ આવશે ને તે દિવશે અગીયાર વાગતાં સુધી ત્રણ ચાર પેટ આવે એટલે ભાત અને પાતળી તુવેરની દાળ બે ભેગાં કરી તેમાં તાજુ ઘી સારી પેઠે નાંખીને હલકું ભોજન કરવું તે દીવશ ઘઉંની રોટલી તેલ મરચુ હીંગ એ ખાવું નહી કેમકે જુલાબ ઉપર એ બહુ અ ાગુણ કરે માટે ન ખવું.

બીજો ઉપાય ઇંદ્રવયણાની જડ રૂ. ૧) ભાર, ઝીણી ખાંડી તેમાં સફેત ખાંડ રૂ. ૧) ભાર ભેળીને ઉના પાણીમાં ફાકે તો ઉપરના ઓખડ જેવો ફાયદો થાય.

ત્રીજો ઉપાય—ગરમાળાનો ગેર અને સોનામુખી (મીઢીઆવળ) એ બેઉને ઉકાળીને પિએ તો તેથી પણ ફાયદો થાય છે.

ચોથુ—થુવરના જડની છાલ વાટી બારીક કરી પાનમાં મુકી ખાય તો ફાયદો છે. પેટ ઘણાં આવે તો ભાત તથા ગાયનું દુહી ખાવું તેથી સુખ શાંતી થશે.

પાંચમું—રેવંચીની ખટાઇ રૂ. ૨) ભાર, શીકેતરી એળીયો રૂ. ૧) ભાર એ બંને ખાંડી બારીક કરી પાણી સાથે ગોળિયો ચણા બરોબર કરી રાખવી તેમાંથી ગોળીયો બેથી પાંચ સુધી સવારના પોહોરમાં અથવા રાતના સુતી વખત ઉના પાણી સાથે અથવા ગરમ ચાહાના પાણી સાથે ગળે તો ઘણોજ ફાયદો કરે, ને હરેક રસ વિકારનો આજાર મટે,

છઠું—ઓકારીને પરશેવો બહાર કાઢવાની ઇછા હોય તો મીંઢળ રૂ. ૧) ભર ને સિંધવ રૂ. ૦ાા ભાર એ બે જણશોને બારીક નયણેકોઠે ફાકી તે ઉપર ઉનું પાણી પીએ તો તેથી ઓકારી આવે ને પશીનો છુટે તેથી શારીરમાં ખુબ આરામ થાય.

સાતમું—મોરથુથુ રૂ. ૦ાા ભાર છાશ સાથે પીએ તો તેવોજ નફો થાય.

આરમું—આદુ રૂ. ૧) ભાર લેઇ તેને છોલી ઝીણા કટકા કરી પાણી શેર ૦ાા મુકી ઉકાળવું પછી પાણી શેર ૦ા રહે ત્યારેની ચે ઉતારી થડુ પડવા દેઇ તેમાં કાચું દીવેલ રૂ. ૨) ભાર નાંખી પીએ તો તેથી સાફ જુલાબ ને પેટ નરમ પાડે.

ચાંદી (ટાંકીનો) ઉપાય

ચાંદીના દરદથી ફોલ્લા થઇને જખમનાં ઘારાં પડયાં હોય તેને મટાડવાને ફાયદા કારક ઓષડ નીચે મુજબ છે.

૨ હીમજીહરડે રૂ. ૮) ભાર, રસકપુર રૂ, ૪) ભાર અનાર (ડાઢમનાં સુકુલ રૂ ૧) ભાર, મોદારશીંગ રૂ. ૧) ભાર, જાયફળ રૂ. ૧) ભાર, એલચીદાણા રૂ. ૧) ભાર. લવિંગ રૂ. ૧) ભાર, મરી રૂ. ૧ ભાર એ સરવે જણસોને લાવી સાફ કરી ખુબ બારીક ખાંડીને બારીક હવાલે ચાળીને કાગદી લીંબુ નંગ ૧૦૦) લાવી તેનો રસ કાચના વાસણમાં કાહાડીને ગળી નાંખી તેમાંથી ઉપર લખેલી દવાનો ભુકો નાંખી મેળવીને કઠણ ચોખા પથરના ખલમાં નાંખી ખુબ બારીક વાટીને ગોળી વાળવા જેવું કઠણ થાય ત્યારે સોપારી જેવડી ગોળીએ વાળવી, ને તેને સુકવીને કાચના પોહોળા મોંના શીશામાં ભરી મુકવી પછી જેને ચાંદી હોય તેને દરરોજ સવારે ગોળી ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧, બે વખત ખવરાવે ને પરેજીમાં તેલ, મરચુ, હિંગ આંબલી, મીઠુ વિગરે અવગુણ કરનારી ચીજો ખાવાની બંધ રાખવી તો તેથી એ દરદ મટીને સુખ થશે.

બીજો ઉપાય—મોદારશીંગ રૂ ૧ ભાર અનારની છાલ રૂ ૧ ભાર, ગોળ ૫, ૪ ભાર, એ બેઉ વસાણાને ઝીણા ખાંડી ગોળમાં ગોળીઓ ૯ વાળવી. તેમાંથી સવારે ૧ તથા સાંજે ગોળી ૧ ખાય ને તે ઉપર પરેજી પાળીને ગાયનું ઘી, દરરોજ શેર ૦ા ખાય તો દીવશ ૧૪ માં આરામ થાય.

ત્રીજો—હીમજીહરડે રૂ. ૨ ભાર, મોરથુથુ ફુલાવેલુ રૂ. ૧ ભાર, સાકર રૂ. ૧ ભાર, એ સરવેને ખાંડી લીંબુનંગ ૧૦૦ ના રસમાં ખલ કરી પછી તેની ગોળીયો ચણીબોર જેવડી વાળી તેમાંથી ગોળી ૧ ટાડાડા પાણી સાથે ગળાવી ને તે ઉપર શેકેલા ચણા ખવરાવીએ તો ટાંકીનો તથા ગમે તેવા ફોલ્લા તથા (વાળા) નીકળ્યા હોય તો આ ઓસડથી મટે, જો શેકેલા ચણા નખાય તો ઊલ્ટી થઇ જાડે ગોળી ખાઇ તરત ચણા ખાવાં, ટાંકો

રદ વાળાને કોઇ હુંશીઆર વઇદિ મો લાવે તો તેથી પણ ફાયદાછે કેમકે એ દરદ ભેદાયલાને જડમુળમાંથી કાઢે છે.

પરમીયાનો ઉપાય.

પરમીયો બે જાતનો થાય છે એક ગરમીથી ને બીજો વાથીતે માં ગરમીથી થયો હોય તેની ધાત મેહેસુરને રંગે હોય તેની બદ બો ઉપર કીડી તથા માંખ એકઠી થાય અને વાથી થયો હોય તે ધાતુનો રંગ સફેત હોય હમેશાં પેશાબ કરેયાં પછી ધાત જાય પર મીયાથી મરદી ગઈ હોય તો ધતુ પુષ્ટ મરદીના ઉપાય કહ્યા પ્ર માણે ઓસડ કરવાથી પણ પરમીયો મટે છે,

પેહેલો ઉ૦—ગાણી જુની અને પાકી ઇટ સોધી લાવીન તે નો ખાંડીને ભુકો કરવો, પછી તેને બારીક ચાળીને દરરોજ સવારે પા તોલાને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફાકે તો તેથી પરમીયો મટે.

બીજો ઉપાય—સરવાળા નામનુ ઘાસ જેને ઉખરડા સરવે કહે છે અને નાહાના છોકરાં એને કુતરા કરીને કહે છે અને તેનો આકાર બાજરીના ડુંડાના આકારે હોય છે પણ નાના હોય છે તે લેઇને છો કરાઓ એક બીજાના લુગડાં ઉપર નાંખે છેતે ચોટી જાય છે તે ઝેડી લાવીને છાંયડે સુકવી સુકાયા પછી તેન ખાંડી બારીક કરી ને તેમાં ભુકા બરોબર ખાંડનાંખીને સવારે તથા સાંજે હાથેળી ભ રીને ફાકી ટાહાડુ પાણી પીએ તો ભાત ભાતના પરમીયા મટે.

ત્રીજો ઉપાય—સફેત ગુંદર શેર ૦। શીંગોડા શેર ૦। ખાંડ નુ બુરૂ શેર ૦।। મેદા શેર ૦।। એ બધા વસાણા એકઠા કરી એ ક પ્યાલામાં ભરી તેમાં ઘી શેર ૦। તથા દુધ શેર ૦। નાંખી સ રવે એકઠું કરી તેમાં દરરોજ સવારમા પાંચ પાંચ પઇશાભાર ખા ય તો ભાત ભાતના પરમીયા મટીને મરદાઈ આવે.

ઈંદ્રીના જખમનો ઉપાય.

ઇંદ્રીને જખમ થયો હોય તો કપીલો સરશીઆ તેલમાં મેળ વીને ચોપડેથી મટે બીજો ઉપાય મેદી શારશીઆ તેલમાં મેળવી ને ચોપડેથી દરદ મટે ને જખમ રૂજે

ત્રીજો ઉપાય.—વરસાદના દાહાડામાં બિલાડીના ટોપ ઉગે છે, (જેને નાના છોકરા કુતરાની ટોપ કહે છે ને ફારસીમાં તેને સમા રગો કહે છે તે ટોપ લીલો હોય છે ત્યારે સફેત હોય છે ને સુકાયછે ત્યારે કાળો થઇ છે) તેને જડ સુધાં ઉખેડી લાવીને, તેનો ભુ કો લીલા જખમ ઉપર મુકે તો તે જખમ જલદીથી મટી જાય છે

વીંછીના ઝેરનો ઉપાય.

હરેક માણસને દઇવયોગે વીંછી કરડયો હોય તો તેના ઉપાય નીચે મુજબ કરવા, પ્રથમ તો જે જગોએ કરડયો હોય તેથી ઉપર બે તસુ છેટે એક સુતરની સુંવાળી દોરી બાંધવી કે તેથી જેહેર ઉંચુ ન ચડે, એ પ્રમાણે કરીને કરડેલા ડંસ ઉપર માંખણ મસળેથી જેહેર ઉતરે તથા લસણ મસળે તો પણ ઉતરે અથવા મુળાનો રસ ઘસે તેથી પણ ઉતરે તથા ઉજળા આકડાની જડ વીંછી કરડતાં વેંત બેઉ કાનમાં ખોસે તો જેહેર ઉતરે, અથવા ડંખને ચુસીચુસીને થુંકી નાખે તો જેહેર ઉતરી જાય, પણ જેના મોમાં ગરમીથી ચાંદી થઇ હોય તે માણસે ચુસવું નહી, શાથી જે ચાંદીમાં જેહેર ઉતરે માટે હુંશીઆર માણસે એ ડંખ ચુસવો તેણે પણ સંભાળ રાખવી કે થુક ગળામાં ઉતરે નહી માટે હુંશ આરીથી કામ કરવું.

ધંતુરાનો ઝેરનો ઉપાય

નવા વાંસ કપાસને ખાંડી દુધમાં ઉનો કરીને તે દુધ ઘણું પાય તો ધંતુરનુ જેહેર ઉતરી જાય.

વાળ કાળા કરવાનો ઉપાય

કાળા ભાંગરાનો ભુકો દરરોજ સવારે તથા શાંજે હથેળી ભરીને ખાય એ પ્રમાણે લાગટ વરસ બે પ્રમાણે કરે તો વાળ સદાય કાળા રેહે. બીજો ઉપાય—લાલ મેદી બે હફતા સુધી વાળ ઉપર મસળે તથા ત્યાર પછી કાળી મેંદી દીવસ ૧૫ સુધી મસળે તો વાળ કાળા થાય ને જુવાન દેખાય.

ત્રીજો ઉપાય—ખાખરાના જડની છાલ બાળીને તેની રાખ પૈશા ૧૦ ભાર, તથા છીપ બાળેલી તેનો ચુનો પઇશા રાા ભાર, લોઢાના વાસણમાં મુકી તેમાં ભાંગરાનો રસ રેડી શીસામાં દસ્તાએ હલાવી જેમ સહી ઘુંટે તેમ હફતા બે સુધી ઘુંટી પછે સફેત વાળ ઉપર મસળે તો વાળ કાળા થાય છે. અથવા ગળીના પાંદડા ખુમ ઝીણાં ઘુંટી પરાળીને વાળ ઉપર બાંધો થોડા વાર બાંધી છોડીલે તો તેથી વાળ કાળા થાય છે.

અફીણના ઝેરનો ઉપાય

કોઇએ અફીણ ખાધુ હોય ને તે ઉપર તેલ પીધુ હોય અથવા તેલમાં ઘોળીને પીધું હોય તેનુ જેહેર ઘણું આકરૂ ચહડી જાય છે જો અફીણ આઠ માસાને વજને ખાધામાં આવ્યું હોય તો કાચણ

જહેર ચડે છે તેના ચિન્હ અંગ બધુ સુસ્ત બની બેહોશ થઇ જા
ય, જીભ ખેચ ઈ ટુંકી પડી જાય, તેથી બોલાય નહી, હોઠકા
ળા પડે ને હાથે પગે ઝગુઝણટ આવી ગોટલા ચડે અને આં
ખમાં કુવા પડે પરસેવો ટાહાડો વળે આખે દેખાય નહી એ રીતે
માલમ પડે તો નીચે લખેલુ ઉલટીનુ ઓખડ આપવુ.

સુવા તથા સુગીના બીજ નીમક, મધ એ ચરે દવાઇને બબે
રૂપીયાભાર લઇને તેમાં પાણી શેર ૦॥ મુકીને ઉકાળવું તેનુ પા
ણી શેર ૦। રહે ત્યારે તેને ઉતારી જરા થંડુ પડે એટલે ચોળી
ને એક રસ કરી ગાળીને પાવુ તેથી ઉલટી આવશે ને તેમ ક
રતાં ઉલટી ન આવે તો કુકડાનુ પીછુ ગળામાં મુકાવ ને ઓકાવીકા
હાડવુ એ માણસને ઉલટીનુ ઓખડ પાયા પછે તેના પગ ધુંટણ
સુધી એક વસાણમાં મુકીને ઝારવા અથવા ઉનના લુગડાં પગ
માં લપેટવા ને ચોખી હીંગ માસો ૧ લઇને પછે મધને પાણી
ઉકાળી તેને ઘોળી એક રસ કરી તેમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હિ
ગ બારીક વાટીને નાંખી સરવે ભેગું હલાવી પાય તેથી ઉલટી
થઇને જેહેર નીકળી જશે ને આરામ થશે.

આમળનો ઉપાય

જો આમળ બાહાર નીકળતુ હોય ત ઉપર કલાઇ સફેતો ત
થા માજુફળ એટલે માયુ એ બે ચીજ ઝીણાં ખલ કરીને પ
છી દરરોજ આમળ ઉપર ભભરાવે તો ઉંચુ ચહડે ને ફરીથીબા
હાર નીકળે તો દરદ ઘણું કરે તેથી માસ ૬ સુધી એ પ્રમાણે
ઉપાય કરે તો ફરીથી બાહાર ન નીકળે ઉપલા ઓશડથી એ રો
ગ ચાળીશ વરસનો જુનો હોય તા પણ મટે.

હરશનો ઉપાય

હરસનો રોગ ઘણી જાતનો થાય છે હરસ કોઇને નાકમાંને સ
ફરાના (ગાંડના અથવા કુલાના) માં આમળ પેદા થાય છે ને
તે રસ વિકાર વા તથા ગરમીથી કે લોહીથી પેદા થાય છે પેહ
લી જાતના મસા લોહીના હોય છે તેમાં મસા જ્યારે જોર કરે
ત્યારે તે ફાટીને તેમાંથી લોહી વહે છે બીજી જાતના મસા રસવિ
કારના હોય છે તે સુકા હોય છે તેમાંથી લોહી અથવા પરૂ કાંઇ
આવતુ નથી પણ એકલુ દરદ કરે છે.

પેહેલો લોહી તથા જળસના ઉપાય. જેને લોહી તથા જળસના
મસા હોય ને તે માણસ શરીરે જાડો હોય તો તેણે લોહી તથા"

દુ (જળસ) આવતુ બંધ કરવુ નહી કેમકે એ મારજે લોહીત થા જળસ આવવાથી કાળજાની ગરમી તથા રોગ મટે છે આ જાતના દરદ ઉપર હલકા જુલાબ આપતા રેહેવુ તેથી એ દુખન રમ પડશે, ને જો રોગથી ઘણું દરદ થતું હોય તો નીચે લખ્યા પ્રમાણે ઓશડ કરવું.

ગુગળ તોલા ૫ મોહોટી હરડેદલ તોલા ૩ હીમજીહરડે તોલા ૩ સફેત રાઇ તો૦ ાા એ સર્વે જળસ લાવી તે મધે ગુગળ ઘણો સાફ ચોખો લઇને તેને મીઠા પાણીમાં ગોળવો પછી બીજી દવાઓ ને ખાંડી બારીક કીને ગુગળ ગોળેલામાં મેળવીને તની ગોળીઓ વટાણા જેવડી બનાવીને સુકાવી એક શીશામાં ભરી મુ કવી પછી કોઇ માણસને હરેક જાતના હરસનુ જોર ઘણુ થાય ત્યારે તેમાંથી પોણા રૂપીયાભારને આશરે ગોળીયો દરરોજ ઉના પાણી સાથે ગળાવવી તેથી ગુણ થશે ને કદાપી ફેર ન પડે તો નિ ચે મુજબ કરવું,

બીજો ઉપાય—ગુગળ તોલા ૧૦) મધ અથવા સાકર તોલા ૨૫) મોટી હરડેદલ તોલા ૪ હરડાની છાલ તોલ ૪ એ સર્વે જ ળસો સારી જોઇને લાવી તે મધે ગુગળ ઘણો ચોખો અને ચ ળકતો લેવો ને તેને ઉના પાણીમાં નાંખવો. પછી તે મધે મધ અથવા સાકર નાંખવી પણ ગુગળનું પાણી પ્રથમ ગાળીને પછી નાંખવી. ને તેને ચુલે મુકી ચાસણી ઉપર લાવી ને તે મધે બી જી દવાઇ બારીક કીને નાંખવી. પછી એક રસ કરી તેનો પા ક ઠારીને કાચના વાસણમાં ભરી મુકવો પછી તેનાંથી દરદીએ દરરોજ સવારમાં રૂ૦ાા ભારથી તે રૂ૦ાાા ભાર સુધીની એ ત્રણ ગોળીઓ વાળીને ઉના પાણી સાથે ગળવી તેથી હરસનું દરદ નટશે.

ત્રીજો ઉપાય.—હરેક જાતના મસા ઉપર મલમ ચોપડવો તે ની રીત મીણ તોલા ૧માં જુફ્ગ (માયાનો) ભુકો તોલો ૦ાા મી ઠું તોલો ૧ એ ત્રણ વસ્તુને ઉની કરીને તેનો મલમ બનાવવો અને તેને મસા ઉપર ચોપડયા કરવો.

વળી એ મસા ઉપર ગળી વાટીને ચોપડે તો પણ ગુણ કરેછે

જેનેસુકા હરસ હોય એટલે મસા દુઝતા ન હોય ને દરદ કરતા હોય તો નીચે પ્રમાણે ઓસડ કરેથી મટી જશે. કાળીમરી તોલા ૧૫) સુવા શેર ૧) મધ શેર ૧) એ ત્રણે જણશ લાવીને તે મ ી મરીતથા સુવા બેઉને બારીક ખાંડી તેમાં નાંખી ચાટણું ક

રી રાખવું તેમાંથી દરરોજ સવાર સાંજ તોલો ૧) એ વખત. મે તોલા અટાડવું ને ઉપર લખેલો મલમ ચોપડવો તેથી મસા તરત મ ટા જશે.

ચોથો ઉપાય— બાવળીઆંના ઝાડની પાલી લાવીને તેને સુકવી ને ઉંદરની સુકી લાડીઓ બારીક વાટી તેને એક વાસણમા ભરી મુકવી પછે એક માટીનું મજબુત કુંડું લાવવું તે એવું કે ઉપર બે શા શકય તેવું લાવીને તેને તળીએ વચોવચ બે આંગળાં ફરે તે વું ગોળ કાણું પડાવું. પછે એક વાસણમાં દેવતા ભરીને તે ઉપ લો ભુકો ભભરાવીને એ ઉપર માટીનું કુંડુ ઊંધું વાળીને જે ને હરસ થયા હોય તેણે લુગડું દુર કરીને તે કુંડાના ઉપર બેશીને મસાને ધુણી લાગવા દેવી એ પ્રમાણે એક દીવશમાં બે ત્રણ વર ફરે એવું એક અડવાડીયું કરે તો તેથી બધી જાતના ,હરસ મટી જશે.

અંતરગળનો ઉપાય.

અંતરગળ ચાર જાતની થાયછે. કોઇને આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે છે. (ગોળી એટલે ઇંદ્રીની નીચે ગોળાકાર છે તે, જેને અંડવૃધિ પણ કહેછે) કોઇને પવન ગોળીમાં ઉતરેછે ત્રીજુ કોઇને નઠારો રસ ગોળીમાં ઉતરેછે ચોથુ. કોઇને પાણી ગોળીમાં ઉતરેછે. તે ચા રમાનો હરેક આજાર થયથી પેટનો પડદો ફાટે છે તેથીરોદાનું સર પડદામાંથીબહાર નીકળેછે તેથી અંતરગળ મોટી થાયછે ને ગોળીમાં રોદા ઘણો ઉતરતો જાયછે જો પડદો ઘણો ફાટે તો તે ધણીને આરામનહીં થાય,જો પડદો થાડો ફાટયો હોય તો લોઢાનો હલકો બનાવી તે હલકો રોદાના શર ઉપર રાખે અથવા લોઢાનું જતર રાખે તો ગોળીયો વધતી બંધ પડે જો જોર આવેને પડદો તેફાટેથી ગોળીમાં દુખ ઘણુ થાય તો તેને મટાડવાને ઉપાય નીચે મુજબ.

હાથના અંગુઠાની નીચે એક મોટી જાડી જોરાવર રગ જાહેર છે. તે રગ ઓળખીને કોઇ હુંશીઆર તે ઉપર ડામ દેતો ખો શીઆ (અંતરગળનું) દરદ મટે. ડાબી તરફના ખોશીઆમાં દરદ હોય તોજમણી રગે ડામ દેવો. ને જમણી તરફ હોય તો ડાબાં અંગુઠાની રગને ડામ દેવો તેથી ફાયદો થાયછે.

ત્રીજો ઉપાય—કીદરૂ પૈસા ૧ ભાર ખાંડ પૈસા ૨ ભાર હમેશાં ગાયના દુધ સાથે ખાય તો તેથી ફાયદો થાયછે.

બાબુ મુલાતો ૭ મેથી તોલા ૪ એ બે વસ્

માં શેર ૮માં ઉકાળવુ તે પાણી શેર એક રહે ત્યારે લુગડે ગળી ને તેમાં મદ અથવા બકરીનું ઘી અથવા ગયનું ઘી પૈસા નવ ભાર નાંખી અંતરગળનો ધાણી ફેરા એક સુધી અથવા ઘણા દહાડા સુધી સ રે ઉભા રહીને પ એ તો અંતરગળ મટે. પાછ એ ઇલાજ તરત થયેલીને લાગુ પડેછે. ઘણા દિવસની હોય તો મટવી મુશકેલછે.

આંતરડું ગોળીમાં ઉતરે ત્યારે ગોળી કઠણ થાય ને એવું જણાય કે જાણે એક પથર ગોળી સાથે ટાંગેલોછે. એ રોગવાળા એ પેશાબ ચતો થઇ પોતાને હાથે ધીમે ધીમે ગોળીને દાબીને આંતરડાંને પાછું ઉપર ચડાવે તો ચડી જાયછે. એ ચડતી વેળા કડકડ બોલે કદાપી એ રીતે ધીમે ધીમે દાબ્યાથી ઉપર ન ચડે તો ગોળી ઉપર તથા પેહડુ ઉપર ઉનું પાણી રેડવું અથવા ઉના પાણીમાં બેસાડવુ. ને સુવાને બાફી વાટીને તેનો લેપ ગોળી ઉપર બાંધવો કે તેથી ગોળી ગરમ થાય ધીમેથી ચોળી દાબેથી આંતરડુ ચડી જાય ચડી ગયા પછી નિચે કહેલા ઓસડનો પાટો બાંધવો કે ફરીથી ઉતરી ન શકે, મસતકી, હીરાદખણ, શિકોતરી એળિયો અને હીરાબોળ એ સરવે બરાબર વજને લેઇ બારીક ખાંડી મધની ચાસણી કરી તેમાં મેળવીને ગોળી ઉપર રહે એવડુ લુગડું લઈ તેની ઉપર મલમની પેઠે તે દબાઇ ચોપડીને ગોળી ઉપરના વાળ કાઢીનાંખીને એ પટી ગોળી ઉપર વળગાડવી ને તેના ઉપર મજબુત કછો ભીડવવો ને દીવસ ત્રણ સુધી ચતો સુવાડી રાખવો, હાલવા ચાલવા દેવો નહી ત્રણ દિવસ પછી ચાલવું હોયતો ધીમે ધીમે ચાલવું, ઘોડો કહાડીને બેસવું નહી ઉપરશ ખાવી નહી બંને તરફની ગોળીયો મોટી મોટી થતી હોય તો બંને તરફ કછો બાંધેલો રાખવો. તથા સ્ત્રી સાથે સભોગ કરવો નહી. ને તેની ઉપર જીરાપાક ખાવાને જાથુ આપવો. રકમ જીરૂ તોલા ૫ લેઇને તેને શેરડીના પાણીમાં એક રાત અને એક દહાડો ભીજવી રાખી પછી તેને છાંયડે સુકવવું તે સુકાયા પછી તેને ખાંડીને બારીક કરવું. તે મધ્યે સુંઠ તોલા ૨ા ખાંડી બારીક કરી બંનેને એકઠાં કરવાં પછી મધની ચાસણી કરી તેમાં એ દવાઇ મેળવીને પાક કરી રાખ

તેમાંથી દરરોજ સવારે તોલો ૦ા તથા સાંજે તોલો ૦ા

જીરા પાક અજીરણ વિકારવાળાને તથા પાછી

ઓડકાર આવે તેને તથા વાયુવાળાને ઘણો ગુણદાયક છે માટે તે નું સેવન કરવું.

૬ જેને પવન ઝોળીમાં ઉતર્યો હોય તે ઝોળી દાબવાથી તરત પાછો ઉપર ચડી જાય છે. પણ તે ચડતી વેળા ઘણોજ કડકડ બોલે છે, એ આજારવાળાએ પણ મજબુત કછોભીડી રાખવો. ને ઉપર જે ઝોળીમાં આંતરડું ઉતારવામાં જે જે પરેજીઓ કરવા કહી છે તે દરદીએ બરાબર પાળવી જોઇએ અને જુલાબ ઉપ ર કહ્યા પ્રમાણે હમેશાં આપવો જોઇએ તેથી ફાયદો થશે.

જે જે રસ એટલે નઠારો મંદવાડ ઝોળીમાં ઉતર્યુ હોય તેણે પણ મજબત કછો ભીડાવી રાખી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સાવચાની રાખીને જુલાબ આપી કોઠાને સાફ રાખવો. ઇંદ્રવયણાની જડ અથવા રેવચીની ખટકીનો જુલાબ રાતે વેળાએ ઉના પાણી સાથે લેવો. વળી આકરી તમાકુની ખાપ ૧ લઇને તેની ઉપર સજીખાર ચોપડીને ગરમ કરી ઝોળી ઉપર મુકી કછો ભીડવો. તે કેટલીક વાર તમાકુ ચડીને ઉલટી થશે તેથી ફયદ થશે. પણ એતરત દરદ થયે લાની ઉપર લાગુ પડે છે.

જે પાણી ઝોળીમાં ભરાયછે ને તે દાબ્યાથી કડકડ બોલતું ન થી ને એ પ્રાણીને પેસાબ થોડીથોડી વારે આવ્યા કરે માટે એ આજારવાળાએ પાણી થોડું પીવું જોઇએ ને તેના માગ ઉપર મો થ જવનો આટો તથા ગાયનું છાણ એ ત્રણ ચીજને મેળવીને ઝો ળી ઉપર ચોપડ્યા કરવું તેથી સારૂં થાય જો ઝોળીમાં પાણી ઘણુ ભ રાયુ હોય ત્યારે દવાથી કશોએ ગુણ થતો નથી ને દીવશે દીવશે દરદ વધતું જાય માટે ઇંગ્રેજી ડાકતર જે ગ્રાંટમેડીકલ કાલેજમાંપ રિક્ષા આપી પાસ થએલો હોય તેની પાસે અથવા સરકારી મો ટી હાસપીટલમાંના ડાકટરો પાસે નસ્તર મરાવી પાણી કહાડી ન ખાવી પછી ખસખસનાં પોસને ઉકાળી તેમા નરી ઉનની ફલાલીન ના કટકા એ કરીનશેક કરવો અને ડાકટરના કહ્યા પ્રમાણે પરેજી પાળવી ને નસ્તર મારીને દવાની પીચકારી મારેછે તે માર વા દેવી કેમ જે તે દવાથી ઝોળી પાછી ભરાય નહીને ને મરાવે તો પાછી ભરાય માટે પીચકારી જરૂર મરાવવી. ને એ દરદ વાળા એ વાયડી ચીજ માત્ર ખાવી નહી.

વાળ ઓછા કરવાનો ઉપાય.

ચુનો પઇશા ૨ ભાર, તથા હડતાળ પીળી પઇશા ૨ ભાર લ

શામાં ખલ કરીને છુપેલા વાળ ઉપર મસળેતો વાળ ખરી પડે બી જુ ઓસડ કોસંબીનુ તેલ તે જગા ઉપર મસળે તો તે જગા એ ફરીથી વાળ ઉગે નહી આ કીતાબ બનાવનાર, તીએ સાખી કહે છે જે મેં સારા વૈદોને મહોડે સાંભળ્યું છે જે જ્યારે સ્ત્રી છોકરૂ જણે ત્યારે તેજ વખત મેં દાવાર બે તેની બગલમાં તથા પેટ ઉપર મસળે તો તેની (ચોની) ફરીથી વાળ આવે નહી

દાદરનો ઉપાય

દાદરથી માણસના શરીર ઉપર ગોળ ચકરડાં જેવા ચાંદા પ ડે છે ને તેમાં ખજ તથા કીડ થાય છે તેનો ઉપાય ઉતાવળે ન કરેતો તે બધા શરીર ઉપર પથરાઇ જાય છે તેથી ઘણોજ કંટા ળો આવે છે દાદર બે જાતની થાય છે.

પેહેલી લાલ અને બીજી કાળી તેમાં લાલ દાદરને ઓષડચો પડયાથી વેહેલી મટે છે તેમ કાળી મટતી નથી નેતે મટતાં વાર લાગે છે ને તે દરદવાળો ઓસડ કરતાં આળસ કરે તો ધીરે ધા રે બધુ શરીર ભરાઇને ચામડીની અંદર ભેદાઇ જાયછે ને જયા રે ચળ આવે ત્યારે ખણીને લોહી કાહાડે ત્યાં સુધી ખણે છે ને પછી બળત્રા થાય છે માટે તેમાણસ ઘણુ હેરાન થાય છે ને તેમાંથી પીળુપાણી ઝરચા કરે છે માટે તે મટાડવાનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે

દાદરનુ દરદ ,પેહેલુ થવા માંડે, એટલે ગુલાબગલીનાં પાંદડા લાવી તેમાં થોડુ મીઠુ નાંખીને પછી દાદરને કાથાની દોરડીએ ઘશીને ઉપલા ઓષડને વાટી તેનો રસ આગળથી કરી મુકીને દરદ ઉપર ચોપડેથી મટશે.

બીજો ઉપાય—ગાઇના છાણાં કહાડીને દહીમાં ઘુંટીને તેમાંજ રા પાણી નાંખી પાતળુ ચોપડાય તેવું કરીને દરદ ઉપર ચોપડી દવુ

ત્રીજો ઉપાય—આંમળસારો ગંધક બારીક વાટીને તેનો ભુકો પાણીમાં અથવા લીંબુના રસમા ચોપડવો તેથી મટશે.

ચોથો ઉપાય,—વીલાયતી સારો ઉચો સાબુ લાવિને ઉના પા ણીએ દરદ ઉપર લગાડી ધોઇ પછી લુશી નાંખી તે ઉપર ચુના નુ પાણી ચોપડવુ તથા વાશી અથવા દાત નાંમેલ ચોપડવો તે થી મટશે અથવા ખાટી છાશ દહી વાટીને તે ચોપડવો એરીતે ઉપા ચો કરતાં દાદર મટશે.

દાદરનુ દરદ જો ઉંડુ માંસમાં પેઠેલુ હોય તો તે ઉપર જળો મુકાવવી ને પછી તેના ઉપર ઓસડ ચોપડવા પણ એ દરદ આ

ખા શરીર ઉપર ઘણુ ફેલાઈ ગયેલુ માલમ પડે ત્યારે જેમજેવું લોહીનો બીગાડ ઘણો થાય છે માટે પ્રથમ જુલાબ પોતાના શરીરને રૂચે એવા એકાંતરે અથવા ચોથે દહાડે લેવા તેથી કાંઇ તફાવત માલમ પડે તો ઉપર લખેલાં ઓશડો કરવા ને તેમ કરતાં ફેર ન પડે તો કોઇ હુશીયાર ફસ ખોલનાર પાસે હાથની ફસખોલાવવી એટલે લોહીમાં જે બિગાડ થયો હસે તે નીકળી જસે પણ ઉપાયો કરવામાં આળસ ન કરવી; એ દરદ ઉપર જળો મુકાવે તો પણ બગડેલુ લોહી નીકળી જાય છે ને તે ઉપર આમળાં ફટકડી તથા પુવાડીઆના બીજ એ સરવે બરાબર વજને લઇને ખાંડી ઝીણુ કરી ખાટી છાશમાં મેળવીને ચોપડે તો દરદ મટે.

મોરથુથુ બારીક વાટીને તેને પાણીમાં મેળવીને ચોપડે તોપણ દાદર મટી જશે માટે એક પછી એક ઉપાયો કરવા આળસ કરેથી ગેર ફાયદા છે માટે ઓશડો કરવાં.

વાળાનો ઉપાય.

વળો જેને દક્ષણી લોકો નારૂ કહે છે તે રોગ ઘણુ કરીને ગરમ હવાના દેશોમાં વધારે નીકળે છે તેમાના મુખ્ય નામ હિંદુસ્તાન, સિંહલદ્વીપ, મક્કા, તેમાં હિંદુસ્તાનના દક્ષણ તરફના દેશોમાં એ દરદ વધારે થાય છે પણ ઠંડી હવાના દેશમાં એ રોગ થતો નથી એ રોગ માણસને કમરથી તે પગ સુધી ઘણો થાય છે ને માથાથી તે છાતી સુધી થોડો થાય છે તેની નિશાનએ છે જે હરેક જગોએ અગન બળીને એક ફોલ્લો થાય છે ને તે ફુટે છે ત્યારે તેમાંથી બારીક રૂપાના તાર જેવો સફેત અને બેઉ કોરે અણીઆળો સવાગજ લાંબો હોય છે ને તે જીવતો હોય છે તે એકદમ બાહાર નીકળતો નથી થોડે થોડે સાચવીને ખેંચેથી નીકળે છે તે જો એક દાહાડે નીકળી જાય તો પછી ઇજા કરતો નથી પણ નિકળતા તુટી જાય તો બહુ હેરાન કરે છે માટે એને કાહાડવાનો ઇલાજ એવો છે જે જ્યારે વાળો નીકળવાની જગોએ ફોલ્લો ન થયો હોય ને વાળો તરેલો દેખાય. તેને આંગળી દબાવી જોતાં માલમ પડે ત્યારે કોઇ દક્ષણી હજામ સારો હુશીઆર વાળો કાહાડી જાણતો હોય તેને બોલાવી કહડાવવો, તે હજામ સોએથી ચામડી ઉચકી અસ્ત્રાથી કાપે છે એમ ત્રણ ચાર પડદા કાપેથી તે બાહાર દેખાય એટલે સોયથી ઉચકીને તેને આસ્તે આસ્તે ખેંચીને કહાડે છે કદાપી તે નિકળતા હરકત

થાય તો બાજુ ઉપરની જગોએ આંગળીએ વતી ચોળીને કીસ બો હોય તો આખો બહાર કહાડે છે ને તેના મો ઉપર સિંદુરદા બેસી ઘા રૂઝાઇ તરત સારૂ થાય છે ને એમ કરતાં પણ તુટે તો પોતાનુ નશીબ સમજવું હવે તુટેલો વાળો નીકળવાને તે જગો પર પાક આવે એવાં ઓખડ ચોપડવાં જોઇએ અથવા ઘઉના લોટ ની પોટીસમાંથી પકવેથી વાળો નિકળી જશે અથવા તેમ ન નીકળે તો અંગ્રેજી દાકતર પાશે નસ્તર મુકાવી કડાવવો. કેમકે તે બહાર નીકળ્યા વગર સુખ થતુ નથી કદાપી ડાકટર જળોમુકાવવા ને કહે તો તે પણ મુકાવવી.

એ દરદને કહાડનાર મુંબાઇમાં દક્ષીણી હજામો ઘણુ હુંશી યાર છે તેમ બીજા દેશોમાં પણ હશે.

વાળા ઉપર ઓખડ—ઇશબગુલનાં બી ગુલાબમાં કે દુધમાં મેળવી વાટીને ચોપડવું અને શીકોતરી એળીયો કાસનીના (ગળીના) પાંદડાને વાટીને પાણીમાં પાય તો વાળો જડમુળથી નિકળી જાય. પણ એની તતબીર એવી કરવી જે પેહેલે દિવશે શીકોતરી એળીયો માસા ૨) લેઇને કાસનીના (ગળીના) પાંદડાના રસમાં ભીજવી મુકવો, તે રાત્રીએ ભીજવવો, ને તેને સવારે ઘોળીને એ દરદીને પાઇ દેવો બીજે દિવશે ચારમાસા અને ત્રીજે દિવશે રૂ ૦॥ ભાર ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પાય તો વાળાનું દરદ મટે.

એ દરદ મુદલ કોઇ દિવશ થાય નહી તેવો ઉપાય કરવો હોય તો નિચે મુજબ પાક કરી ખવરાવવો.

મોટી હરડેનું દળ, બેહેડાની છાલ, આમળાની છાલ, સુંઠ અને ભુંગળીયો નસોતર એ સરવેને બરાબર વજને લેઇ બારીક ખાંડીને હવાલે ચાળી મધ અથવા સાકરના શિરામાં મેળવી પાક કરી રાખવો પછી દરરોજ સવારમાં માસા ચાર ખાવો. એ પ્રમાણે વીસ દિવસ ખાય તો વાળાનું દરદ કદાપી થાય નહી પાક ખાઇને ઉપર ઉનુ પાણી પીને ઉતારવો તેથી ઘણો ફાયદો છે.

ઉદાહરણ—કેકુબાદ બાદશાહને પગે વાળો નિકળ્યો હતો તે મટવાને તેને નાના પ્રકારનાં ઓખડ કરયાં પણ તે લાગુ ન પડયાં કેમકે કેહેવત છે કે "એકનારૂના સો દારૂ" એટલે એક વાળાની ઉપર સો જાતનાં ઓખડ કરતાં કોઇક લાગુ પડે અથવા ન પણ લાગુ પડે, માટે બાદશાહે કંટાળીને વૈદોની સભા કરી તેમાં સારા હુંશીયાર સાતસેં વૈદ એકઠા થયા. તેમણે વિચાર કરી કહ્યુંકે

એની ઉપર નસ્તર મુકયા શિવાય મટનાર નહી. પછી તેમાંથી એક હુંશીયાર વૈદ તેના પગને સાત જગોએ નસ્તર મુકી ચીરીને તેમાંથી વાળો બાહાર કાહાડયો. તે વાળો કાળો નિકળે કે મરે તે વખત વાળાનો દોરો કાળો નીકળે તો તે માણસ જીવતું નહી હતું પણ હાલના કાળમાં તો વાળાનો દોરો સફેત નીકળે છે માટે તેને મરણની ચીંતા નથી, પણ જેને વાલો નિકળ્યો હોય તેણે એક જગાએ બેશી રેહેવું, ઘણું ફરવું નહી કારણ કે ઘણું ફરવાથી પગે જોર કરે છે. માટે ન ફરવું, તેથી વેહેલો આરામ થશે

હડકાએલા કુતરાના ઝેરનો ઉપાય,

હડકાએલા કુતરાનુ ઝેર ૭ દિવશમાં અથવા ૪૦ દાહાડે અથવા ૭ મહીને અથવા સાત વરસ પુ ંથએથી ઝેર ચહડે છે, જેને હડકાએલું કુતરૂં કરડયું હોય તના ડંખમાંથી લોહી નીકળે તો ઘણું સારૂં, કેમકે તેથી ઝેર ધોવાઇને નિકળી જાય. તેને હ હડકવા આવે નહી, જે જગો ઉપર કુતરાના દાંત લાગ્યા હોય. તે જગો ઉપર તુરત જળો અથવા પાછડા મુકાવી ને ઉપર રૂમડી એંચાવવી. તે દીન સાત સુધી જારીર ખવું. પણ કરડેલા ડંખ ને ૪૦ દિવશ સુધી રૂઝવા દેવો નહી, અને ચાળીસ દિવશ પછી પણ ૭ માસ સુધી ઝરતો રાખવો, તે ડખ રૂઝાય નહી માટે તે ઉપર નિત્ય મોરથુથુ અથવા જંગાલનો કે નાસર અથવા બીજો હરેક પકવવાનો મલમ મુકી ઝરતો રાખવો. કદાપી ચુક થએથી રૂઝાઇ ગયો હોય તો તેને નસ્તરે ચીરાવીને ખુલો કરી ઝરતો રાખવો.

જયારે કુતરૂ કરડે કે તેજ વેળા તે કુતરાને પકડીને અથવા મારીને એક ત્રાંબાના અથવા પીતળના ડાબલામાં તેનું મોહ સારીરી પેઠે બંધ કરી એવી રીતે જમીનમાં દાટવું કે તના હાડકાં ઉપર વરસાદનો અથવા પાણીનો છાંટો લાગવા દેવો નહી કારણ કે કેહે છે જે હડકાએલા કુતરાના હાડકાં ઉપર પાણીનો છાંટો પડે ત્યારે પેલા કરડેલા માણસને હડકવા હાલે છે. એ વાતની ચોકશી રાખે તો હડકવા આવે નહી વાસ્તે એના હાડકાને પાણીનો છાંટો ન લાગે માટે ઉપાય કરવાની જરૂર છે. જયારે કુતરૂ કરડે ત્યારે તે માણસને પગેથી દોડાવવો, ને તેમ ન બનેતો ઘોડા ઉપર બેસાડી દોડાવવાની જરૂર છે કેમકે એવું કરયાથી અંગમાં પરસેવો આવે તો ફાયદા કારક છે. ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે

ખને તોપરશેવો આંવવાની દવા આપવી. અને તે દવા ઇંગરેજી છે તેનાં નામ.

"જેમ્સ", "ટારટાઈમીટીક", "ઇપીકાકોઘાના' તેના વજન પ્રમાણે અપી ખુબ પરશેવો લાવવો, એ દવા એ કામમાં ઘણી ગુણ દાયક છે તે આપવી.

કદાપી કરડેલા માણસને ઓષડ બરાબર અંગ ન લાગે તો તેને હડકવા લાગવા માંડે, તેનો મીજાજ ફરવા લાગે ને પાણી દેખી હે ત્યારથી તેને પાણી પીવાની વખતે વખત તાકીદ રાખવી, કરડયા પછી માસ ત્રણ જાય તો તે માણસ મરે નહી, વળી કુતરૂં કરડતાં વાંત તરત નિચે લખેલો ઉપાટ કરે તો આરામ થાય છે.

કસ્તુરી વાલ ૧) દરરોજ માસ છ સુધી ખાય ને જખમને રૂઝવે નહી ને ઝરતો રાખે, તે ઝરતો રાખવા સારૂ સાજી સિંધવ, હીંગ માંખણમાં મેળવીને જખમ ઉપર મુકયાથી પણ ડંખ ઝરતો રેહેશે. ને તે માણસથી પી શકાતું હોય તો સારૂ ને ન પવાય તો તેની આંખ ઢાંકીને મોમાં નળી મુકીને પાણી પાવું કેમકે આ માણસને તરશ ઘણી લાગે તેને પાણી ન આપીએ તો તેનું ફેફસુ સુકાઇ જાય તો માણસના જીવને નુકશાન થાય માટે હરેક પ્રકાર કરી પીણી જરૂર પાતા રેહેવું. તેથી હડકવા હાલશે નહી.

કેટલએક લોકો તે હડકાએલું કુતરૂ કરડે છે ત્યારે મંત્રાવે છે. અથવા ઉંજાવે છે. અને મંતરનાર આટાના ગોળા કરી તેમાંથી કુતરાના જેવાં બચાં તથા વાળ કાઢી બતાવે છે. તે સરવે ઠગાઇ છે, પઇસા ધુતી ખાવાને લોકોના ઢોંગ છે તેને બોલકુલ માનવો નહી હરેક બીજા સારા કુતરાએ કોઇને કરડયો હોય તો તેના ડંખની ઉપર ઝહેર કોચ ઘશીને ચોપડેથી ડંખ રૂઝાય ને કશી ઇજા ન થાય માટે તેમ કરવુ.

લાંબી ઊમર અને શરીરે સુખ

શરીરે સુખ રહે એવો ઉપાય કરવો. એ સરવેને અગત્યનો છે માટે નિચે કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું એટલે ઓષડ કરવાની માથાકુટ મટીને મન માન્યું સુખ મળશે ને તે સુખની લાંબી ઉમર વધશે.

૧ ભાત ભાતની ખટાશની ચીજ ખાવાની મના છે તેનાં નામ આંબલી, ખાટી કાચી કેરી, અને હરેક ખારી વહતુઓને

માટીએ ખાવી નહી.

૨ મીતાઆહાર એટલે ભુખના ચાર ભાગ કરીને તેમાંથી બે ભાગનું પણી પાવું. ને એક ભાગ વાયુસંચરવાને માટે ખાલી રહે દેવો એટલે ખાધેલું અન વેહેલું પાચન થશે, ઉપર કહ્યાથી વિશેષ ખાય તો તેથી તબીયત બગડે છે. માટે પોતાને રૂચે તેટલું વિચારીને ખાવુ, અને દરરોજનો નિયમ રાખવો, તેજ ટાણે ખાવું, ટંક ચુકવેથી નુકશાન થાય છે.

૩ જુવાન માણસે સ્ત્રીસભોગ કરવો તેમાં પણ ઘણો વિચાર રાખવો જોઇએ કેમકે કહેવત છે કે "ઝાઝો ભોગી તે ઝાઝો રોગી" માટે તે કાંમ માફક થોડું કરેથી આયુશનો વધારો થાય

૪ ટાહાડના દિવશમાં ગરમ પોશાક રાખવો, ને ગરમ વસાણાં પાક દુધ ઇત્યાદિક પોતાની પાચન શકિત પ્રમાણે ખાવાં

૫ પચાસ વરસની ઉમર થયા પછી સ્ત્રી વિલાસ ઓછો રાખેથી શરીર સારૂ રેહેશે.

સવારે તથા સાંજે સમુદ્રને કીનારે અથવા તે જ્યાં ન હોય તો વાડી બાગમાંની ખુલ્લી સાફ હવામાં ફરયાથી શરીર ઘણુ સ્વચ્છ રહે છે તેમ પોતાને રેહેવાનુ જે મકાન જે હોય તે ઘણુ સારૂ રાખવુ ઘર પોતાનુ હોય ને જગ્યાની છુટ હોય તે પ્રમાણે ફુલ ઝાડ વિગરે વાવી બાગ બનાવી સાફ હવા લેવી કદાપી ભાડાનુ મકાન હોય તો પણ લીંપીને સાફ રાખવુ. તેમજ ઘરની બારીઓ એથી ખુલ્લી સાફ હવા આવે એવું મકાન રાખવુ ને સુવાનુ બીછાનુ ઘણુ નરમ અને માંકણ ચાચડ વિગરે સુઘડતાઇથી રાખવું તથા. પોતાને હમેશાં બેસવાનો ઓરડો પણ સાફ રાખવો ઇંગ્રેજી દાકતરનો મત એવો છે જે દરેક માણસે સફાઇથી રેહેવું મલીન રેહેવુ નહી.

૭ સ્ત્રી સંભોગ કરયા પછી તરત પાણી પીવું નહી ને પીયે તો તે રોગની વધી કરે છે અને ઝાડે જઇ આવીને તથા ઉંઘી ઉઠીને તથા નાહ્યા પછી તથા દોડ્યા પછી તથા ઉભા રહીને એ પ્રમાણે પીવાની મના કરી છે માટે પીવું નહી એ શિખામણની વાત સરવ માણસોએ યાદ રાખી તે પ્રમાણે ચાલવું જોઇએ તેથી ફાયદો થશે ને કહ્યાથી ઉલટો રીતે ચાલ્યાથી શરીરને નુકશાન પોહોચશે માટે ખુબ યાદ રાખવું.

૮ પથ્થરના ઝરાનુ અથવા વરસાદનુ ઝીલેલુ પાણી ઘણુ જમ

રૂ છે ને તેની ઉતરતુ કુવાનુ પાણી છે પણ કોઇ જગોનુ ખરાબ જે પીલ વાળુ પાણી હોય તો તે પાણી ઉનુ કરી પછી લુગડે ગળી ટાહાડુ કરી પીવુ જોઇએ અથવા તેવા પાણીને કાચા પથરના કુંડામાં રેડીને તેમાંથી બહાર ટપકે તે પાણી પીએ તો તે પાણીનો સઘળો અવગુણ મટે છે, કદાપી પથરનુ કુંડુ ન મળી શકે તો એક ખાલી માટલુ લઇને તેને તળીએ એક ઝીણો છેદ પાડી તે છેદમાં એક નાહાનો લુગડાનો કટકો જુસતો ઓશીને તે માટલામાં પા, માટલુ કોયલા ભરવા પછી તે ઉપર દરીયા કીનારાની રેતી લાવી તેને મીઠા પાણીએ ખુબ ધોઇને પા, માંટલા જેટલી નાંખવી પછી તે ઉપર પીવાનુ પાણી ઉનું કરી નાંખવુ અથવા તેમ ન બને તો ટાહાડુ પાણી રેડવું ને નિચે વાસણ મુકવુ તેમાં પાણી ટપકેથી પીવામાં લેવું. એમ કરયાથી તે પાણી સ્વછ થાય છે, ને અવગુણ મટી જાય છે. પંદર પંદર દહાડે અથવા એક મહીને તે રેતી અથવા કોયલા બદલીને નવા નાંખવા જોઇયે તેથી ઘણો ગુણ થાય છે

૯ હરકોઇ ગામનું પાણી નબળું હોય તો તેને ખુબ ગરમ કરીને ગાળી નાખવું. પછે ટાહાડું પડેત્યારે પીવુ તે પણ ફાયદેમદ છે.

૧૦ ઉપર કહેલી રીત પ્રમાણે જે માણસ ચાલે તો તે ૧૫૦) વરસ જીવી શકે છે ને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરેથી શરીર હમેશાં નિરોગી રહે છે પણ આ કળજુગના સમયમાં ઘણું કરીને માણસની સાઠવરસની ઉપર કહેવાય છે તેમાં આશરે ૭૦ વરસ સુધી જીવેછે પણ વિલાયતમાં થામસપાર નામનો એક મજુર ૧૫૦) વરસનો થઇને મરણ પામ્યો હતો. ને તે ૮૦ વરસની ઉમરે પેહેલી વારના પરણ્યો હતો. તેમજ જુરા ટાપુ ખાને મેકારેન નામનો સખસ ૧૮૦ વરસની ઉમરે પહોચ્યા પછી મરણ પામ્યો હતો. ને હેનરી જેનરી જેનકીસન નામના માણસે કોરટમાં સાક્ષિ આપતી વખતે ૧૫૦ વરસની બનેલી વાત કહી હતીને તે ૧૬૯ વરસની ઉમરે પોહોચીનેહમરણ પામ્યો હતો.

૧૧ તે ઉપરથી એવું સાબીત થાય છે કે સારી હવાને મધ્યમ ખોરાક ને શરીરે કસરત કરી ઉપર લખ્યા પ્રમાણે ચાલવાથી અલબત લાંબી ઉમર અને શરીરે સુખ માણસો મનમાન્યું ભોગવી શકેછે એમાં કશો શક નથી.

પેટના કરમીયાનો ઉપાય

પેટમાં કરમના રોગથી પાડા થાયછે તેને ઉપાય, એક જાતના કરમ દુરીના બીના જેવા હોય તેની જગ્યા પેટના શેદામાં હોયછે ને બીજી જાતના કરમ અળશાયના જેવા હોયછે, તેની જગ્યા પેટના માદમાં હોય છે ત્રીજી જાતના ઘણુ જ ઝીણાં હોય છે તેની જગ્યા અફરા (કુવા ગાંડ(મા હોયછે, એ ત્રણે જાતના કરમનો નાશ કરવાને નીચે પ્રમાણે ઓષડ કરવુ કપીલો રૂ ૨)ભાર બારીક વાટીને ખટાં દહીમાં મેળવીને ખાય તો કરમ તમામ મરી જાય. પણ જે દિવસે ઓષડ ખાવુ હોય તેની આગળ રાતનાં ગોળ તોલા ૪) ખાવે કે જે [illegible] તમામ કરમ જઇને વળગે પછી બીજે દીવસે [illegible] ખાય તો તેથી તમામ કરમ મરી જાયછે.

બીજો ઉપાય—દાડમનુ ઝાડ ઘણું જુનું હોય તેની છાલ પૈસા ૪)ભાર લઇને તેને પાણી શેર ૬ માં ઉકાળવી તેનુ પાણી શેર ૧) રહે ત્યારે ઉતારી લુગડે ગળી તે પાણી દરરોજ સવારે પાએ તો કરમ માદામાં હોય તે મરી જાયછે.

ત્રીજો ઉપાય—અકામળીમના પાંદડાં તથા કુચકુળા ઝાડ, ઝાલ અને ખાખરાનાં બી એ સરવે ચીજ સરખે ભાગે રૂ ૧)ભાર લેવી. પછી તેને બારીક ખાંડીને દરરોજ ટાઢાડા પાણી સાથે ફાકે તો કરમ મરી જાય

ચોથો ઉપાય—સણુનાં બી રૂ ૧)ભાર ગાયના મુતરમાં માસ ૪) સુધી પીયે તો કરમનો નાશ થાય. પણ મીઠાશ તથા પ્યાજ (કાંદ) ખાવી નહી વળી કરમાણી અજમોદ તથા ખાખરાનાં બી બરાબર વજને લઇને ઝીણું ખાંડીને દરરાજ સવારે હથેળી પ્રમાણે માસ ૩) ખાય તો એ રોગ મટે ભાત ભાતનાં કરમ મરી જાય. ઘણી નળીયા ને ખાંડા ઝીણુ ભુકો કરી સવારે ફાકી મારી ટાઢાડા પાણી સાથે ખાય તો પેટના કરમ મરી જાય માટે ઉપાય કરવો.

પાંચમો ઉપાય—મુરદારશીંગ માસા ૩)ને વજને ભુકો કરીને તેલ સાથે ખાય તો પણ કરમ મરી જાય છે—છઠો ઉપાય કરમાણી; અજમોદ, પીતપાપડે અદગજરા એ ત્રણ ચીજો એક પઇસાની લાવી તેને સાફ કરી બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે નયણે કાઠે રૂ ૦ાા ભારની ફાકી ભરી ટાઢાડા પાણી સાથે ઉ।।

રે તો બધી જાતના કરમના રોગ મટી જશે. પણ એ રોગવાળાએ મીઠાશ માત્ર ખાવી નહી,

પારો સોધવાનો ઉપાય

પોરીયાના પાન લાવી ખલમાં નાંખી તેમાં પારો નાંખીને પોહોર ૧) સુધી મરદન કરવુ. પછી જુની ઇટના ઝીકાળામાં પોહોર ૧) મરદન કરવું પછી જેમાં જોઇએ તેમાં તે પારો વાપરવો.

વછનાગ સોધવાનો ઊપાય

શીગડીયો વછનાગ શોધવો હોય તેટલો વજન લાવીને ભેંશનું છાણ શેર ૧) તથા બકરીની લીંડી અને ગાયનું મુતર એ સર એકઠું કરીને એક માટીના વાસણમાં મુકીને તે મધે વછનાગ નાખીને પછી તે ઉપર ઢાંકણી ઢાંકીને મોહોડું બંધ બાંધી મજબુત કરીને ચુલે ચડાવી તે તળે તાપ કરવો ને તે છાણમાંનું પાણી ખદખદીને સુકાય એટલે તે વાસણ નીચે ઉતારીને ઢાકેલુ એક બીજુ રાખવું પછી છેક ટાઢુ પડયા પછી તેનુ મોહોડું ઉઘાડીને છાણ ફેકી દેવું પછી તે વછનાગ ઓસડમાં કહ્યા પ્રમાણે વાપરવો.

ઉપાય ૨ જો—આમળસારો ગંધક તોલો. ૧) લઇને તેના સોપારીના કડકા જેવડા કડકા કરવા પછી એક માટીના કોરા વાસણમાં શેર ૧) દુધ લઇને તેનુ સફેત લુગડાથી મોહોડુ બંધ કરવુ પછી માટી પલાળીને તે ઉપર કુલડાની માફક ચારે તરફ કોર બાંધી તે મધે કોરૂ રહેલુ લુગડુ હોય તેમાં તે ગંધકના મુકવા પછી એક માટીના વાસણની ઠીબમાં દેવતા ભરીને ઉપર મુકવો તેથી તે ગંધક મળીને દુધમા પડે એટલે તે દેવતા કાહાડી નાંખવો ને તે વાસણનુ મોહોડુ છોડીને તે દુધમાં શેવોની માફક તરતા હોય તે તમામ ગંધક કાહાડી લેવો ને તે શોધેલો ગંધક જેમાં જોઇએ તેમાં વાપરવો ને દુધ કાહાડીને નાંખી દેવુ અથવા કોઇને લુખસ થઇ હોય તેને શરીરે ચોળવા દેવુ તેથી લુખસ પણ મટી જશે

ત્રાંબાના ઝેરનો ઉપાય.

કોઈ માણસે ત્રાંબાના વાસણમાં કટાએલીવસ્તુખાધી હોય અથવા પીતળના વાસણમાં કટાએલી અથવા જંગાલ જે ત્રાંબામાં થી બને છે તે વસ્તુઓ ઝેર જેવી છે માટે તે જાણે અજાણે કોઇના ખાધામાં આવી હોય તો તે ખાનારના ગળામાં બળતરા બળે ને પેટમાં વાઢ કાપથાય તાવ આવેને ઓકારી થાયએવું થાયકે તે

માણસને અફીણના ઝેરની બાબતમાં લખ્યા પ્રમાણે ઉલટીનુંઓ સડ આપવુ અથવા તે હાજર ન હોય તો ઉનુ પાણી પાઈને ઉલટી કરાવવી, અથવા ઉનુ પાણી, બદામનુ તેલ, માંખણ, ગાયનુ ઘી એ સરવે એકઠુ કરી ઉપરા ઉપરી પીતા જવું ને ઉલટીક રાવતા જવુ ઉલટી થયા પછી બાવળનો સફેત ગુંદર રૂ ૩) ભાર લઇ ખાંડી ઝીણો કરી, ઉના પાણી શેર. ૧, માં મેળવી એક ક લાકમાં દશ બાર વાર પાવુ.

બીજો ઉપાય—અળશીના બીની ચાહ કરી ટાહાડી પાવી અથવા ઘઉંનો નિસ્તારો પકાવી તેમાં ઘણું ઘી નાંખી પેટ ભરાય ત્યાં સુધ પાવો.

ત્રીજો ઉપાય—ગાયનુ ઘી માંખણ કે દુધ ઘણું પાવુ જે માણસના ખાધામાં મારેલો પારો કે હડતાળ આવો હોય તેને પણ ત્રાંબાના જેરમાં કહેલા ઓષડોથી ફાયદો થાય છે,

હરેક જાતના વાના રોગ ઉપર મસળવાના તેલ કહાડવાની રીત.

૧ કંટાળા થુવેરનાં પાંદડાં.
૨ ધંતુરાનાં પાંદડાં.
૩ આકડાનાં પાંદડાં.
૪ કરેણાંનાં પાંદડા.
૫ લીંબડાનાં પાંદડાં.
૬ સરસેત્રનાં પાંદડાં.
૭ કાળા ભાંગવાનાં પાંદડા
૮ એરંડાના પાંદડ.
૯ અરણીનાં પાંદડાં.
૧૦ બેઉ ભોંયરંગણીના પાંદડાં.
૧૧ ખાખરનાં પાંદડાં.

એ સરવે જાતનાં લીલાં પાંદડા લાવીને હરેક જાતના પાંદડાનો રસ શેર ૧ કાહાડીને બધાય પાંદડાંનો રસ એકઠો કરીને તેની બરાબર તેમાં દુધ મેળવવું ને પછે કાળાતલનુ તેલ શે. ૩, તેમાંનાખીને થોડો એક કુંવરનો લુવાબ તેમાં નાંખવો પછે તેને ચુલા ઉપર ચડાવીને તળે બળતુ કરવુ જ્યારે એ રસ તથા દુધ બધું બળી જાય ને ફક્ત તેલ રહે ત્યારે લુગડે ગળીને લેવું અને તેમાં કસ્તુરી તથા કપુર નાંખવા ને તેને કાચના શીશામાં ભરી મુકવું પછે જેને હરેક જાતનો વાનો રોગ શરીરે હોય ને તેથી સાંધા દુખતા હોય તે ઉપર આ તેલ મસળે તો સઘળી જાતના વા મટી જાય

બીજું. નખ તેલ, દેવદારનુ તેલ, એરંડીયુ તેલ, અળશીનુ તેલ, સરશીનુ તેલ. મીઠુ તેલ એ સરવે જાતના તેલને એકઠાં કરી મસળે તો વા મટી જાય છે કુસંબીનુ તેલ જેનેગરમી હોય તેને

મસળે તો શરદી પેદા કરે

ત્રીજુ. આકડો શેર ૧, ગાયનુ દુધ શેર ૧૦ રતાંજળી ૭ પ઼ઇશા ભાર. સુખડ, ૭ પઇશા ભર હળધર ૭ પઇશા ભાર દારૂ હળદર ૭ પઇશા ભર, મેદી ૭ ભર, સુંઠ ૭ ભાર, સફેત જીરૂ ૭ પઇશા ભાર, ગાયનું ઘી શેર ૨) એ સરવે એકઠું કરી ચુલે ચડાવી નીચે બળતુ કરવુ ને જ્યારે દુધ બધુ બળી રહે, તેને સાફ કરી બાહાર કાઢવુ પછી તેમાંથી સ્ત્રી અથવા પુરૂષ ખાય તો તેના ભાતભાતના રોગ મટી જાય હરષ, પીંડરોગ, કમળો, સુસ્તી, દમએ સરવે મટે, શરીરનો રંગ તેજી પર આવે તથા શોજો, ખરોળ, હાંફણ મલારખી સુગ વાગોળો તથા પેટના ભાત ભાતના રોગોને મટાડે આ ઉપર લખેલા ઓખડનો એવો ઉતમ ગુણ છે કે તેની તારીફ કલમથી લખતાં પાર ન આવે.

શરીરમાં મસા થાયછે તેનો ઉપાય.

સંચેરો (પાપડીઓ ખારો) દેવતાના અંગારા ઉપર મુકી ફુલાવી સફેત થાય ત્યારે બાહાર કાઢવો ને સંચોરા બરાબર કળી ચુનો લેવો. ને એ બેઉને એકઠાં કરી તેને ત્રિજે હિસે પ્યાજ (કાંદા) લેવો ને એ સરવેને ખલ કરીને મસા ઉપર મુકે તો મસાને જડ મુળમાંથી કાહાડી નાંખે બીજો ઉપયા નીનક (મીઠું)ને ફુવાનું પાણી એ બેઉને મેળવીને મસા ઉપર દરરોજ ચોડયા કરે તો મસાને જડ મુળ માંથી કાપી નાંખે એમાં શક નથી. માટે કહેલા ઉપાય કરવા.

પગ અને શરીર ફાટેછે તે મટવાના ઉપાય.

રાળ પૈસા ૧૦ ભાર મીણ પૈસા ૩) ભાર ગોળ પૈસા ૧ ભાર ઘી શે, ૦। એ સરવેને દેવતા ઉપર મુકી, ગરમ કરવું પછીની ચે ઉતારી જ્યાં ફાટયુ હોય ત્યાં મસળ તો આરામ થાય

બીજુ—મીઠુ તેલ તથા રાળ, એ બેઉને દેવતા ઉપર ગરમ કરી ને ચોપડે તો એવોજ ગુણ થાય, ત્રીજુ—સફેત મીણ રૂ ૧ ભાર, મીઠુ તેલ રૂ. ૨ ભાર, એ બેઉને ઉનુ કરીને શરીરના ઉપર મસળે તો આરામ થાય.

સંઘરણીનો ઉપાય

એ રોગ બે જાતનો થાય છે તેમાં એક આમી, અને બીજો આતસી. એ રોગથી ઝાડો થાય છે જો આમી હોય તો તથી તરસ થોડી હોય કદી પેટ ચાલે ને કદી બંધ થાય તેનો ઉપાય એ છે જે

શાળી પઈશા ૬ ભાર બુરા ખાંડ પઈશા ૩ ભાર, બામચી પઈશા ૨ ભાર સુંઠ પઈશા ૩ ભાર, કંતાન બી પઈશા ૩ ભાર, એ સર વે ને એકઠું કરીને ઝીણું ખાંડીને દરરોજ સવારે તથા સાંજે બે પઈશા ભારની ફાકી ભરે તો આંખી સંથરણીનો રોગ મટે એ દરદમાં ભાંગ પીએ તો ઠીક છે.

ખસખસનાં પોસ બારીક ખાંડીને દરરોજ સવારે હાથેળી ભરીને ફાકે તો તેથી પણ ફાયદો છે એ રોગવાળો અફીણ ખાય તો ફાયદે મંદ છે. જો અતસી હોય તો તેનુ દીલ પાણીને વાસ્તે તરફડે, દીલ તથા છાતી દેવાનો માફક બળે પાણીનો માફક રાત દીવશ પેટ ચાલે એ રોગને એષડ ફાયદો ન કરે.

અડગળીનો ઉપાય

ફટકડી ફુમાવેલી ર૦ા ૪। ખાય તો અડગલી મટે બીજો ઈલાજ તોલો સુઠ ૦ા બારીક ખાંડીને તેમાં ગોળ તોલો ૧ નાંખીને ખાય તો તે પણ ફાયદો કરે. ત્રીજો ઉપાય કુવરનો રસ તથા સુઠનો ભુકો ભેગો કરીને ચાટે તો અડગલી સમે, ચોથું કુમાર્ન વાટી ગોળ સાથે ગોળી કરી ટાઢાસા પાણી સાથે ગળે તો અડગલી મટી જાય.

પેશાબ ઘણો થતો હોય તેનો ઉપાય.

કાળા તલ પઈસા ૯ ભાર દરરોજ સવારમાં ખાય તો પેશાબ ઘણો થતો હોય અથવા ટપકતો હોય તો એથી બાંધ થશે ને શીરસ્તા મુજબ આવશે.

બીજો ઉપાય—પોલાદ (ગજવેલ) મારેલી લેવી. તથા તેનાબરાબર સુંઠ લેવી એ બેને બારીક વાટી એથી બમણી સાકર નાંખી દર રોજ સ્વારના પહોરમાં નયણે કોઠે આશરે ૦। તોલો અથવા તેથી વધારે ખાય તો ઘણો પેશાબ આવતો હોય અથવા ટપકતો હોય અથવા અટકાને આવતો હોય તો ત સરવેને આ ઓષડથી ઘણો ગુણ થશે. મરેલી પોલાદ કેઇ પાસેથી મળે તો સારૂ નહીતો આ ચોપડામાં પોલાદ મારવાની રિતિ કહેલી છે તે પ્રમાણે મારી તઇયાર કરીને રૂગીને ઓષડ આપવું તેથી સારૂ થશે.

ત્રીજો ઉપાય=સુવા સેર ૧ મેંદા સેર ૦ાા ગુંદર સેર ૦ાા ... [illegible] સેર ૧ાા સાતો, ઘી શેર ૦ાાા એ સરવે વસાણાં ... [illegible] ... નાંખીને લાડવા વાળવા, દરરોજ

ળી દરરોજ સવારે લાડુ ૧) નયણે કોઠે ખાય તથા સાંજે લાડુ ૧ ખાય તો પેશાબ ગળતો બધ થશે ને શરીરમાં કામ જાગ્રત થશે.

ચોથો ઉપાય—ગુવારના દાણાનો આટો સેર ૧) તે મધે સાકર સેર ૦।। નાંખી તેની માંહે ગાયનું ઘી નાંખી લાડવાવાળી સવારે તથા સાંજે એકેક લડુ દીન ૧૦ સુધી ખાય તો તેથી પણ ગુણ થસે.

ત્રીજી વરસુડીનો ઉપાય.

માણસના શરીરમાં વરસુડા ઘણું કરીને કપાળ ઉપર, હાથ ઉપર કે પગની પાટલી ઉપર નાની વરસુડી ચણીઓર જેવડી અથવા નાની સેપારી જેવડી થાયછે તેને આંગળીથી દાબીએ તો તેમાંથી ખાડો પડે ને પથરાઇ જાય. આંગળી ઉચકયાથી તુરત પાછો ખાડો ભરાઇને પથરાએલી પાછી ઉઠે. એ જાતની વસુડીકીમાં દુખ થય છે, ને કોઇને નથી થતુ. જેને વરસુડી થઇ હોય ને દુખ થતું હેય તો તેને અંગળાએ રઘડી પાટીઆને કટકો લેઇ તેથી દાબીને બેસારવી ને પછી તે ઉપર એક શીસાનો વજનદાર કટકો અથવા ત્રાંબાનો કટકો સપાટ લેઇને તેના ઉપર મજબુત પાટેથી બાંધી મુકવો. પછી તેના વજને કરી મટી જશે ને ફરીથી થશે નહિ, કદાપિ વરસુડી ચાંપ્યાથી દુખતી હેય ને તેમાં દુખ થતું હેય તો કંઠમાળમાં કહેલા ઉપાય કરવી તેથી મટી જશે.

મગઆરખીનો ઉપાય

તરાએમન પૈસા ૨) ભાર, મરી પાઇ, ૨] ભાર પીપ,૨]ભાર કરીયાતાની પાંદડી પાઇ,૨)ભાર એ સર્વેને બારીક ખાંડીને ચાળી નાંખી તેમાં ગોળી વળે તેટલો ગોળ. નાંખીને તેને ભેગુંકરી પથર ઉપર વાટીને ગોળી વાળવી, તે દરેક ગોળી પઇસા બે ભારની વાળવી. પછી દરદીનેદરરોજ સવારે ટાઢા પાણી સાથે ખવરાવે તો ઉપર કહેલું દરદ મટી જાયછે.

બીજો ઉપાય—સુરોખાર પાઇ, ૧) ભાર મરી પાઇ, ૧)ભાર હળદર પઇસા ૧ ભાર લીંબુનો રસ પઇસા ૨।। ભાર લઇ તેમાં મેળવી ચાટે તો દરદ મટી જાય.

[illegible]પાય—કુટેડી, કાંટાની વાડ ઉપાર થાયછે. તેમાં પાંદ[illegible]ને લાવીને તેને વાટીને રસ કાઢીને તેમાં

રસ પાઇ, ૧)ભાર લઇ તેમાં ગોળ પઇસા ૨॥ ભાર એ બેઉને એ કઠું કરી પાય તો આરામ થાય

સંધી વાનો ઉપાય

સંધી વા અને કોઇ સંગવા પણ કહે છે એ દરદની રીત એવી છે કે માણસના શરીરના સાંધાઓમા થાય છે તેથી શરીરના સરવે સાંધાઓ દુખે છે, અને કોઇને સાંધાઓમાં સોજા પણ થાય છે ને ગાંઠો ઘાલે છે એ રોગ બે જાતનો થય છે એક ની સાથે તાવ આવે છે ને રાત દીવશ ઇજા કરેછે પણ એની ઉપર ઓશડ લાગુ પાડીને ગુણ થાય છે બીજી જાતનાને તાવ આવતો નથી ને દહાડે દરદ ઓછુ થય છે ને રાત્રીએ ઘણું થાય છે ને તાવ મુદલ આવતો નથી માટે એ જાતના રોગ ઉપર ઓસડ લગુ પડવુ કઠણ છે; તો પણ કહ્યાં પ્રમાણે ઓષડ કરતાં કોઇને ગુણ પડે છે તો તથી સરો થાય છે.

સિંધી વાયુની સાથે તાવ આવે છે તેનો ઉપાય નિચે મુજબ.

સાંધાઓમાં લાલ સોજો હોય તો એ રોગની ફસ ખોલાવવી લોહી કઢાવી કમી કરાવું તેથી આરામ થશે, અને આજાર વાથી હશે તો તેનુ ઓષડ પીપર ટાંક ૧) દેવદાર ટાંક ૧) એ બે ખાય ને દેવદારનુ તેલ, સાંધા ઉપર મસળે તો આરામ થાય છે ટાંકના વજનની સમજ એ જે તે કુંપની શિક્કાના એક પઇશા (ડેઢીયાભાર) હોયતેને ટાંક સમજવો

વગર તાવનો સંધી વામટવનો ઉપાય એ છેકે શીકેતરી એળીઓ રૂ ૧ ભાર, રેવંચીની ખટાઇ રૂ ૨ ભાર, એ બેઉને એકઠાંક રીને બારીક વાટીને દરરોજ ઉના પાણી સાથે ફકાવવો, અથવા ગોળીઓ વાળી રાખવી એથી હલકો જુલાબ આવશે, વળી એ આજાર વાળાને એક મોટા પીપમાં ગરમ પણી છાંતી સુધી પોંહોચે તેટલુ ભરી તેમાં બેસાડી નવરાવવો, પાણી ઠંડુ પડયા પછી બાહાર કાહાડવો, કોઇ ઠેકાણે ગંધકની ખાણ હોય છે નેતેની ઉપર ઉના પાણીના હિંદુ લોકોને નાહાવાના કુંડ હોય છે તેમાં સદય ઉનુ પાણી રહે છે તેમાં નવરાવે તો બહુ ફાયદો કરે,, ને દરદ મટી જાય એ ખાણ સુરત જીલામાં દેવકી ઉનાઇની જાત્રા દરે વરશે ચઇત્ર સુદ ૧૫ મે ભરાય છે ત્યાં ઘણા લોકો જાતરાએ જાય છે, માટે તે પાણી ઉપરના રોગ વાળાને નવરાવવા ને ઘણું ગુણકારી છેતે જેનાથી બને તેણે એ ઉપાય

રીગણ વાયુનો ઉપાય.

રીગણ વાયુની નિશાન એ છે કે કઢાયેરને માહેથી એવું દુખ થાય જે, પગની નળી સુધી જોર કરે દુઃખ દે એ આજાર વાળાને એક ઓખડ લાગુ નહી પડે માટે કાંઇ હુશિયાર માણસ પાસે ડામ દેવરાવે તો તેથી કરાર થાય. ડામ દીધાની જગા એ જે કે કઢાયરને માથે તથા પગની નળીના વચ્ચે ડામ દેવો. જો ખોદા ઉસ્તાદ મળે ને બેઉ જગોએ ડામ દેતો એ રેગ મુળમાંથી જાય, ને ફરી પેદા થાય નહી કદાપી કોઇ માણસ એવી ઇચ્છા રાખે જે ડામ દીધા વગર એ રોગ જાય તો બેઉ જગા ઉપર પાછડાં પાડવાં. પછી એ બેઉ પાછડાં ઉપર મોચીયાં પાઇ, ૧) ભાર મોરથુથુ પસા ૧) ભાર નવસાર પાઇ, ૧] ભાર વછનાગનો ગર પાઇ, ૧) ભાર એ સરવે ચીજને લીંબુના રસમાં ખલ કરીને પાંછડાં ઉપર સાંજે ચોપડે તો ડામ દીધા વગર મટે. માટે એ બેમાંથી ગમે તે ઉપાય કરવો.

દવાલીનો ઉપાય

દવાલીની અલમત એ છે જે પગની રગો જાડી રેશીની (દોરડીની] માફક જાડી નજરે દેખાય, તેવી થાય તેને ઓખડથી નફાયદો હી થય. વેદ લોકો એ રોગીને અરેચની પથ્થર આપે છે, તેણે કરીને ઘણા લોકની રગો સારી થય છે, એ તમામ રગોનું લોહી કઢાવે પછી તેને ઉસ્તાવર બાધે તેથી રગો દુરસ્ત થાય છે તે એવી સારી નરમ થાય જે અસલના જેવી થશે.

પેટમાં દુખે તેનો ઉપાય

જે કોઇના પેટમા દુખ પેદા થાય; તેની પેદાશ વા તથા ગરમી તથા શરદીથી. થાયછે. જો માદામાં શરદી હોય તો ખાટા ઓડકાર આવે, ખાધેલુ પચતાં વાર લાગે તેનો ઉપાય. ચાનીકબાલા, અકલગરો સુઠ, મરી, પીપર એ સરવે ખાંડી ઝીણું કરીને દરરોજ સવારે મધમાં મેળવીને ચટે એ પ્રમાણે દીન ૨૧ સુધી કરેતો એ દુખ મટી જાય, જો માદામાં ગરમાની અસર હોય તો ખાધેલું પચે પણ ગરમીના જોરથી દરદ ભરેલો ઓડકાર આવે, પેટમાં શોજશ થાય પાણીની તરસ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય. વાંસકપુર, આલુબોખાર, બોરના ફળીયા, એળચી, સુડ... ગોર, સરખાઓ કેસર, કસ્તુરી, કપુર એ સરવે બરાબર લઇ, ખાંડીને તેમાં ત્રણ ભાગ ખાંડ ભેળીને દરરોજ સ

વરે એક હથેળી ભરી ખાય તો તેથી માહાની ગરમી તમામ ઝરી મટેશે,

બદહજમીનો ઈલાજ લાંઘણ વિના બીજો નથી. જો બાયફળ મધ સાથે આપે તો ફાયદો કરે છે તથા સુકુ લીંબુ મોહોમા રાખે તો તેથી પણ નફો છે જો પેટ ચાલે ને ઓકારી આવે તો સડકચુરો જોશ કરીને પાય તો નફો થાય છે.

સનેપાતનો ઉપાય

સનેપાત કોઈને ગરમીથી થાય છે અને કોઈને શરદીથી થાય છે તેનો ઉપાય, વછનાગ પઈશા ૧ ભાર, ટંકણખાર પઈશા ૧ ભાર, કાળાં મરી પઈશા ૧ ભાર, પીપર પઈશા ૧ ભાર, અકલગરો પઈશા ૧ ભાર, પારો પઈશા ૨ ભાર, ગંધક પઈશા ૧ ભાર, ચીતરો પઈશા ૧ ભાર, સુઠ પઈશા ૨ ભાર, ચીનોકબાલા પઈશા ૨ ભાર, એ સરવે વસાણા બારીક ખાંડીને હુવાલે ચાળીને તેમાં તે દવા પલળે એટલો ભાંગરાનો રસ નાંખીને ખલમાં ખુબ કુટીને ગોળી વાળે તેવું થાય, ત્યારે ચણોઠી જેવડી ગોળીયો કરવી ને તે ગોળીયોને છાંયડે સુકવી, ને શીશામાં ભરી મુકવી, પછે કોઈને નશીબ જોગે સનેપાત થયો હોય તેને તેમાંથી એક ગોળી આપી પાણીમાં ઉતારવી દેવી, તેથી જો તેનુ આયુષ લાંબુ હોય ને પરમેશ્વરની કૃપા હોય તો, એ રોગનો બચાવ થાય છે.

બીજો ઉપાય—પારો પઈશા ૩ ભાર, શીસુ પઈશા ૬ ભાર; ટંકણખાર પઈશા ૧ ભાર, વછનાગ પઈશા ૪ ભાર, તરીગડું પઈસા ૮ ભાર ત્રિફળા પઈસા ૬ ભાર એ સરવે જણસ બારીક ખાંડીને ધતુરાના રસમાં ખલકરી ચણોઠી જેવડી ગોળીઓ કરી રાખવી પછી જેને શરદી કે વાયથી સનેપાત થયો હોય તેને ગોળી ૧ ખવરાવે તો આરામ થાય,

ત્રીજો ઉપાય ખરા સોનાનો વરગ વાલ ૧) પીપર પઈસા ૧) ભાર કાળાં મરી પૈસા ૧) ભર તથા માંડવાનાં પાન પાકાં ને મોટાં નંગ ૪ એ સરવે ભેગા વાટીને તેમાં ફુદીનાનો રસ નાંખવો પછી સરવે એક રસ કરી લુગડે ગળીને તેમાં છેલો વારે સોનાનો વરગ નાંખી મેળાવીને સવારે તથા સાંજે સનેપાતનાં રોગ વાળાને પાય તો ઈશ્વર કૃપાથી આરામ થાય.

સોજા ઊતાર વાનો ઊપાય

માણસના શરીર ઉપર સોજા આવે છે તેવા ગરમી નબળા ઇ કે લોહીથી આવે છે એ ચારેનો ઉપાય એ છે જે એરંડાની જડ, ઇંદ્રજવ. સુંઠ પીંપર, સાજી, જવખાર, હળદર દેવદાર, એ સરવે બરાબર વજને લેવુ ને તેને બારીક ખાંડીને પછે રીમે હાઇન એટલે લુવારી કોડ્યમાં ઘડતાં જે લોઢાનો ભુકો મેલ પડે છે તે સરવે દવાના ત્રીજા ભાગનો લઇને બારીક વાટી દવામાં ભેલવવો. પછી તેમાંથી દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર, હફ્તા ૪ સુધી ખાય તો ગણોજ ગુણ થાય ને સોજા રોગ મટી જા ય પણ ખટાશ વાળી સરવે ચીજ તથા ખાંડ તથા વાઇ કરે તે વી ચીજ પણ ખાવી નહી પરેજી પાળવી સોજા ઉપર એરંડી યુ તેલ મસળે તો તેથી પણ સોજો ઉતરી જાય છે પણ જો ગર મી ન હોય તો નહી ચોપડવું, કેમકે વધારે થાય માટે ન ચેપડવુ

બીજો ઉપાય—નવા વાંસનો કકડો, સિંધવ; હિંગળદર, એસ રવેને ઘશીને સોજા ઉપર ચેપડે તો સોજો ઉતરી જાય જો સો જો લાલ રંગનો હોય તો લોહીથી થયો હોય એમ જાણવું, સો જામાં બળતરા બળતી હોય તો રૂમડી મુકાવવી અથવા જળોમુ કાવવી, ને લોહી કમી કરાવવું, ને નીચે લખેલો મલમ તે ઉ પર ચેપડવો મહુડા શેર ૦। હળધર પઇશા ૨ ભાર, નીમક (મીઠુ) પઇશા ૧ ભાર, એ સરવે મીઠા તેલમાં ઘુટીને મલ મ કરવો પછી તે દરદ ઉપર ચોપડવો, અથવા તે ઉપર પટી મારવી તેથી લોહી વિકારનુ દરદ મટી જશે પંદર દીવશ એ ઉપાય લાગટ કરેથી જરૂર ફાયદો થશે લોહી વીકારનુ દરદ હો ય તોજ લોહી કઢાવવું ને ન હોય તો નહી કઢાવવુ કેમ જે ઉ લટુ નુકશાન થાય છે તે ઉપર કુંવારનો લોવાબ મસળે તો સોજો ઉતરી જાય,

ત્રીજો ઉપાય.—જેરકચુરો, મુગીજન સુંઠ, સાટોડી, આં બાહળદર, તથા એરંડાનીજડ, એ સરવે ગાયના મુતરમાં ઘશી ને થોડુ ઉનુ કરી ચોપડે તો સોજો ઉતરી જાય.

પાઠાનો ઊપાય.

પાઠુ ઘણું કરીને બંને ખભાની વચે વચલા મોહોરાની ઉ પર થયછે એ રોગ સ્ત્રી અથવા પુરૂષ બનેને થાય છે, એ પા ઠુ ઘણુ કરીને બને ખભાની વચે વચલા મોહોરાની ઉપર થા

ય છે એ પાઠુ ઘણુંજ ઘાતકી છે પાઠુ કાચુ હોય ત્યારે ચીરાવે તો ફાયદા થાય છે કેમકે તે મોહોટુ થયુ હોય તો તેની દેહેશત ઘણી છે પણ પાઠ વગર બીજે ઠેકાણે થયુ હોય તો તેનીદેહેસત નથી એ પાઠાના રોગને કાચબ કરીને પણ કહે છે એનુકારણ એછે જે એની નિશાન કાચબા જેવી છે પાઠાનોરોગ સ્ત્રીઓને ઘણો ખરો છાતી ઉપર તથા કમરમાં થાય છે વળી એમ પણ કેહેવાય છે કે સ્ત્રિને કમળ પાઠુ થાય છે એ કોઇને વારસાથી થાય છે એટલે જેની માને કમળમાં પાઠુ નીકળ્યુ હોયતેની છોકરીને નીકળે છે ને પુરૂશને પેટ કે મોહોડા ઉપર કે ઈંદ્રીના છીદ્ર ઉપર થાય છે પણ ઉપર લખેલુ પાઠુ તો વાંસામાંજ નીકળે છે એ સઘળી જાતના પાઠાનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

પીઠ વગર બીજાં જે પાઠાં પુરૂશ તથા સ્ત્રીને થાય છે એમ થમ તો એક નાની સોપારી અથવા બદામ જેવડુ થાયછે એ વધે તેમાં કોઇને દરદ થાય છે ને કેઈને નથી થતુ એ પાઠાવાળાને એ રોગ થતાં ફસ ખોલાવવી તથા હલકા જુલાબ આપવા તથા આ ચોપડીમાં કહેલાં ઓષડો એ પાઠાવાળાને ખાવાને તથા ચોપડવાને સારૂ આપવાં, જો ઘણુ જોરમાં ઉઠેલુ માલમ પડે તો વરત ઉપર જળો મુકાવવી અને પાક ઉપર આવે તો પાકની લેપડી કરી બાંધવી સારીપેઠે પાકયા પછી નસ્તરે ચોરી અંદરથી એનો મવાદ (રગદળરશી) ઝરીને સાફ થાય ત્યારે રૂઝવાની પટી મારવી એ રોગવાળાને સારી હવામાં રાખવો, એજાતના પાઠાને દરીયાના પાણી સાથે ધોતા રેહેવુ, અથવા દરીયાનુ પાણી ન મળે તો ઉના પાણીમા મીઠુ નાંખીને તે પાણીથીધોતા રેહેવું કદાપી સ્ત્રીના કમળમાં પાઠુ થયુ હોય તો એને કઠણ દવા ખાવા ન આપવી; હલકી દવાપ આપવી. જેવુ કે ગુલેનેર ફેમાનુ સરબત, લીલેફરંગનુ સરબત કે પરેસિયાવસાનનુ સરબત એવી દવાઇયો આપતા રહેવુ ને ખાવાસારૂ હલકો સુતરૂ ખોરાક આપવો, જેવી કે જવની કાંજી એમાં દુધની તર કાઢીને દુધનાં ખવુ તથા ચોળાઇની (તાંદળજાની) ભાજી એવી હલકી વસ્તુઓ આપવી.

જે પઠુ વાંસા ઉપર નીકળ્યુ હોય તે ઘણુંજ ઘાતકી છે માટે એની નિશાન માલમ પડતાં તરત જળો મુકાવવી, એકવાર મુકાવે થોડો ફેર જણાય એટલે બીજીવાર મુકાવીને એમ બન્ને

તેમનરમ પાડવું, એ નરમ પડ્યા પછી એની ઉપર પાકની
ડોડ્રની લેપડીયો બાંધીને પકવવું પાકુ ઉપર આવેલુ માલમ પ
ડે એટલે એને મોહોડે નસ્તારે ચીરવુ. ચિરતા કાપ સામો મુકવો,
જેટલુ પોહોળુ દેખાય એટલુ બેએ ચાંપીને રગદળ બાહાર કા
ઢી સાફ કરવુ, પછે નિચે કહેલા મલમની પટી મારવી એ મ
લમ બનાવવાની રીત પીળી બેરજી જેને ઈંગ્રેજીમાં રાજન કહે
છે એ રૂ ૫ ભાર, તથા પીળુ મીણ રૂ ૫ ભાર, તથા મીઠુ તેલ
રૂ ૫ ભાર લેવુ એ સરવેમાંથી પેહેલુ મીણ ગરમ કરી તાવવુ
પછી તેમાં રાજનનો ભુકો બારીક કરી નાંખવો એટલે મીણ ત
થા બેરજી, (રાજન) એક રસ થઇ જશે, પછી એમાં તેલ
રેડીને જરા હલાવીને તુરત લુગડે ગાળીને રાખવુ એટલે ઠરીને મ
લમ થશે. એ મલમનુ નામ ઈંગ્રેજીમાં "બીઝીલેકન આનમેંટ"
કરી રાખેલુ છે, એ મલમ બેદાંની જરદી સાથે મેળવીને તેમાં
જુના લુગડાનો કટકો, અથવા દોરડાનો ડુચો બરડાને તેજ મ
મમાં મુકી પછી એજ મલમની પટી બનાવીને એ ઉપર મુકવી,
ને આજુ કઠણ હોય તો એ ઉપર પાકની લેપડી બાંધ્યા કરવી, ને
દીવસમાં બેવાર એ પટી ઉખેળીને કકડો કાઢીને ઉના પાણીએ
અથવા મેથી અને કાંચકીની જડને ઉકાળી એ પાણીએ ધોઇસા
ફ કરી નવો કકડો તથા પટી મુકવી જ્યારે રૂઝ ઉપર આવે ને પરૂ
અથવા પાણી આવતુ બંધ થાય ત્યારે પેલો કકડો મુકવો નહી,
ને એના ઉપર સરખુ કહ્યુ મીણ તથા તેલને ગરમ કરીને તેસા
દા મલમની પટી મારવી, ને રૂઝાવવું અને એ ધણીનો ઝા
ડો કબજ રેહેતો હોય તો હલકો જુલાબ આપવો, અથવા જુલ્લા
બની દવા ભરી ઝાડાની વાટે પીચકારી આપવી, તેથી જુલાબ
થશે માટે પેટ હલકુ પડસે, ને રોગની કસર નીકળી જસે, ઉપ
ર લખેલી બેરજી (રાજન) ના મલમથી ઘણોજ ફાયદો છે,
જો નાની સરખી બદ કે ફુંબલ થયુ હોય તો તેના ઉપર એમ
લમની પટી મારી હોય તો એ દરદને વેરી નાંખે છે ને બ
દ પીગળી જાય છે તુરતનો અથવા થોડા દાહાડાનો અંતરગળનો
રોગ હોય તેના ઉપર એ મલમની પટી મુકી હોય તો તેથી ફાય
દો થાય છે માટે એ મલમ બનાવવાની રીત ઉપર લખી છે,
તે પ્રમાણે બનાવી ઘરમાં તઈયાર રાખવો, કે જ્યારે જોઇએ
ત્યારે તરત કામ આવે.

બગાસાંનો ઉપાય

માણસને કોઈ વેળા બગાસાં ઉપર ઉપરી આવે છે. બગાસું એટલે જે માણસ [illegible] પણ થઈને મોઢું! એવો આવે જ થાયછે તે તેનાં [illegible] તેનાં પેટનું કારણ એ જે રાત્રીએ નિદ્રાનો [illegible] થાયછે. એટલે બગાસાં આવેછે. માટે વેળા થઈ એટલે સુવાનો [illegible] કરવું. એટલે બંધ પડે છે તે કોઈ પ્રકારના [illegible] દિવસે બગાસાં આવે એટલે સુવું જોઈએ [illegible] બંધ પડે છે. એ રીતનાં બગાસાં તો [illegible] આવે છે. પણ ઉંઘ [illegible] બગાસાં ઘણાં [illegible] આવે [illegible] મનમાં ચિંતા થયેથી જાણવી ને તે રોગનું કારણ છે માટે તેને હળવે [illegible] આપવી ને સુસ્ત મટે એવું [illegible]

ઓડકારનો ઉપાય

ઓડકાર ઘણી જાતનાં હોય તેમાં મુખ્ય બે જાતના છે; એક તો ખાધા પછી તરત આવેછે, તે ખાધેલું પચાવવાની નિશાની છે. બીજું અપચો એટલે ખાધેલું અન્ન ન પચ્યું હોય તેથી આવેછે, ને ખાટા આવેછે. માટે તેનો ઉપાય આ ચોપડીમાં અજીરણના ઉપાયમાં કહ્યા પ્રમાણે કરવાથી મટશે.

બદનો ઉપાય.

માણસની જાંઘના બંને કાતરાઓની ઉપર અથવા એક કાતરા ઉપર લાંબી કેરીના જેવી ગાંઠ થાયછે તેને બદ કહે છે. પણ કોઈ વેળાએ માણસને ગુંદવાથી ફલાંગ મારવાથી ખાડામાં પગ પડવાથી [illegible] દોડવાથી ઘણું ચાલવાથી ભાર ઉચકવાથી અથવા બીજાં એવાંજ કારણોથી જ થતાં કાતરામાં ગાંઠ ઘાલે છે તે ગાંઠ ઉપર સેહેજ ઓસડ ચોપડવાથી મટી જાય છે. એ બદ વધતી નથી કે [illegible] દુખ આપતો નથી. એ વેળા તાણ એવી જાણવી પણ જે ગરમીના રોગથી બદ થાય છે તે પ્રથમ ટાંકી (ચાંદી) થાય છે ને તેનું જોર વધેથી તેની વેળા ઘાલે તેનું નામ બદ અગર પરમાનું દરદ જોરમાં હોય એથી પણ થાય છે. અને કોઈને પગમાં વાગે પણ થાય છે માટે તેનું ઓસડ કરવું. જો [illegible] કરે તો એ રોગ ખુશીયાની નિચે અથવા પેટમાં ઉતરે ત્યારે ઘણુંજ હેરાનગતી પામે છે. માટે તેનું ઓસડ તાકીદ [illegible] મનમાં કરવું.

પ્રથમ તો જયારે બદ જોર કરે ત્યારે તારે ઉતાવળેથી બત્રી ણવાર જળો મુકાવવી જઓ છુટયા પછી એરંડીના મલમની પ ટી મારવી એ મલમ બનાવવાની વિગત—એરંડી (રાજન) રૂ. ૫) ભાર પીળુમીણ રૂ. ૫) અળશીનું તેલ રૂ. ૫) ભાર પ્રથમ મીણને એક વાસણમાં ઘલી દેવતા ઉપર ઉનુ કરવું પછી મી ણ એ ગળી જાય ત્યારે એરંડીના બારીક ભુકો તેમાં નાંખવો તે ઓગળીને એકરસ થાય ત્યારે તેમાં તેલ રેડવું ને એને ધીની આંચમાં રાખી થોડીવાર પછી નીચે ઉતારી બારીક લુગડાએ ગ ળીને એક કાચના ડબામાં રાખવો પછી એ મલમની પટી માર વી. એ મલમ ઝેરવા સારૂ તથા પીંગળાવવા સારૂ ગણુ જ ફા યદા કારક છે, બદવાળા રેગી માણસને ફરવા મરવા દેવુ નહી સુ ડી સુ વુ એ રીતે કરયા છતા પણ જો બદની અંદર પરૂ થવા માંડે ને માલમ પડે કે પાકશે; તો અળશીના બીજનુઅ થવા બાજરીના લોટનુ ચણાના લોટનુ પાઉનુ કે ખમીરી રોટી નુ પેટીસ દુધ તથા પાણીમાં પકાવી એની જાડી લેપડી કરવી દીવશમાં ત્રણચારવાર ઉપર બાંધ્યા કરવુ, પછી પરૂ સારી પેઠે થએલુ માલમ પડે ત્યારે પોતાની મેળે ફુટવાની વાટ જોવીન હી એ પોતાની મેળે ફુટતાં ઘણાં દીવશ થશે તેથી અંદર વધા રે સડો લાગશે માટે પરૂ થયેલુ માલમ પડે કે તરત મોહોટા ન સ્તરે અથવા અસ્તરાએ ચીરાવી પરૂ વેહેતું કરવું પણ તેની ચીરતી વેળા કાપ લાંબો મુકવો, કારણ કે બધુ પરૂ જલદીથી બહાર નીકળી આવે પછી એક સફેત જુના ઝીણા લુગડાની બત્તિ કરવી એ બદના કાપમાં સમાય એવી કરીને એની ઉ પર એરંડીના મલમ તથા ઈંડાની જરદી એ બેઉ મેળવીને તેમાં પેલો કાકડો મલમ મલમ વાળો બદના છેદમાં મુકવો કે પેલો છેદ રૂઝી ન જાય અથવા ઝીણાં જુના લુગડાના દોરા ઘણાક કાહાડીને પેલા છેદમાં રહે એવું મોહોડુ ચોકસ કરીને એને પેલા મલમમાં સારી પેઠે ખરડીને રૂપાની સળીથી દબીવીને છેદમાં ઘા લવો. તે કુચો નરમ રાખવો કઠણ કરવો નહી. દીવશમાં બેવા

તે કાકડો અથવા કુચો અને પટી બદલવી બદલતી વેળા કાંચકીના પાંદડાં અથવા મેથી ઉકાળીને તેના પાણીથી તે સઘ ળી જગા ધોઇ સાફ કરીને કકડો તથા પટી મુકવી બદને ચીરી ને વેહેતી કરયા પછી પણ તેના આજુબાજુની જગા ઘણી કઠ

ણ હોય તો ફરીથી તે જગો ઉપર જળો મુકાવવી ને ત્યાર પછી ઉપર કહેલી લેપડી કાકડો તથા પટી મુકી એના ઉપર બાંધવા કરવી જ્યાં સુધી એ બદની ગાંઠ બધી સાફ થાય ત્યાં સુધી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કરી વેહેતી રાખવી કદી બંધ કરવી નહી.

કેઇ વેળા બદ ફુટયા પછી અથવા ચીરયા પછી એ બદની ધારોની કોરો સડિને ઉપર માંસ નીકળી આવેછે ત્યારે એની ધારોને લોઢું ધીકાવીને ડામી નાંખવી, કદાપી ડામવાનુ નહી બની જકે તો બરાંડી (દારૂ) માં પાણી ભેળીને તેનાં પોતાં બળીને મુકવાં પછી તે સડેલુ માસ સારૂ થાય ત્યારે મીણ તથા તેલ એ બેઉ ઉના કરીને તેના મલમની અથવા ગામઠી કાળા મલમની પટી ઉપર મુકયા કરવી, પણ તેમાંનો સઘળો રેસ ઝરીને સાફ થાય ત્યાં સુધી રૂઝ ઉપર લાવવું નહી કદાપી દઝવાનો મલમ મુકે તો પણ કાંઇ રીતે રૂઝ આવે નહી ને વધ્યા કરે અથવા માંસ સડયા કરે તો પછી મોહોડુ આપવુ કે બદ પોતાની મેળે સાફ થઇને રૂઝે, ત્યાં સુધી મોહોડુ ગળતું રાખવું ને મોહોડુ વળ્યા પછી કડવતની દવાઇ નજર પોહોચાડી આપવી.

કદાપી બદની ગાંઠ નબળી હોયે ને કાંઇ વધારે જોર નહી હોય ને ધારયામાં આવે કે બેસાડયાથી દુખ નહી થયનો તેનૂ બેસાડવા સારૂ બેદાની સફેતી કપડાં ઉપર ચોપડીને તેની પટી મુકવી કે તેથી પણ બદ પીગળી જસે એ મલમથી ગળાવામાં ઘણોજ ફાયદા કારક છે પાકુ દુબલ કે બદ• થવામાં હૈ કે તુરત એ મલમની પટી મુકવાથી બેશી જસે.

બીજો ઉપાય મોતીની છીપને બાળીનૂ રાખ કરવી પછી તે રાખ બરાબર ટંકણખાર ફુલાવીને રાખમાં નાંખવો, પછી એબંનેને તેલમાં નાખી ગરમ કરવું. પછી એમાં થેડુ એક સફેત સાચુ મીણ, બતીનુ મીણ નાખવું ને ગરમ કરવુ એટલે મલમથસે પછી તેની પટી મારવી કે તરત બેશી જસે.

એક અંગરેજી વઇદ

સંવત ૧૬૫૬ ની સાલ સુધી ઇંગરેજ લોકો હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા નહોતા પણ સંવત ૧૬૫૮માં ઇ ગલાંડની રાણી ઇલીઝાબેથના વખતમાં મી० હોક નામના એક ઇંગરેજને મોટી ફરમાન આપી શ્રી હિંદુસ્તાનના

મહમદ અકબરશાહ ઉપર આગરે મોકલ્યો એટલે બાદશાહે ફા
સેથી હીંદુસ્તાનમાં વેપાર કરવાની રજા આપી તે વખતથી ઇં
ગરેજ લોકોનો પગ આ દેશમાં થયો ને ઇગરેજની કંપની હિ
દુસ્તાંનમાં વેપાર ચલાવવાને વાસ્તે ઇંગલાંડની રાણી સાથે ઇજા
રો કરી મુકરર ગઇને સુરતમાં કોઠી કરી.

પોરતુગીજ લોકો ઇગરેજો કરતા ૧૦૯ વરસ અગાઉ આ
દેશમાં પેઠેલા હતા તથા ઇંગરેજો કરતા તેઓનું બળ વધું હતું
પણ સંવત ૧૬૮૭માં શાહજાહાન બાદશાહે ગાળી ગેડે ત્યાર
પછી આઠમે વરસે તેની છેડીને તાપત રેહ્યો ન સુરતની
ઇંગરેજી કોઠી વાળા ડાકતર બટને ગાદશાની બેટી સારી કરી ઉપર ખુ
શી થઇને બાદશાહે ઘણું ઇનામ હિંદુસ્થાનમાં તમામ ગામે આ દે
શ એક દમડી પણ જકાત આપ્યા વગર વેપાર કરવાની પરવા
નગી આપી ત્યાર પછી બંગાળાના સુબાની બેગમ પણ ડા
કતર બટને દવાથી સારી કરી તેથી નવાબે ઇનામ આપી હુ
ગલી બંદરમાં કોઠી કરવા દીધી તથા બીજી ઘણી રીતે ઇગરે
જોને મદદ કરવાને કબુલાત આપી તથી ડાકતર બટન બહુ
ખુશી થયો કેમકે એને જે જોઇતું હતું તે પાન સાફ થયું પછે
સંવત ૧૭૧૬ની સાલમાં હુંમલાના સોદાગર સોદાગર જોગ્યા
નકે આરંગજેબ બાદશાહના વખતમાં કલકતું સુતાનતી ને ગોવિં
દપુર નામના ત્રણ ગામડાં બંગાળાના સુબાની તામસોઇ તેમાં ઇ
નસાફ વગેરે ચુકાવવા લાગ્યા ને તેને કોલ કોટ બનાવી એવો ર વ
સાવી લીધુ તે અગાઉ ઉપર લગભગ ત્રણ ગામડાની થઇને રૂ.
૧૨૦૦) ની ઉપજ વરસે દહાડે ઉપજતી હતી ત્યાર પછે બીજા
મુલકો લેવા માંડયાં તેની પેહેલા ઇગરેજી રાજને તામ હિંદુ
સ્તાનમાં એક તસુ પણ જગા નહોતી તેજ કલકતું ગામડું આજ
લાખો રૂપીયાની ઉપજનું અને ઇંગ્લંડના જેવું રાજધાનીનું શેહેર
બની રહેલું છે એ સરવે મહેરબાન ડાકતર બટનનું છે માટે એ ના
મદાંકિત ફિરંગીને ધન્યછે કે જેણે પોતાના ઉપકાર ગણીના ગુણે
આ આ દેશને લાભ કર્યું

એ ઉપરથી એવું સમજવું કે ઇંગ્રેજી વેપારથી પણ આવા
મોટા ફાયદા રાજ્યને થયાછે ને તેના અપકારથી મહા અદભુત
આપણા દેશને થાયછે ને માટે ઇંગ્રેજી આકતરના [illegible]
ની તેમજ આ ચોપડીમાં લખેલા દાખલા [illegible]

ણુ સારો ફાયદો થશે.

વીરૂફાટીક તથા મમા ટાંકીનો ઉપાય

જેને પ્રથમ ચાંદી તથા પરમીયો થયો હોય તે તે ધણીને ઓસડ કરવામાં કસર રહી હોય તેથી રોગની અસર રહી જાય તેથી લોહીનો ઘણો બિગાડ થાયછે તેથી આખી શરીરે વીસ્ફટક નિકળી આવે છે. તેનો ઉપાય નિચે લખ્યા પ્રમાણે; રસકપુર તોલા ૪ લેવો ને તેને પેહેર ૮ સુધી ખલ કરવો પછી ગાયનુ ઘી શેર ૦॥ લઇને તેને ૧૦૮) વાર પાણીએ ધોઇને એમાં પેલો ખલ કરેલો રસકપુર નાંખી મીલાવીને તમામ શરીર ઉપર ચોપડવાથી એ રોગ મટી સરૂ થશે પણ એ ઓષડ શરીરે ચોપડયા પછી દીન સાત સુધી નાહાવુ નહીં, તથા પાણી અડકવા દેવુ નહી.

બીજો ઉપાય—મનશીલ રૂ, ૨) ભાર, ખલ કરીને એમાં માંખણ મેળવીને શરીર ઉપર ચોપડે તો શરીરનો રોગ સરૂ થાય છે એ રોગવાળાને ખાવાની દવા આ ચેપઠોમાં ખુજલાના ઉપાયમાં મજીઠનુ ચુરણ લખેલુ છે તે ઉના પાણી સાથે આપવુ એ રોગવાળાએ તેલ મરચુ હીંગ આમલી કચો કેરી કેરીનુ અથાણુ વગેરે જે અવગુણ કરનારી ગરમ ચીજો છે તે ખાવી નહી આથી વેહલો ગુણ થસે.

અજીરણુ (બદહુજમીનો) ઉપાય

કોઇ માણસને જઠરાગ્નીની મંદ પડે છે એટલે તેને ખાધેલુ પચત નથી એ રોગ ઘણા કારણોથી થાય છે ને તે ઘણા પ્રકારના હોયછે તેમાં એકતો ખાધા પછી પેટ ફુલે ને માથુ દુખે બીજુ જમે તે પછી છાતી ઉપર બોજો લાગે તથી ખાટા આટકાર આવે ને પેટ ચડે પેટમાં ચારે બાજુએ દુખે ને ગરગડાટ થાય. ખરાબ વાસ રહે. એ ચિન્હો અજીરણ વિકારના છે માટે એ રોગ વાળાને રાત્રી દીવસ કાંઇ ચેન પડે નહી માટે તેને હલકો જુલાબ પ્રથમ આપવો એની વિગત.

રેવચિનો ચિરો માસા ૪ તજનો ભુકો માસા ૪ શાહીતનીએ બિયો માસા ૪ વિલાયતીસબુ માસા ૪ એ સર્વે ચિજોને ખુબ બારીક ખાંડીને બરીક વસ્ત્રે ચાળીને એની ૬૦ ગોળીયો સરખે વજને બનાવવી તે ગોળીઓ ૨ થી સાત સુધી દરરોજ રાત સુતી વખત ઉના પાણી સાથે ગળવી કહાપી એ

ડો સાફ નહી આવે તો વધારે ગળવી તેથી ઝાડો સાફ આવી સારૂ થશે કદાપી એટલી ગોળીયો આપતાં ઝાડો સાફ ન આવેતો વધારે ગોળીઓ આપવી, એથી કસર નીકળીને સારૂ થશે.

જેને જમ્યા પછી છાતી ઉપર ખોટું લાગતુ હોય તેને રેવંચી ની ખટાઇનો ભુકો માસા. ૯ ઇંદ્રવયાણુંની જડનો ભુકો તો૦ ૧ સુંઠનો ભુકો માસા ૮ એ સરવેને ઝીણુ ખાંડી ચાળીને ચુરણક રી રાખવુ ને જ્યારે છાતી ઉપર ખોટુ લાગે ત્યારે તેમાંથી તો૦ ૧ ને આશરે ટાહાડા પાણીમાં ફકાવે તો તેથી શાંતી થાય.

ઘણુ અથવા ભારે ખાણું ખધાથી અજીરણ થયુ હોય અથ વા ઉજાગરો કર્યાથી કે ખાઇને તરત સુતાથી અજીરણ થયું હોય તો ખાટા ઓટકાર આવે. પેટ ફુલે, પેટમાં દુખ. ઝાડો થાય, ઓ કારી આવે, એના ઉપાય એ છે જે ખાધા પછી ચાર કલાકની અં દર એવુંબન્યુ હોય તો ઉલટીનું ઓસડ આપીને ખાધેલું ઓકા વી કાહડવુ. ને કદાપી ચાર કલાક પછી એવું થયું હોય ને ઝા ડે કબજ હોય તો કાચું ચોખુ દિવેલ તો. ૨ાા લઇ તે મધે આ દાનો રસ તોલો ૦ાા નાંખીને એક રસ કરી પાઇ દેવું તેથી ઝાડો સાફ આવશે, એટલે પેટ હલકું પડશે તે પછી શરીરમાં કૌવત આવવાનું ઓખડ બીજે દહાડે આપવુ

એલચીનાણા સાત, સુંઠ, સફેત મરી, કોસમ, પીપળીમુળના ગંઠોડા, ઝીણી પીપર એ સરવે વસાણાં એક એક માસો લઇને તેને ઝીણા કરી તેમાં મધ નાંખી ચટાડવુ કદાપી ઝાડો સાફ ન આ વ્યો હોય તો તેમાં સસોણી માસો ૧) નાંખવો એટલે પેટ સાફ આવશે.

મલમ બનાવવાનિ રિત.

બદ, પાકું ગડગુમડ, સડો, જખમ, છાગલો અને એવાંજ શ રીર ઉપરનાં બીજા દરદાને પકવીને ઝેર વીકાર કાડલા માટે આ ઉતમ પ્રકારનો મલમ બનાવવાનો રીત.

એ મલમ ઝેર વીકાર કાહાડને લુગડાના કકડાનેચોપડીને હરેક જખમમાં ઝેરવવાનો મુકરના કામમાં આવેછે. તથા નકાગે મવાદ ખેંચી લાવવાને તથા પકસવાને ઘણો સારો છે, માટે તે બનાવવાની રીત નિચે લખ્યા પ્રમાણે છે.

પીળો બેરંજી જેને રાજન કરીને કહેછે તે શેર ૧) તથા પી ળુ કાચુ મીણ શેર ૧) તથા તલનું તેલ શેર ૧) એ ત્રણ વાના [illegible] મીણ એક વાસણમાં નાંખી ચુલે મુકવું ને તે આ

ગળે એટલે તરત બેરજીનો ભુકો નાંખી હલાવ્યા કરવુ, પછી તે એક રસ થઇ જાય ત્યારે તેમાં તેલ નાખી હલાવવું તે હલાવતાં એક રસ થાય ત્યારે તરત નિચે ઉતારી પાતળા લુગડાએ ગળી નાંખવું કદાપી મલમ કઠણ કરવો હોય તો તેલ થોડુ નાંખવું પછી પાકુ અથવા બંદ થવા માંડે એટલામાં એ મલમની પટી મારે તો આજારને પીગળાથી બેસારીદે. એ મલમનું નામ અંગ્રેજીમાં બીજલીકનનાઇન્ટ કરીને કહે છે,, એ મલમ ઇગ્રેજી છે.

બીજો મલમ—શરીર ઉપર જખમ ચાંદી તથા છાગળો તથા સડો અને ગડગુમડ એ સરવેને રૂઝાવીને અંગુર લાવવાના કામમાં આવેછે માટે તે બનાવવાની રીત.

ત્રીજો મલમ બનાવવાની રીત મોરથુથુ તોલા ૨, સફેત મીણ તોલો ૦।। પારો તોલો ૦ બોદારશિંગ તોલો ૦।। સફેત કાથો તોલો ૦।। સગે જરાહત તોલો ૦।। એ સરવેને ખાંડી બારીક કરીને કાંસાની થાળીમાં નાંખી તેમાં ગાયનું ઘી નાંખીને લીબડના શોટાએ ઘુંટીને મલમ કરખ. પછી તેની પટી કરીને જખમ ઉપર મુકીએ તો હરેકે જાતનો ગમે તવો કઠણ જખમ હશે તો તેને પણ રૂઝાવી સારૂં કરશે.

ખરજવાને મલમ—હિરાંદખણ શેર ૦। મીણ શેર ૦। ૨ સકપુર તોલા ૨) ઘી શેર ૦। એ સરવેમાંથી પેહેલું મીણને વાસણમાં નાંખીને ચુલે મુકવુ પછે તે પીગળે એટલે ઘી નાંખવું ને પછી બાજી ચીજો વાટીને નાખવા ને તેને હલાવીવી એક રસ થાય એટલે નિચે ઉતારીને એક વાસણમાં ભરી મુકવો. પછી તેને ઉપર લખેલા દરદ ઉપર ચોપડવાથી દરદ મટી જશે.

પક્ષઘાત (લકવા) અથવા અરધાંગ વાયુનો ઉપાય

જેને લોકો પક્ષઘાત કરીને કહેછે. કેટલાએક કપવાયુ તથા લકવો કહેછે. અરધાંગ એટલે જે અરધા અંગને નુકશાન પેહાંચે છે એ રોગનો પરીક્ષા એ છેજે એક તરફનો હાથ અથવા હાથ ને પગ બંને રહી જાય અથવા અરધું અંગ રહી જાય અથવા લુલુ થઇ જાય તથા કોઇનું મોહોડું બંધ થઇ જાયછે તેથી બોલાતું નથી ને કોઇનુ એકલુ ડાચું ફરી જાયછે, એકલું ડાચું ફરવાના રોગને લકવો કરીને કહેછે એ લકવો તથા અરધ અંગનો રોગ બે પ્રકારથી થાયછે એક તો હવામાં ખુલ્લુ સુવાથી અથવા બેઠાથી અને નઠારો વાયુ શરીરને લાગવાથી એકાએક એ રોગ

થછે. એ રોગ વાળાની નાડી ઘણી નબળી ચાલે નહી ને ઝાડો કે બજ રહે એ ખરાબ હવા લાગ્યાથી ઉત્પન થએલા અરધાંગના રોગને ઓસડ કરવાથી સારૂ થાયછે.

બીજી જાતનો અરધ અંગરોગ—અંગરોગથી, મગજમાંથી તથા રસનીકાંના ઉપદ્રવથી થાય છે તેની પરિક્ષા એ જે ન રોગ વાળાની નાડી ઘણી નબળી ચાલે તથા મગજમાં ગભરાટ થાય તેથી જાણવુ જે એ રોગ અંગરોગથી મગજમાં ઉઠેલો છે ને એ ને ઓસડ તથા ઉપાય લાગુ પડતો નથી હવે એ બંને જાત ના રોગના ઉપાય એકજ જાતના છે

એ રોગવાળાને નીચે કહેલી રેવંચીના શીરાની મેળવણીની ગોળીઓ આપવી તેથી ઝાડો કબજ હશે તે ચાલશે તો તથી ફાયદો થશે

રેવંચીનો શીરો માસા ૪ શિકોતરીયો એળીયો માસા ૪ તજ નો ભુકો માસા ૪ વિલાયતી સાબુ માસા ૮ એ ચારેને ખાંડી કપડ છાણ કરી તેમાંથી સાડ ગોળીઓ વાળવી પછી તેમાંથી બેથી તે સાત સુધી, હરરોજ રાતરે સુતી વેળા ગળાવવી કદાપી એટલા થી ઝાડો સાફ નહી આવે તો વધારે ગળાવવી.

બીજુ નીચે કહેલી રોઇબાબની ગોળીઓ પણ એ ઉપર આપે તો ગુણ કરે છે.

રેઇબામ માસા ૮ શિકોતરીયો એળીયો માસા ૬ હિરાબોળ માસા ૪ ઇસેન્સ આવ પેપરમીન્ટ ટીપાં ૩૦ એ ત્રણે જણશ ને બારીક વાટી વસ્ત્રગળ કરીને તેના ભુકામાં પેપરમીન્ટના ટીપા ૩૦ મુકીને ફરી વાટીને તેમાં ગોળી વળાય તે સુમારે થોડુક પાણી નાખી ખલમાં વાટીને તેની વટાણા જેવડી ગોળીયો વાળવી પછી એમાંથી સવાર સાંજ બે વખત બે માસાને આશરે ગોળીયો વળાવવી એથી એ રોગની શાંતી થશે અને એ રોગવાળાને નિચે કહ્યા મુજબ ઓસડ શરીર ઉપર ચોપડતાં રહેવું.

છોલા કાહાડેલી રાઇ તોલા ૨૫ ટરપેનટાઇનતેલ રા ભાર, અથવા નબ તેલ હોય તો પણ સારૂ તલનુ તેલ રૂ ૧૦ ભાર, એ ત્રણેને મેળવીને જે હાથપગ રહી ગયો હોય તેની ઉપર એક દીવશમાં બે ત્રણ વાર જોરથી મસળવુ એથી ફાયદો થશે.

ઊંઘમાં પેશાબ થતો હોય તેનો ઉપાય

ઊંઘમાં પેશાબ થતો હોય એનો ઉપાય એ છે જે ટાઢાડતી મે

મસમમાં પેશાબ થઇ જતો હોય તો ઇસબગુલ ઘી તથા ખાંડ એ ભેગાં કરી ખાય તો આરામ થાય ટાહાડના મોસમ પુરી થાય ત્યાં સુધી એ ઓસડ ખાવુ પણ ગરમીના દાહાડામાં એમ થતુ હોય તો ધાણા પઇશા ૧ ભાર, ખાંડ પઇશા ૪ ભાર, ધાણાને ખાંડી ભુકો કરી ખાંડ સાથે ફાકે તો આરામ થાય.

પેશાબમાં તનખ તથા જલનનો ઉપાય

પેશાબમાં તનખનો રોગ વાદી થયો હોય તો ડુંટીના નીચે તથા ઇંદ્રીને મોહડે દરદ ઘણુ કરે તેનો ઉપાય એ જે એલચી પઇશા ૧ ભાર, અરડુસો પઇશા ૧ ભાર પાખાણ ભેદ પઇશા ૧ ભાર સફેત એરંડાની જડ પઇશા ૧ ભાર, સલાજીત પઇશા ૨ ભાર, આમલસારો ગંધક પઇશા ૧ ભાર જવખાર પઇશા ૧ ભાર, એ સરવે જણશો વાટી બારીક કરી ચાળીને દરરોજ સવારે પઇશા ૧ ભાર ફાકી મારી ટાહાડા પાણીમાં ઉતારે તો પેશાબ બળતરા મટી જશે.

એ રોગ ગરમીમાંથી થયો હોય તો એની નિશાની એ છે જે પેશાબની વખતે આતળ બળે (આંતળ એટલે ઇંદ્રી) પેશાબ ગરમ લાલ હોય તો રોહડુ અંદરથી સુકાય પાણીની તરશ ઘણી લાગે તેનો ઉપાય એ છે જે હરડે મોટી ગંધક તથા પાખાણ ભેદ સલાજીત કાકડીનાં બીજ, એમાંથી હરેક જણસ માસો ૧ ભાર લેવી. પછી શેર ૬ પાણીમાં ઉકાળી તેનુ પાણી શેર ૧ રહે ત્યારે લુગડે ગાળીને તેમાં મધ પઇશા ૧ ભાર મેળવીને હફતા ત્રણ સુધી પીએ ને તે ઉપર તેલ, મરચુ હીંગ આમલી ઘઉં ભારે છે માટે તે પણ ન ખાય. એ પ્રમાણે કચરી પાળીને ઓશડ કર્યાથી આરામ થાય.

જો એ રોગ બલગમથી હોય તો ઇંદ્રીમાં દરદ તથા સોજો હોય ને પેશાબ અટકતો નિકળે માટે એનો ઉપાય એલચી, અરડુસો, પાખાણભેદ, સફેત એરંડાની જડ ચીનીકબાલા ને ગોખરૂ એ સરવે ચીજ માસા ૩ ભાર લેઇને એને પાણી શેર ૪ માં ઉકાળીને શેર ૧ પાણી રેહે ત્યારે એને લુગડે ગાળીને એમાં સાકર તથા શીલાજીત નાંખીને હફતા ૪ સુધી પીએ તો આરામ થાય જો એ દરદ બલગમથી ગરમીથી વાદી કે સનેપાતથી થયું હોય તો તે ટાહાડની મોસમમાં જાદે થાય તેથી ઇંદ્રીના મોંમાં આગ લાગે એવુ દરદ થાય કે જાણે ઇંદ્રીમાં મેખ (ખીલી) ઠોકી હોય

એમ થાય ને સફરામાં પણ દુખે માટે એ રોગ કયામાં ભેદાઇ ને જુનો થયો પછી જવે મુશકેલ છે માટે થતાંજ ઉપાય કરવા.

સાપના જેહેરનો ઉપાય

સાપ ઘણી જાતના છે તેમાં કેટલાક એવા તો જેહેરી છે કે માણસને ડસે કે સવા ઘડીમાં જેહેર ફરી વળે છે માટે તેનો તથા બીજા જેહેરી જનાવર ડંસનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે.

૧ જે વેળા ડંસ કરે તેજ વેળા ડંસથી એક આંગળ ઉપર દોરી અથવા પાટી અથવા પાટાએ ખુબ મજબુત તાણી બાંધવુ કે જેથી જેહેર માંસમાં ન જાય ને અંગમાં ચઢી સકે નહી,અથવા બળતુ લાકડુ લેઇને ડંસેલી જગાને સારી પેઠે બાળીનાખવી અથવા તે જગાનુ માંસ કાપી કાહાડવુ તથા એ જગોનેવેહેતી કરવી કે એથી જેહેર નીકળી જશે અથવા એ ન બને તો તુરત બીજા માણસ પાસે તે ડંસેલી જગાને ખુબ ચુસાવવી, ચુસતાં મોમાં પાણી ભરાય કે તુરત થુંકી નાંખવુ એ પ્રમણે અરધા કલાક સુધી ચુશીચુશીને થુંકી નાંખવું એક ચુસતા થાકે તો બીજા પાસે ચુસાવવું પણ ચુસનારાએ ઘણી ખબડદારી રાખી ચુસવુ કે પેતાના ગળામાં થુક જરા પણ ઉતરે નહી ચુસનાર તગતનો જમેલો હોય તો ઘણોજ ફયદો છે અને ચુસનારને સકો અથવા ઘીના કોગળા કરાવતા રેહેવુ આ ઉપાય જો તુરત બની સકે તો ઘણો ફાયદા ભરેલો છે તેમ કરેથી જેહેર નીકળી જશે ચુસનારના મોમાં ચાંદાના અથવા ગરમીના ફોલા થયા હોય તો તેણે ચુસવુ નહી બીજા પાસે ચુસાવવું કેમકે ગરમીવાળાને નુકશાન કારક છે માટે સાફ માહોડા વાળાએજ ચુસવુ.

લુખરજ ખુજલી નો ઉપાય.

'લુખ'જ (લુખસ) બે જાતની થાયછે, તેમાં એક લુખી એટલે શરીર ઉપર ફોલા થયા વગર ખાલી ચળ બહુ મીઠી આવે તેથી એ રોગવાળો પોતાને અંગે ખુબ વલુરી નાખે તે વખત તેને સારૂ લાગે પણ પછી બળતરા બળે તે લુખસ

બીજી. ખુજલીના શરીરે હરેક જગોએ પ્રથમ ધોળા અને પછીથી પીળા ફોલ્લા થઇ તેમાં પરૂ ભરાયછે. માટે એ ખસવાળાને પ્રથમ કાચા દિવેલનો જુલાબ આપવો. ને તે પછી ઉનાબ દાણા ૭ સાપરા ૨ાા ભાર તથા સાકર ૨ાા ભાર એ ત્રણે જણસને ઉકા તેનું પણી દરરોજ પાવું ને તેના શરીર ઉપર ગધક બાં

રીક કાઢીને તેમાં મીઠુ તલનું તેલ નાંખીને શરીર ઉપર ચોપ ડે તો લુખ જ મટે થયાં મનસત રૂ ૩ ભાર, ખુબ ઝીણો કાજળ જેવો કરીને ગાયના ઘી શેર ૧) માં મેળવીને ઉનું કરવું પછી એક વાસણમાં ટાહાડુ પાણી ભરી તે ટહાડા પાણીના વાસણમાં પેલું ઉનું કરેલું નાંખી તે વાસણમાંથી તમામ પેલું ઘી લેઇ લુખરજના ધણીના શરીર ઉપર મસળે તો તમામ રોગ મટે. બીજું. ગંધક પૈસા રા ભાર બાવચી પઇસા ૪) ભર સંચળ પઈસા રા ભાર એ ત્રણેને ઝીણું કરી ગાયના ઘી શેર ૧) મા મેળવી પછી દિવસ ૭ સુધી શરીર ઉપર મસળે તો એ રેગ મટી જશે. હવે સુકી લુખરજ વાળાને પ્રથમ હલકો જુલાબ આપવો પછી પારો રૂ ૧) ભાર ગંધક રૂ ૧(એ બેને ધતુરાના પાંદડાંનાં રસ માં મેળવી ખલ કરીને શરીર ઉપર મસળે તો લુખરજ મટી જશે ત્રીજુ મોગરેલ તેલની અંદર લીંબુનો રસ નાંખી ચોપડે તો તે થી પણ ગુણ થશે.

ચોથું— ઊંટીયો ગંધક હરતાળ એ સુધી દ્દ તેલમાં મેળવીને દરોજ શરીર ઉપર મસળે તો લુખરજ મટેછે. પાંચતું સુખડનુ તેલ તોલો ૧) તથા કપુર તોલો ૧) વાટી તેમાં નાંખીને પછી લીંબુના રસ તોલો ૧(નાંખી સરવે ભેળું કરી ચોપડે તો તરત મટી જશે. છઠું આમળસારો ગંધકનો ભુકો માસો ૧) મધમાં અથવા સાકરનાં શીરામા મેળી ખતી તે દિવસમાં બેવાર ખાય તો ફાયદા કારક છે. સાતમું મજીઠ પઇસા ૨) ભાર સાકર પઇસા ૨) ભાર સુનામખી પઇસા ૧) ભાર જીરૂ પઇસા ૧) ભાર એ સરવેને બારીક ખાંડી તેનાં પડીકાં ૭ કરવાં પછી સવારના પડીકુ ૧ તથા સાંજનાં પડીકું ૧ ઊના પાણીમાં ફાકે તો તેથી ઝાડો સાફ આવશે. તેથી એ રોગ તરત મટી જશે.

પથરીના ઉપાય

જેને પથરીનો રોગ થયો હોય તેને પથરી આડી આવ્યાથી તકલીબ થનો નહી તો તેણે નિચે પ્રમાણે કરવું

મોહોટી હરડે બેહેડાં પાખાણભેદ, ગરનાળો, ધમાસો' ધોળા ગોખરૂ, કાકડીનાં બી એ સરવે વસાણાં બરાબર વજને લેઇ ભૂખરૂ કરી પાણીમાં ઉકળવું ખુબ ઉકળી રહે એટલે નિચે ઉતારી, ગાળીને એક બાટલીમાં ભરી મુકવુ પછી દરોજ સવારે પાચેતો પથરી પલળીને તેનો ભુકો થઈ જશે તેથી સરૂ થશે એ રોગ ।

જો તાજા મુગા ખાય તો વધારે ગુણ દાયક છે.

બીજો ઉપાય—ટંકણખાર, બારીક વટી એનો ભુકો ટાઢાડા પાણીમાં ફાકે તો પથરીના રાખની માફક ચુરેચુરા થઇ જાય, પણ એ રોગ વાળાને દુધ, ગોળ, મીઠાઇ, ઘી, વિગેરે ભારે ચીજકાંઇ ખાવા દેવી નહી ઉપરના ઉપાય કરતાં તફાવત ન પડે તો અંગરેજી દાકટરી કાલેજમાં પાસ થએલા નામાંકિત ડાક્ટર પાસે ચોરાથી કહડાવી એના હાથથી સારૂ કરવવું.

નાહાંના બાળકની સંભાળ.

નાહાના બાળકની બધી વાતે ઘણી તપસ રખવી એ તેના માઆ બાપનુ કામ છે, તેમાં પણ વધારે તપાસ માને રાખવાની છે બાળકને ધવણ સારૂ અને નિરોગી આવે તે સારૂ પોતે ખોરાક સાદો અને હલકો ખવો ને એને ધવરાવવાની ઘણી તજવીજ રાખવી જ્યારે પુરૂષનો સંગ કરવનો હોય ત્યારે અગાઉથી ધવરાવવું તેથી ફાયદો છે ને સંગ થયા પછી ધવરાવે તો બાળકને રોગ થાય છે માટે તેની બે વરસની ઉપર થાય ત્યાં સુધી બહુ તપાસ રાખવી, ધાવણા બાળકને ચાર પાંચ દીવસે સારૂ ચોખુ વલાયતી દીવેલ દુધમાં નાખી ચગાડવુ કે એથી ઝાડો સાફ ખુલાસા બંધ આવે તેથી પેટ હલકુ રેહે,

૩ બાળકની માએ સારો અને હલકો ખોરાક ખાવો, અને પંદર વીશ દહાડે માફક આવે તેવો હલકો જુલાબ લેવો અને પોતે નાહી ધોઇ વસ્ત્ર સાફ રાખવા. તથા છોકરાને સુવાનાં ઘોડીયાં વિગેરે સફાઇથી રાખવું એથી બાળકના હકમાં વધારે ફાયદો થાય.

૪ બાળકની માને કોઈ પણ પ્રકારનો, અડચણ પડવાથી ધાવણ ન આવતુ હોય તો તે બાળકને બકરીનુ દુધ લઇ તેમાં થોડુ પાણી નાખી એમાં સાકર મેળવીને પાવુ કે ભારે ન પડે એકલુ દુધ ભારે પડે તેથી અવગુણ થાય માટે મેળવણી કરી પાવુ અથવા ગાયનુ ઘી ચોખુ તેના ગજા માફક પાવુ.

૫ બાળકને ઉના પાણીએ નવરાવવુ પણ એ પાણી થોડુ નુ કરવુ કે તેથી સહી સકાય અને હમેશાં લુગડાં પેહેરાવી રાખને માથે બાલ રાખવાં કે તેથી એના મસ્તકનુ રક્ષણ થાય ને વળી મગજને ફાયદા થાય અને આગળ જતાં અકલનો વધારો થાય,

૬ બાળકને તાવ આવે તો કરીયાતુ કાળોછડ જેઠીમધ એ ત્રણ ચીજને પાણીમાં ઘસીને તેમાં મધ મુકી પાવું.

૭ બાળકને દાંત તથા દાહડા ઉગે છે ત્યારે ઘણુ દરદ કરે છે ઝાડો તથા ખાંશી થાય છે, તાવ આવે છે, માટે બાળકના મોહો ડામાં આંગળા ફેરવીને જોવું ને જે જગોએ પારો ફુલેલો માલમ પડે કે તેજ જગોએ માખણ ચોપડતા રેહેવુ તથી દાંત બાહાર જલદી નીકળે.

૮ બાળક ને પેટમાં કરમ થાય ત્યારે પણ દરદ કરેછે ક પીલો તોલો ૦ા વાવડીંગ તોલે. ૦ા એ બન્નેને પાણીમાં વા ટી તેમાં મધ મુકી પાવુ એ રીતે ત્રણ દાહાડા પાવુ

૯ બાળકને રતવા થાય છે તેનો ઉપાય.—મોડા છત્તેટાનાં પાંદડાનો રસ કાહાડીને આખા શરીર ઉપર લગાડે તો ચાઠાં મટે.

એ રીતે કહેલા કાયદા પ્રમાણે ચાલશે તો બાળકનું રક્ષણ સા રીતે થશે.

ત્રાંબુ તથા શોનું મારવાનો ઉપાય

ચોખુ ત્રાબુ લેઇને સોની પાસે તેનાં પાતળા કાગળ જેવાં પ ત્રાં કરાવવાં તે પતરામાંથી દરેક કડકો માશા ૩ ભાર કરાવ તે બધા તઇઆર થાય એટલે ઓતામાં મુકવા. જો ત્રાંબાના કડકા ટાં ક ૧૦ને વજને હોય તો પારો ટાંક ૨ અને ગંધક ટાંક ૪ એ બે ઉ ખલમાં નાંખી ઘુટવાં તે જ્યારે ગંધકનો રંગ સિહા જેવો થાય ને પારો ગીરતીનો માફક થાય ત્યારે તેમાથી જરાક લઇને ઓ તામાં મુકવો તેના ઉપર એક પતરૂ મુકવું એ રીતે તમામ પત રાં મુકયાં પછી ઓતા ઉપર એક ઢાંકણું મુકવું ત્યાર પછી અડા ઇયાં ૧૦૦ જમીન ઉપર મુકી ચારે તરફ અગ્નિ મુકી સળગાવવું જ્યારે તે બળી રહે ત્યારે પેલો ઓતો બાહાર કાઢીને તેમાંથી પત રાં કાઢી લેઇ ખલ કરવાં એટલે મારેલું શુધ ત્રાંબુ થશે જેવો ફાયદો મારેલા પોલાદમાંર(ગજવેલ) કહેલો છે તેમ મારેલુ ત્રાબુ પ ણ બરાબર હોય ને તે ખાવીની વાગ્ય પ્રમાણ ખાય કયરી પાકે તો મરદીમી ખુબ વધેરે છે.

સોનું પણ એજ રીતે મારે છે પણ તેથી નુકશાન પોહોચે છે પણ જો મુરદાશાંગથી મારે તો ઘણો ફાયદો આપે છે. મુરદાશી ગને રાતના વાસી પાણીમાં ઘસવી ને સોનાનાં પતરાં કરીને એક ઓતામાં ઘસેલી મુરદાશીંગ મુકીને તેમા સોનાનાં પત રાં મુકી ના ચે ઉપર અડાઇંનો દેવતા સળગવી મુકવો તે બળી રહ્યા પછી તે બહાર કહાડવો ને તેમાંથી મારેલું સોનું

સ્ત્રીને સેહેવત ઘણી હોય તેનો ઉપાય

છે સ્ત્રી જુાાન હોય ને પુરૂષ ઘરડો હોય તેથી સ્ત્રીને ખુજલી ઘણી થતી હોય તેનો ઈલાજ. કપુર અને ટંકણખાર એક ટાંક પ નમાં મુકીને કેટલાએક હફ્તા સુધી આપે તો સેહેવત કમી થાય.

કમળમાં સોજાનો ઉપાય

ઈસબગુલ તથા કતાનના બીજ બરાબર વજને બારીક ખાંડી મધમાં મેળવી અંદર ચોપડે તો સોજો ઉતરી જાય અથવા હળધર ગાયના ઘીમાં ઘશીને ચોપડે તોપણ સોજો ઉતરી જાય.

ગોખરૂપાક.

ચગોળીનગ ૧ ગળોસત૧ પઈસાર ભાર મોટા ગોખરૂ પતસા ૩ ભાર સાકર શેર ૨ એ [illegible] ણુસા લાવીને સાકર વગર બીજી [illegible] બારીક ખાંડી વસ્ત્રગાળ કરી દુધ શેર પાચમાં પ ચાવીને તેના દાણો પાડવો પછી સાકર શેર બેની પાંચતારી ચાપણી કરીને દાણો તમાં નાંખવો પછી જાયફળ, જાવત્રી, એલચી, પસ્તાં, બદામ, ચારોળી વગેરે મસાલો નાંખીને તેને ઠારીને ચોસલા, પાડવાં પછી દરરોજ સવારમાં તોલો ૧ાા અથવા બેને શાશરે ખાય તો તેના ગુણે કરીને વૃદ્ધ માણસમાં જુવાન પુરૂશના જેવું બળ આવશે,

ઓસડનું તોલ.

કોઈ ઠેકાણે રૂપિઆભાર લખ્યુછે ને કોઈ ઠેકાણે તોલો લખ્યુછે તે બેનો અરથ એકજ સમજવો કુંપની શીકાનો એક રૂપિઓ તેનુ નામજ તોલો સમજવો અને ટાંક લખ્યુછે તે કપની પઈસા ભાર ને ૭ર ટાંનો એક શેર થાયછે અને માસાનું જાણવું જે આઠ રતીનો એક માસો અથવા રાા વાલનો માસો જાણવો એ રીતે સમજવું.

સમાપ્ત

અનુક્રમણિકા.

જાહેર ખબર.

વલસાડ—બુકસેલર દવારકાંદાસ પરસુદાસ.

સુરત—મેહેતાજી ફકીરભાઇ કાશીદાસ. ઠા. સંગરામપરે. બુકસેલર કીકાભાઇ પરસુદાસ, ઠા. દરીયા મેહેલ આગળ, બુકસેલર, મનચેરજી જમસેદજી, ઠા. નાણાવટમાં. બુકસેલર કશનદાસ નારાણદાસ ઠા. નાણાવટમાં, બુકસેલર લલુભાઇ જમનાદાસ, ઠા. નવીસડક. બુકસેલર ત્રીભોવનદાસ ગોપાળદાસ. ઠા. નવી સડક.

ભરૂચ—બુકસેલર. ફુલચંદ ખુશચંદ પાસેથી.

વડોદરા—બુકસેલર દશરથ રાંગોળા, તથા રણછોડ મોતીરામ.

ડાકોર—બુકસેલર ત્રીભોવનદાસ રણછોડદાસ પાસેથી.

નડીઆદ—કાગદી સાંકળ ભાઇ ચોપડી વેચનાર.

સલુનમાં—બુકસેલર લલુભાઇ જેભાઇ તથા કાશીરામ જેઠી.

વિરમગામ—બુકસેલર ભીખા નથુરામ, બુકસેલર મુનસાકર લલુ

વઢવાણ—બુકસેલર મા શંકર રામજી, બુકસેલર રામાનંદજી પાસેથી.

લીંબડી—બુકસેલર છગન સંગજી.

ધ્રાંગધ્રા—બુકસેલર નરશી જીવા ઠકર.

સામટી લેવી હોય તેમણે પોષ્ટપેડ કાગળ લખી ખુલાસો કરવો નાટપેડ કાગળ લીધામાં આવશે નહી મુંબાઇના છાપેલા સંસકૃત, હિંદુસ્તાની, ગુજરાતી, ડીક્ષનેરીઓ, નાટકો, તથા જઇન ધરમના તથા વૈશ્નવ ધરમની, વાંરતાઓ, તથા કાહાણીઓ પેહેલીથી તે સાતમી સુધીના અરથ, તરજુમાઓ અને વઇદકના પુસ્તકો વિગેરે બીજી ઘણી ખરી જાતના પુસ્તકો અમારા પાસેથી ઘણા સરસ છાપને સસ્તી કિમતે મળશે.

બુકસેલર સખારામ ભીકશેટ ખાતુ.

અમદાવાદમાં બાલેસ્ટનના હવેલી નીચે.